

**ZBORNÍK ŠTUDENTSKÝCH
PRÍSPEVKOV**

**VYBRANÉ OTÁZKY
MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA
Číslo 1**

**Univerzita Komenského
v Bratislave**

Právnická fakulta

2021

Recenzenti/ Reviewers:

Prof. JUDr. PhDr. Miroslav Slašťan, PhD.

Doc. JUDr. Peter Lysina, PhD.

Doc. JUDr. Jozef Valuch, PhD.

JUDr. Katarína Burdová, PhD.

Mgr. Lukáš Mareček, PhD.

Zostavovatelia/Assemblers:

Mgr. Dominika Gornaľová

Mgr. Michal Záthurecký, MJur. (Oxon)

Vybrané otázky medzinárodného práva súkromného a verejného: zborník študentských príspevkov /
zostavovatelia: Mgr. Dominika Gornaľová, Mgr. Michal Záthurecký, MJur. (Oxon) - 1. vyd. –
Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2021. – 90 s.

ISBN 978-80-7160-584-3

- Medzinárodné právo súkromné
- Medzinárodné právo verejné
- Zborníky

Príspevky neboli redakčne a jazykovo upravené.

Zborník je výstupom študentov Univerzity Komenského v Bratislave, Právnickej fakulte za rok 2020.

© Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2021

ISBN 978-80-7160-584-3

OBSAH

Medzinárodné právo súkromné

Balázs Patrik	5
Kolízna voľba práva v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom	
Drgalová Nina	14
Zisťovanie obsahu cudzieho práva - právny poriadok Slovenskej republiky v porovnaní so štátmi s právnym systémom common law	
Kováč Andrej	22
Substantívna výhrada verejného poriadku a jej miesto v slovenskom MPS	
Mareček Jozef	32
Materializovaná voľba práva ako nástroj ochrany zamestnanca?	
Moyšová Marta	39
Remisia a transmisia pri aplikácii kolíznych noriem (pohľad zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom)	
Vojtasová Monika	44
Komparácia inštitútov remisie a transmisie v slovenskom a v českom právnom poriadku	
Šurínová Monika	51
Postavenie cudzincov v konaní pred slovenskými súdmi	

Medzinárodné právo verejné

Bdžoch Daniel Filip	59
Červený kríž ako subjekt medzinárodného práva verejného	
Béreš Milan	65
Umelá inteligencia verzus človek v ozbrojených konfliktoch dnešných a budúcich dní. Kto z koho?	
Bugajová Laura	74
Sú základné zásady medzinárodného práva záväzné? Je možné sa od nich odkloniť?	
Geffert Slavomír	78
Martensova klauzula v medzinárodnom práve vojnových konfliktov	
Meszáros Ernest	83
Morské právo a nález Stáleho rozhodcovského súdu PCA Case N° 2013-19	

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO SÚKROMNÉ

KOLÍZNA VOĽBA PRÁVA V SLOVENSKOM MPS

Patrik Balázs

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The acceleration of economic and transactional relations in recent years requires the adjustment of legislation to reflect the needs of contracting parties in countless cases. Therefore, the conflicting choice of law in its current form undoubtedly represents a reflection of one of the basic ideas of private law – the autonomy of the will, representing the possibility of flexible use of legislation towards the abovementioned social needs of various kinds. In connection to this, the expert article deals with the possibilities of using the conflicting choice of law in private law relations with a foreign element, pointing out some partial problems that are immanent for this area of law.

Abstrakt: Akcelerácia ekonomických a transakčných vzťahov si v posledných rokoch v nespočetnom množstve prípadov vyžiadala prispôsobenie právnej úpravy tak, aby čo najlepšie reflektovala potreby kontrahujúcich strán. Kolízna voľba práva preto v súčasnej podobe nepochybne predstavuje premietnutie jednej zo základných ideí súkromného práva – autonómie vôle, stelesňujúc pritom možnosť flexibilného využitia právnej úpravy smerom k vyššie uvedeným spoločenským potrebám rôzneho druhu. V nadväznosti na uvedenú tematiku sa odborný článok zaoberá možnosťami využitia kolíznej voľby práva v súkromnoprávných vzťahoch s cudzím prvkom, poukazujúc pritom na niektoré čiastkové problémy, ktoré sú pre uvedenú oblasť takpovediac imanentné.

Key words: choice of law, Slovak private international law, autonomy of will, private law relationship, foreign element.

Kľúčové slová: voľba práva, slovenské MPS, autonómia vôle, súkromnoprávny vzťah, cudzí prvok

1 ÚVOD

„*Lex non exacte definit, sed arbitrio boni viri permittit*“. Týmto príznačným výrokom by sme si dovolili začať krátky príspevok, ktorého meritum bude zamerané na kolíznu voľbu práva v podmienkach SR. Domnievame sa, že práve v tejto oblasti ponúkajúcej mnohé možnosti prispôsobenia právnej úpravy v prospech svojich parciálnych záujmov, *inter alia*, môže nájsť uvedený výrok svoje efektívne uplatnenie.¹

Téma odborného článku bude prioritne zameraná na jeden z viacerých druhov voľby práva, predstavujúci časť problematiky zastrešujúcu voľbu práva v medzinárodnom práve súkromnom ako teoretický celok. Menovite, budeme našu pozornosť koncentrovať na voľbu práva, ktorej v právnej vede prislúcha prívlastok - voľba kolízna.

Keďže každá voľba práva má v tom – ktorom právnom poriadku svoje špecifické miesto ovplyvnené charakterom právneho systému, historickým vývojom či právnou kultúrou, nebudeme sa na účely tohto článku venovať voľbe práva ako fenoménu medzinárodného práva súkromného, pôsobiaceho naprieč rôznymi právnymi poriadkami. Našu pozornosť naopak upriamime na miesto kolíznej voľby práva v systéme medzinárodného práva súkromného, ako samostatného právneho odvetvia Slovenskej republiky, a to pod prizmou čo najlepšieho uchopenia nastolenej témy.

Pri skúmaní tejto problematiky využívame metódy logickej analýzy, indukcie, dedukcie či syntézy. V neposlednom rade však neopomíname ani náuku kvalifikovaných odborníkov či rozhodovaciu prax domácich súdov, no i nemennej podstatnú decíziu prax SDEÚ. Načrtnutým východiskám zodpovedá aj systematika samotnej práce.

Prvá kapitola pojednáva o základných teoretických východiskách typických pre koncepciu voľby práva. Druhá a tretia kapitola sa zameriavajú na miesto voľby práva v slovenskom právnom poriadku, akcentujúc pritom dôležitosť vplyvu právnych aktov Európskej únie.

Za hlavný cieľ tejto práce sme si zvolili: definovať postavenie kolíznej voľby práva v právnom poriadku SR, objasniť jej teoretické východiská, ale aj proces jej aplikácie, reflektujúc jej postavenie smerom k stále rastúcemu významu právnych aktov Európskej únie. Aby sme však nezostali len v rovine deskriptívnej, pokúšame sa v niektorých statiach článku vniesť do výkladu i svoj vlastný postoj, najmä so zámerom prispieť k tejto téme aj vlastným intelektuálnym vkladom.

2 VOĽBA PRÁVA A JEJ HISTORICKÉ A TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Voľba práva predstavuje dnes už imanentnú súčasť právneho odvetvia každého štátu, ktorému v právnickej obci radi prisudzujeme adjektívum „právny“ v materiálnom zmysle. Pod týmto termínom je potrebné identifikovať taký štát, kde právo reguluje spoločenské dianie nie len rýdzo formalisticky, ale aj skutočne a efektívne.²

Samotný inštitút voľby práva v tom – ktorom právnom poriadku nie je teda premietnutím ničoho iného než myšlienky autonómie vôle, typickej práve pre každý zdravo fungujúci právny štát. Autonómia vôle tak predstavuje

¹ BĚLOHLÁVEK, A., J.: Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 593 – 594.

² DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky - Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 21 – 22. K tomu Rozsudok ESD, sp. zn. C-339/89 z 24.1.1991 vo veci Alsthom Atlantique SA ca. Compagnie de Construction Mécanique SA. Dostupné na internete: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61989CJ0339>, navštívené dňa 25.10.2020.

esenciálnu zásadu a zároveň aj akýsi základný stavebný prvok podsystemu právneho poriadku, ktorý je notoricky známy azda každému právnikovi, ide tu o súkromné právo.³

Pokiaľ ide o historickú genézu voľby práva. Doktrína medzinárodného práva nie je v tejto otázke úplne jednotná. Niektorí autori badajú „zrod“ voľby práva už v inštitútoch antického Grécka. Konkrétne, zachádzajú do obdobia vzniku prvých predmanželských zmlúv, ktoré často stavali kontraktachné strany do pozície, kedy si museli vybrať akým právnym režimom sa ich záväzok bude spravovať.⁴ Iní autori zase datujú vznik voľby práva cca. do 16. storočia, spájajú jej prvotné používanie s rozvojom mestských štátov nachádzajúcich sa na severe územia dnešného Talianska. Poukazujú tu najmä na situácie, kedy si miestni obchodníci s rozličným druhom tovaru museli zvoliť akému právnemu poriadku podvolia svoju obchodnú prax.⁵

Medzinárodné právo súkromné v podmienkach Slovenskej republiky prešlo tiež svojim historickým vývojom. Dnes už vieme s pomerne veľkou mierou istoty usúdiť, že ide o samostatné právne odvetvie, predstavujúce jednu z podmnožín väčšieho celku, a to práve vyššie zmieneného súkromného práva.⁶ Táto skutočnosť však neznamená jeho izolovanosť, ale práve naopak. Slovenská republika sa od 1.5.2004 postupne začlenila do právneho systému, ktorý dodal nášmu právnemu poriadku takpovediac iný rozmer. *In concreto*, v dôsledku legislatívnej a rozhodovacej činnosti vrcholných orgánov Európskej únie, došlo k podstatnému ovplyvneniu niektorých inštitútov typických pre medzinárodné právo súkromné, vrátane voľby práva, ktorej úprava v právnom poriadku Slovenskej republiky prešla za ostatné roky podstatnými zmenami.

Na tomto mieste sa žiada spomenúť, že voľba práva ako – taká nepredstavuje inštitút typický len pre medzinárodné právo súkromné.⁷ Domnievame sa, že je správne, ba dokonca až nevyhnutné rozlišovať medzi voľbou práva realizovanou v rámci vnútroštátneho poriadku príslušného štátu (teda materiálno voľbou práva, uskutočňovanou v rámci dispozitívnych ustanovení konkrétneho právneho odvetvia)⁸ a voľbou právneho poriadku ako celku, využívanú v právnych vzťahoch s cudzím, resp. medzinárodným prvkom.⁹

Nie menej dôležitou otázkou, vystupujúcou do popredia práve v súvislosti s voľbou práva je otázka miery diskrecie účastníkov právneho vzťahu pri výbere rozhodného práva. V prípade ak pripustíme záver o takmer neobmedzenej kontraktachnej voľnosti, hovoríme o tzv. neobmedzenej voľbe práva.¹⁰ Jej zástancovia proklamujú názor, že účastníci právneho vzťahu si môžu za rozhodné právo zvoliť takmer akýkoľvek platný právny poriadok bez akýchkoľvek zákonných reštrikcií, spravujúc sa pritom zásadou „*Dovolené je všetko čo nie je zákonom zakázané*.“¹¹ (takýto postup s malými modifikáciami v podstate vyznáva aj SR).¹² Ako antitéza vyššie uvedeného smeru pôsobí tzv. obmedzená voľba práva, prameniaca zo zásady, podľa ktorej by mala byť voľba práva možná len v tých prípadoch, v ktorých to zákon *expressis verbis* predpokladá, a to najmä za účelom preventívneho pôsobenia voči možnosti zneužitia tohto inštitútu v prospech nekalých osobných záujmov. Ukážkou nech nám napríklad právna úprava Spolkovej republiky Nemecko, ktorá umožňuje realizáciu voľby práva v oblasti rodinnoprávnych vzťahov len v rámci tých právnych poriadkov, ktoré zákon sám predpokladá.¹³

Z teoretického hľadiska možno tiež voľbu práva rozčleniť do ďalších podskupín. Pre účely našej práce považujeme za najdôležitejšie diverzifikovanie s ohľadom na závažnosť kogentných noriem, ale tiež podľa spôsobu jej vyjadrenia.¹⁴

V prvom prípade hovoríme o voľbe a) kolíznej b) materiálnej¹⁵ c) materializovanej.¹⁶

³ BĚLOHLÁVEK, A., J.: Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 586 – 589. K tomu aj ROZEHNALOVÁ, N.: Záväzky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolízní úpravu), Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 76 -77.

⁴ SVOBODA, M. Voľba práva v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom: diplomová práca. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2015, s. 11.

⁵ Tamže.

⁶ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 3 – 5.

⁷ ONDŘEJ, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 246 - 247.

⁸ Ako príklad nech nám slúži § 262 OBZ na základe ktorého môžu účastníci záväzkových vzťahov aplikovať právnú úpravu Obchodného zákonníka aj na tie právne vzťahy, na ktoré by sa ex lege tento zákon nevzťahoval.

⁹ ONDŘEJ, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 246 – 247.

¹⁰ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 271 – 273.

¹¹ Tamže.

¹² K čiastočnému prelomeniu tejto koncepcie došlo novelizáciou ZMPsP zákonom č. 589/2003 Z. z.. Ten v § 9 ods. 3 uvádza: „Ak si účastníci spotrebiteľskej zmluvy zvolili právo, ktoré poskytuje spotrebiteľovi menšiu ochranu jeho práv ako slovenský právny poriadok, ich vzťahy sa spravujú slovenským právnym poriadkom.“

¹³ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 271 – 273.

¹⁴ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 271 – 273. K tomu pozri aj SVOBODA, M. Voľba práva v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom: diplomová práca. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2015.

¹⁵ Materiálna voľba práva predstavuje špecifický druh voľby práva, ktorý *stricto sensu* nemožno označiť za inštitút medzinárodného práva súkromného. Materiálna voľba práva sa totiž realizuje už v rámci dispozitívnych ustanovení rozhodného práva a v podstate tak nemá dopad na jeho výber. K tomu pozri ONDŘEJ, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 246 – 247.

¹⁶ Účelom zavedenia materializovanej voľby práva v rámci reglementácie jednotlivých právnych vzťahov je zachovanie štandardov práva inak rozhodného, ktoré sa budú aplikovať v prípade ak zvolený právny poriadok zaručuje menšiu úroveň ochrany ako právo inak rozhodné. Dochádza tu teda k porovnávaniu existujúcich štandardov so štandardmi zvolenými.

V druhom z uvedených členení zase rozlišujeme medzi a) výslovnou b) konkludentnou¹⁷ a c) hypotetickou voľbou práva.

Á *propos*, právny poriadok SR pracuje len s výslovnou a konkludentnou voľbou práva. Hypotetická voľba pri ktorej dochádza k určeniu rozhodného práva na základe ingerencie tretej strany (najčastejšie sudcu) v našich pomeroch svoje pevné ukotvenie doposiaľ nenašla.¹⁸

Vychádzajúc z predostretého teoretického členenia, našu pozornosť zameriavame na kolíznú voľbu práv a na jej pôsobenie v systéme medzinárodného práva súkromného SR. Štefanková uvádza: „*Právna regulácia voľby práva sa nedotýka výsledku tejto cieľovej ľudskej aktivity, ale stanovenia podmienok, za ktorých je možné voľbu práva vôbec uskutočniť. Spravidla predpokladá súčinnú realizáciu kolíznej metódy. Takúto voľbu nazývame kolíznou voľbou práva. Voľba práva ako relevantná skutočnosť vystupuje v kolíznej norme vo forme hraničného ukazovateľa.*“¹⁹

Na základe uvedenej konštatácie teda vidíme, že kolízná voľba práva nie je voľbou práva v širšom slova zmysle. Takáto voľba práva má totiž postavenie hraničného určovateľa (*lex voluntatis*).²⁰ To v stave *de lege lata* znamená, že voľba rozhodného práva predstavuje až jeden z posledných krokov uskutočňovaných v rámci kvalifikácie právnych vzťahov s cudzím prvkom za súčasného použitia kolíznej metódy riešenia právnych vzťahov.

Na to, aby mohlo prísť k uplatneniu voľby práva tak ako je zmienené vo vyššie uvedenom prípade, musí najprv prísť k viacfázovej kvalifikácii skutkového stavu. V prvom rade je potrebné subsumovať príslušné skutkové zistenia pod konkrétny inštitút hmotného práva toho - ktorého štátu (napr. kúpna zmluva, zmluva o dielo či zmluva o pôžičke). Následne, v nadväznosti na tento krok možno pristúpiť k identifikácii príslušnej kolíznej normy, ktorá vo svojom nadviazaní ponecháva účastníkom právneho vzťahu určitý stupeň autonómie, práve prostredníctvom voľby práva, ako hraničného určovateľa.²¹

Kolíznú voľbu práva by sme si preto vo všeobecnosti dovolili definovať ako inštitút, ktorý v podstate predstavuje osobitnú metódu riešenia súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, ku ktorej aplikácii dochádza za použitia kolíznych noriem toho – ktorého právneho poriadku.²²

3 KOLÍZNA VOĽBA PRÁVA A JEJ MIESTO VO VNÚTROŠTÁTOM PRÁVE SR

Dostávajúc sa k otázke fragmentácie právnej úpravy voľby práva v podmienkach SR nemožno začať inde, než právnym predpisom, ktorý v našich podmienkach predstavuje pomyselné „jadro“ právnej úpravy medzinárodného práva súkromného.

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ďalej len ZMPSaP), zostáva naďalej platným a účinným predpisom upravujúcim súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, a to i napriek skutočnosti, že v posledných rokoch došlo k nahradeniu značnej časti ustanovení tohto predpisu právnymi predpismi unijného práva.²³ Predmet právnej úpravy uvedeného predpisu nachádzame už úvodných ustanoveniach, kde § 1 uvádza: „*Účelom tohto zákona je ustanoviť, ktorým právnym poriadkom sa spravujú občianskoprávne, rodinné, pracovné a iné podobné vzťahy s medzinárodným prvkom, upraviť právne postavenie cudzincov, ako aj ustanoviť postup československých justičných orgánov pri úprave týchto vzťahov a rozhodovanie o nich a tým napomáhať medzinárodnej spolupráci.*“²⁴

Držiac sa intenciách našej práce už vieme, že kolízná voľba práva predstavuje jednu z kruciólnych súčastí spôsobu riešenia súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, v dôsledku čoho celkom logicky spadá do predmetu úpravy ZMPSaP. Ten voľbu práva výslovne reglementuje v § 9 a § 16. Menovite, v rámci právnej úpravy záväzkových a pracovnoprávných vzťahov.

Významnou skutočnosťou vyplývajúcou z už zmieneného § 1 ZMPSaP v spojitosti s cit. ustanoveniami o voľbe práva je, že predmetné ustanovenia nebude vzhľadom na relatívne exaktne vymedzený predmet právnej úpravy možné aplikovať na právne vzťahy verejnoprávneho charakteru.²⁵ To *a contrario* znamená, že voľba práva prichádza do úvahy len v prípade súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom.

¹⁷ V súvislosti s konkludentnou voľbou práva sa naskytá otázka: Kedy možno určitý prejav považovať za voľbu práva vyjadrujúcu vôľu strán a kedy zase nie? Učebnicovým príkladom je napr. spísanie zmluvy v cudzom jazyku. V takomto prípade sa prikláňame k názoru prezentujúcemu záporný postoj k uvedenej téze, a to z dôvodu, že samotné spísanie zmluvy v určitom jazyku ešte nemožno považovať za prejav vôle zmluvných strán o ktorom nie sú, vzhľadom na okolnosti prípadu žiadne pochybnosti. A fortiori, ak registrujeme fakt, že spisovanie zmlúv v cudzom jazyku (najmä v tom anglickom) nie je pre súčasnú kontraktálnu prax ničím nezvyčajné. K tomu LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 273.

¹⁸ SVOBODA, M. 2015. Voľba práva v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom: diplomová práca. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2015, s. 17.

¹⁹ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 55.

²⁰ Tamže.

²¹ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 107 – 108.

²² Takýto názor však nie je bezvýhradne akceptovaný. Viac v LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 16.

²³ Pojem „nahradenie“ je danom kontexte nutné interpretovať ako aplikačnú prednosť toho – ktorého právneho predpisu.

²⁴ Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/20160701>, navštívené dňa 17.11.2020.

²⁵ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 62.

S ohľadom na teoretické východiská prezentované už v úvode tejto práce pozorujeme, že ZMPSaP prioritizuje zmluvnú voľnosť ako východiskový princíp úpravy záväzkových vzťahov s cudzím prvkom, vychádzajúc pritom zo zásady neobmedzenej voľby práva.²⁶ Nie je to však celkom tak, ako by sa na prvý pohľad mohlo zdať. Ak hovoríme o neobmedzenej voľbe práva, nemáme tým na mysli absolútnu voľnosť zmluvných strán. Slovenský zákonodarca totiž v takomto prípade dostatočne prezieravo pracuje s faktom, že menej je niekedy viac a predmetný inštitút limituje hneď niekoľkými právnymi mechanizmami, čím stavia zmluvné strany pri výbere rozhodného poriadku do pozície, kedy si musia premyslieť či nimi zvolená právna úprava neodporuje imperatívnym normám národného práva.²⁷ Imperatívne normy národného práva však nepredstavujú jediný potenciálny korektív prichádzajúci do úvahy v rámci voľby rozhodného práva. ZMPSaP v § 36 počíta aj so situáciami, za ktorých by zvolený právny poriadok mohol odporovať „*takým zásadám spoločenského a štátneho zriadenia SR a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bezvýhradne trvať*“.²⁸ V opačnom prípade by zo strany domácich justičných orgánov mohlo prísť k uplatneniu tzv. výhrady verejného poriadku, čo by *de facto* znamenalo, že zvolený právny poriadok by musel v určitých otázkach ustúpiť domácej právnej úprave pre rozpor s jej ťažiskovými hodnotami.²⁹

Trendom, ktorý v posledných rokoch zaznamenal esenciálny nárast a do veľkej miery tak ovplyvnil vývoj právneho poriadku na takmer každej úrovni je princíp ochrany slabšej zmluvnej strany, najčastejšie spotrebiteľa. Výnimkou nie je ani ZMPSaP, ktorý už vyššie citovanou novelou č. 589/2003 Z.z. zakotvil aj v rámci právnej úpravy voľby práva akýsi minimálny štandard spotrebiteľských nárokov. V § 9 ods. 3 ZMPSaP explikuje, že v prípade ak by došlo k takej voľbe rozhodného práva, ktorá priznáva spotrebiteľovi menšiu ochranu jeho práv ako slovenský právny poriadok, spravujú sa tieto vzťahy naďalej slovenským právom. Vidíme teda, že zákonodarca sa rozhodol ingerovať do právnych vzťahov s medzinárodným prvkom, kde jednou zo zmluvných strán predstavuje spotrebiteľ pomerne značným spôsobom a prostredníctvom jednostrannej kolíznej normy tak spotrebiteľom zaručuje určitú minimálnu úroveň ochrany ich práv a povinností.³⁰

Iným, no nie menej dôležitým úskalím danej právnej úpravy je, že rozhodné právo sa aplikuje ako celok.³¹ Predmetná koncepcia tak v podstate kontraktárnym stranám bráni, aby si v rámci svojej právnej úpravy „nakombinovali“ práva a povinnosti spôsobom vykazujúcim znaky účelovosti a obchádzania zákona. To na druhej strane nevylučuje možnosť, aby si zmluvné strany pri úprave jedného vzťahu zvolili pre jeho jednotlivé časti aplikáciu rôznych právnych poriadkov (*dépeçage*).³² Celý tento systém je však limitovaný ešte jednou podstatnou skutočnosťou a síce, že voľba práva tak ako je upravená v stave *de lege lata* umožňuje len voľbu platného práva. Čo znamená, že bez ohľadu na šírku zmluvnej autonómie účastníkov právneho vzťahu je nevyhnutné pracovať len s platným právnym poriadkom toho – ktorého štátu.³³ V opačnom prípade by sa zmluvné strany celkom nerozumne vystavovali riziku neplatnosti dohody o voľbe práva podľa ustanovení Občianskeho zákonníka.

V predošlej časti textu sme sa zmieňovali o možnostiach diverzifikácie viacerých druhov voľby práva. Jedným z definičných kritérií pritom bolo rozlišovanie voľby práva podľa spôsobu jej vyjadrenia. ZMPSaP v § 9 ods. 1 výslovne pertraktuje dva spôsoby na základe ktorých si účastníci právneho vzťahu môžu vybrať formu prejavu ich vôle, a to: a) formu výslovnú alebo b) formu konkludentnú, pričom v druhom zmienenom prípade musí byť voľba s ohľadom na všetky okolnosti uskutočnená tak, aby vzhľadom na okolnosti prípadu nebolo pochybností o úmysle strán spravovať sa nimi zvoleným právnym poriadkom.

Zo sémantického výkladu predmetného ustanovenia však vyplýva, že s najväčšou pravdepodobnosťou nebude možné paušálne sformulovať závery, kedy možno a kedy naopak nemožno považovať konkrétny prejav vôle za dohodu strán o voľbe práva. Podľa nášho hodnotiaceho úsudku je potrebné k uvedenému ustanoveniu pristupovať kazuisticky. Čo, *in nuce* znamená, že to či v danom prípade bude možné hovoriť o kolíznej voľbe práva

²⁶ Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v žiadnom zo svojich ustanovení nedefinuje, čo možno chápať pod záväzkovoprávny vzťahom s cudzím prvkom a aký by mal byť jeho obsah. Uvedený pojem je žiaduce interpretovať vo svetle úvodného ustanovenia upravujúceho predmet úpravy ZMPSaP, ako aj vo svetle nadnárodnej právnej úpravy (Rímsky dohovor a nariadenie Rím I). K tomu LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 62. Sme však názoru, podľa ktorého nemožno opomíňať fakt, že medzinárodné právo súkromné predstavuje jedno z vnútroštátnych právnych odvetví právneho poriadku SR, kde všeobecnú definíciu záväzku nachádzame aj v § 488 OZ, tvoriaceho meritum právnej úpravy súkromnoprávných vzťahov, ktorú tak v žiadnom prípade nemožno opomíňať.

²⁷ Tamže.

²⁸ Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/20160701>, navštívené dňa 17.11.2020.

²⁹ Tamže.

³⁰ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 62.

³¹ Ako veľmi zaujímavé sa preto javí rozhodnutie NS SR polemizujúce nad hranicami voľby práva a zvoleného právneho poriadku. Viac v Uznesenie NS SR, sp. zn. 3 Obo 145/2007 z 12.12.2017. Dostupné na internete: www.nsud.sk%2Fdata%2Fatt%2F8990.pdf&usg=AOvVaw0drPIGIqqa_5WBGPrAGaiS, navštívené dňa 25.10.2020.

³² *Dépeçage*, ako terminus technicus, označuje právny stav kedy dochádza k podriadeniu jedného záväzkovoprávneho vzťahu (najčastejšie zmluvu), pod viaceré právny poriadky, čím sa vytvára právny stav na základe ktorého dochádza k úprave jedného právneho vzťahu viacerými právnymi poriadkami rôznych štátov. Viac v BĚLOHLÁVEK, A., J.: Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 594 – 595.

³³ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 62.

uskutočnenej konkludentným prejavom vôle, bude odlišné od prípadu ku prípadu. Samozrejme stále platí, že v rámci elementárnej právnej istoty tvoriacej základ materiálneho právneho štátu je potrebné pristupovať k rovnakým prípadom rovnako a k nerovnakým zase nerovnako.³⁴

Ako posledné úskalie kolíznej voľby práva v rámci § 9 ZMPSaP by sme si dovolili uviesť, že ustanovenie § 9 ods. 2 pracujúce s domnienkou, podľa ktorej v prípade ak príde na základy dohody strán k zvoleniu rozhodného právneho poriadku, nevzťahuje sa táto voľba na kolízne ustanovenia zvoleného právneho poriadku. Následkom takejto právnej konštrukcie je tak skutočnosť, že voľba práva v podmienkach ZMPSaP vylučuje použitie spätného resp. ďalšieho odkazu (remisia a transmisia) kolíznych noriem zvoleného právneho poriadku. Dikcia zmienenej ustanovenia ale nepredstavuje absolútne vylúčenie aplikácie kolíznych noriem zvoleného práva. Túto tézu potvrdzuje citované ustanovenie hneď vo svojom úvode kde uvádza „*Pokiaľ z prejavu vôle účastníkov nevyplýva iné...“*“.

Aj v tomto prípade teda ustanovenie poskytuje účastníkom právneho vzťahu istú mieru zmluvnej autonómie v otázke či do režimu ich vzájomného právneho vzťahu začleniť aj kolízne právne normy zvoleného právneho poriadku alebo nie.

Ustanovenie § 9 ZMPSaP nie je jediným ustanovením tohto predpisu predpokladajúcim voľbu práva, ako rozhodný spôsob riešenia právneho vzťahu s cudzím prvkom. Podobným spôsobom aj keď o niečo viac skúpy pertraktuje uvedený inštitút aj § 16 cit. zákona, upravujúci voľbu práva v oblasti pracovnoprávných vzťahov. Jeho dikcia znie „*Pomery z pracovnej zmluvy sa spravujú - pokiaľ sa účastníci nedohodnú na niečom inom...“*“.³⁵ Teda aj tu zákon prioritizuje zmluvnú autonómiu strán v oblasti úpravy právnych vzťahov medzi zamestnancom a zamestnávateľom pred ostatnými hraničnými určovacími uvedenými v nadviazaní danej právnej normy. V tomto kontexte je zároveň žiaduce spomenúť, že hoci zákon výslovne nehovorí o obmedzení takéhoto druhu voľby práva, možno rozumne predpokladať, že vzhľadom na nerovnaké postavenie účastníkov takýchto právnych vzťahov (zamestnanec – zamestnávateľ) bude výber rozhodného právneho poriadku do veľkej miery ovplyvnený kogentnými, resp. imperatívnymi ustanoveniami slovenského právneho poriadku.³⁶

Pre konklúziu tejto state by sme preto radi uviedli asi nasledovné. Voľba práva v podmienkach ZMPSaP, ako ju poznáme dnes, je premietnutím kolízneho typu voľby práva, ku ktorej realizácii dochádza v blízkej súčasnosti s aplikáciou kolíznych noriem nášho právneho poriadku. Vystupuje tak najmä v pozícii hraničného určovateľa, ktorý prostredníctvom kolíznych právnych noriem poskytuje stranám možnosť prispôbiť si úpravu vzájomných vzťahov podľa ich najlepšieho vedomia a usúdenia, limitujúc ich pritom kogentnými a imperatívnymi normami slovenského právneho poriadku. Vzhľadom na charakter právnej úpravy ale nemožno v posledných rokoch opomíňať skutočnosť, že vnútroštátna právna úprava ustúpila prameňom unijného práva, ktorých právna úprava do veľkej miery nahradila vyššie citované ustanovenia. Ako pozitívum sa ale javí, že obsah týchto ustanovení zostal aj napriek ich „výmene“ na nadnárodnej úrovni relatívne zachovaný. V ďalšej časti práce sa preto bližšie pozrieme na vzťah národnej právnej úpravy a prameňov práva Európskej únie, a to práve pod optikou zameriavajúcou sa na úpravu kolíznej voľby práva v legislatívnych aktoch EÚ.

4 VOĽBA PRÁVA V PRÁVE EURÓPSKEJ ÚNIE

Ako sme už naznačili aj vo vyššie zmienených častiach tejto práce, voľba práva nie je výsostnou záležitosťou vnútroštátneho práva. Aplikácia kolíznej voľby práva je v súčasnosti do výraznej miery ovplyvnená aj ustanoveniami nadnárodných právnych predpisov v oblasti medzinárodného práva súkromného.³⁷ Menovite, ide najmä o Rímsky dohovor a nariadenie Rím I. Lysina a kolektív k tejto téme postulujú: „*Pri vymedzovaní hraníc vzájomného pôsobenia medzi nariadením Rím I, Rímskym dohovorom a ZMPSP je potrebné vychádzať nielen z časových, teritoriálnych a materiálnych vymedzení pôsobnosti, ale nevyhnutné je brať zreteľ aj na legislatívny charakter týchto prameňov.*“³⁸

Preto ešte skôr než prejdeme k podstate ustanovení predmetných dokumentov považujeme za obligátne vymedziť vzťah medzi týmito prameňmi a ZMPSaP, ako ťažiskovým predpisom upravujúcim kolíznu voľbu práva na úrovni vnútroštátneho práva.

Za prvé a najdôležitejšie diferenciacné kritérium považujeme rozlišovanie na základe sily jednotlivých právnych predpisov.

Rímsky dohovor predstavuje zmluvu medzinárodnej povahy, ktorá svoju účinnosť nadobudla dňa 1.4.1991. Prijatie Rímskeho dohovoru, okrem iného, predstavovalo jeden z prvotných krokov vedúcich k harmonizácii kolíznych noriem na medzinárodnej úrovni. V roku 2006 pristúpila k tomuto dohovoru aj Slovenská republika (oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 474/2006 Z. z.), a to s účinnosťou od 1.8.2006. V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že Rímsky dohovor do dnešného dňa zostáva účinnou medzinárodnou zmluvou, majúcou v zmysle čl. 7 ods. 5 Ústavy SR prednosť pred zákonmi vnútroštátneho právneho poriadku, vrátane ZMPSaP.³⁹

³⁴ K tomu pozri aj rozhodnutie ESLP vo veci Chapman, Costr, Beard, Le a Jane Smithova c/a Spojené kráľovstvo z 18.1.2001. Dostupné na internete: https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22documentcollection_id%22%3A%22GRANDCHAMBER%22%2C%22CHAMBER%22%7D, navštívené dňa 25.10.2020.

³⁵ Dostupné na internete: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/20160701>, navštívené dňa 17.11.2020.

³⁶ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 95 – 101.

³⁷ ONDŘEJ, J.: Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 246 - 247.

³⁸ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 48.

³⁹ Tamže.

Na úpravu Rímskeho dohovoru nadviazalo prijatie nariadenia Rím I, ktoré nadobudlo svoju účinnosť 17.12.2009. V rámci predmetu svojej úpravy tak v členských štátoch EÚ nahradilo dovtedy používaný Rímsky dohovor.⁴⁰ Nariadenie Rím I z hľadiska svojej aplikačnej stránky predstavuje sekundárny akt európskeho práva, ktorého priama uplatniteľnosť v členských štátoch vyplýva priamo z primárneho práva EÚ (čl. 288 ZFEÚ). *Inter alia*, má toto nariadenie v zmysle čl. 7 ods. 2 Ústavy SR prednosť pred zákonmi Slovenskej republiky.⁴¹

Ocitáme sa preto v situácii, kedy na území SR dochádza k prelínaniu jednak vnútroštátneho práva zhmotneného najmä v ZMPSaP a prameňov práva nadnárodnej povahy, reprezentovaných Rímskym dohovorom a nariadením Rím I.

Pre účely tejto práce, súc si vedomí rozsahovej náročnosti tejto problematiky by sme radi uviedli ešte jedno kritérium, ktorého exaktné definovanie považujeme s ohľadom na kombináciu vyššie uvedených prameňov za rozhodujúce. Týmto kritériom je časová pôsobnosť predmetných právnych predpisov, na základe ktorej prichádzajú do úvahy nasledovné východiská:⁴²

1. Na právne vzťahy medzi zmluvnými štátmi, ktoré sú súčasne členskými štátmi EÚ sa bude od 1.8.2006 do nadobudnutia účinnosti nariadenia Rím I prednostne aplikovať Rímsky dohovor ako medzinárodná zmluva majúca svoj právny základ v čl. 7 ods. 5 Ústavy SR.⁴³
2. Na právne vzťahy medzi členskými štátmi EÚ sa po nadobudnutí účinnosti nariadenia Rím I bude aplikovať toto nariadenie, a to prednostne pred dohovorom a ZMPSaP.⁴⁴
3. ZMPSaP sa bude aplikovať v právnych vzťahoch vzniknutých pred nadobudnutím účinnosti nariadenia Rím I, t.j. pred 17.12.2009. V ostatných prípadoch však ustupuje nariadeniu od momentu nadobudnutia jeho účinnosti. Obdobný právny režim sa bude uplatňovať aj v prípade aplikačného vzťahu medzi ZMPSaP a Rímskym dohovorom.⁴⁵

Z toho vyplýva, že právna úprava kolíznej voľby práva predstavuje komplexný problém, ktorého úpravu cizeluje viacero nie len vnútroštátnych, ale aj medzinárodných prameňov práva rôznej právnej sily a povahy. Slovenská republika sa tak ocitá v stave multiplicity prameňov práva, následkom čoho naberá otázka, ktorý právny predpis zvolíť pre správne riešenie toho - ktorého právneho vzťahu s cudzím prvkom kľúčový rozmer už v štádiu identifikácie príslušných kolíznych noriem. V opačnom prípade by sa relevantné subjekty mohli dopustiť nesprávneho právneho posúdenia veci a vystaviť sa tak nepriaznivým právnym konzekvenciám, spojenými s týmto druhom omylu na rôznych právnych úrovniach.

In medias res, zameriavajúc našu pozornosť najmä na literu nariadenia Rím I. Konkrétne, na čl. 3 predmetného nariadenia konštatujeme, že právna úprava prijatá orgánmi európskych spoločenstiev si zachováva relatívne úzku obsahovú blízkosť s vyššie citovanými ustanoveniami ZMPSaP.⁴⁶

Podľa ods. 1 uvádzaného ustanovenia sa zmluva spravuje právnym poriadkom, ktorý si strany zvolia. Nariadenie tak, podobne ako ZMPSaP, vychádza z konceptu neobmedzenej voľby práva, do istej miery ohraničeného niektorými ustanoveniami tohto nariadenia. V tomto kontexte sa ako mimoriadne zaujímavá javí najmä dikcia čl. 2 nariadenia znejúca: „*Právny poriadok určený podľa tohto nariadenia sa uplatní bez ohľadu na to, či je, alebo nie je právnym poriadkom členského štátu.*“. Uvedené ustanovenie *de facto* znamená, že kontraktčné strany sa môžu uchýliť aj k voľbe akéhokoľvek iného práva, ako je právo členských štátov.⁴⁷

V nasledujúcej vete ďalej nariadenie rozoznáva medzi dvoma spôsobmi akými môže byť voľba práva uskutočnená. Ide o voľbu výslednú a konkludentnú, pričom uvádza, že takáto voľba musí byť „*jasne preukázaná ustanoveniami zmluvy alebo okolnosťami prípadu.*“. Alexander J. Bělohávek v tejto súvislosti hovorí o potrebe akejsi objektivizácie konkludentnej voľby práva relevantnými dôkazmi o ktorých presvedčivosti nemôžu vyvstávať vzhľadom na všetky okolnosti dôvodné pochybnosti.⁴⁸ Pre ilustráciu spomenutej tézy uvádza exemplifikačný výpočet niektorých metód, lavírujúci na hranici dostatočnej presvedčivosti vôle strán smerujúcej k implicitnej voľbe práva. Ako problematické prvky v tomto kontexte identifikuje najmä: zmluvné odkazy na cudzie právne poriadky, spisovanie zmlúv v cudzích jazykoch, režim implicitnej voľby práva v prípade tzv. „ostrej zmluvy“ nadväzujúcej na *pactum de contrahendo* či problém implicitnej voľby práva súvisiacej s odkazom na zaužívanú obchodnú prax medzi

⁴⁰ Tamže.

⁴¹ V uvedenom prípade dochádza ku kombinácii dvoch účinkov typických pre právo EÚ a síce, princípu priameho účinku nariadení EÚ a princípu aplikačnej prednosti. Princíp aplikačnej prednosti nachádza svoje pevné vyjadrenie nie len v Ústave SR (čl. 7 ods. 2), ale aj v rozhodovacej praxi SDEÚ (Costa ca. ENEL, Van Gend & Loss). K tomu aj DRGONEC, J.: Ústava Slovenskej republiky - Komentár. Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 309 – 338.

⁴² Predmetné členenie uvádzame s ohľadom na právne pomery panujúce v Slovenskej republike k 22.11.2020.

⁴³ Tamže.

⁴⁴ LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 47 – 50.

⁴⁵ Tamže.

⁴⁶ Čl. 3 nariadenia však nie je jediným článkom upravujúcim voľbu práva. S voľbou rozhodného práva tak nevyhnutne súvisí aj napr. čl. 8 venujúci svoju pozornosť úprave individuálnym pracovným zmluvám či čl. 6 ods. 2, ktorého funkcia je analogická s funkciou, ktorú plní § 9 ods. 3 ZMPSaP, teda zaručovanie minimálnych nárokov v rámci spotrebiteľských právnych vzťahov. K tomu aj BĚLOHLÁVEK, A., J.: Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentár. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 583 – 666.

⁴⁷ Aj toto ustanovenie má však svoje limity. K tomu porovnaj čl. 3 ods. 4 nariadenia. Tamže, s. 583 – 666.

⁴⁸ BĚLOHLÁVEK, A., J.: Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentár. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 583 – 666.

zmluvnými partnermi alebo inštitútom prorogačnej doložky.⁴⁹ Skúmanie každej jednej nuansy uvedených možností ale výrazne presahuje možnosti našej práce. V zásade však nie je možné poskytnúť odpoveď paušálne aplikovateľnú na všetky prípady. Bude preto nutné pristupovať ku každému prípadu s mimoriadnou citlivosťou, berúc do úvahy všetky relevantné okolnosti za ktorých bola alebo mohla byť implicitná voľba práva uskutočnená. Aplikáciu hypotetickej voľby práva nariadenie vylučuje. Takáto voľba práva vo svojej podstate odporuje princípu autonómie vôle strán, ponechávajúc voľbu práva na tretí subjekt, ktorý tým neúmerne silným spôsobom vstupuje do vzťahu zmluvných partnerov.⁵⁰

Podobne ako ZMPSaP aj nariadenie vo svojom texte výslovne umožňuje, aby si strany pre jednotlivé časti svojho záväzku zvolili aj viacero právnych poriadkov. Alexander J. Bělohlávek na margo uvedeného postulátu uvádza, že strany môžu podriaďiť rôzne časti zmluvy rôznym právnym poriadkom, pričom takúto voľbu môžu realizovať len v rámci niektorých ustanovení zvoleného právneho poriadku. Zmluvné strany tak nemajú povinnosť zvoliť si ten – ktorý právny poriadok ako celok, ale naopak môžu pristúpiť len k voľbe tých častí, ktorá čo najlepšie vyhovuje ich partikulárnym požiadavkám.⁵¹

Na rozdiel od ZMPSaP, nariadenie Rím I a rovnako aj Rímsky dohovor, ponímajú koncept voľby práva ako voľbu práva hmotného.⁵² Nariadenie Rím I v čl. 20 dokonca explicitne vylučuje aplikáciu kolíznych noriem toho – ktorého členského štátu, okrem prípadu ak samotné nariadenie neustanovuje inak.

V čl. 3 ods. 2 zavádza nariadenie, identicky s právnou úpravou dohovoru, inštitút predstavujúci určité nówum voči právnej úprave obsiahnutej v ZMPSaP. Jedná sa o inštitút dodatočnej voľby práva. Na základe týchto ustanovení sa môžu zmluvné strany kedykoľvek za existencie záväzku (t.j. od momentu uzatvorenia zmluvy až do momentu zániku právneho vzťahu, nie však po jeho ukončení) dohodnúť na zmene rozhodného právneho poriadku. Uvedené ustanovenie tak predstavuje maximalizáciu princípu zmluvnej autonómie strán, trvajúcej počas celej dĺžky existencie záväzkovoprávneho vzťahu. Je nepochybné, že znenie citovaného ustanovenia indikuje skutočnosť, že takáto voľba práva by nie vždy musela mať pozitívny dopad na platnosť záväzku a na práva tretích osôb. V reflexii na uvedené obavy preto nariadenie výslovne explikuje, že takáto voľba práva nemá vplyv na formálnu platnosť záväzku⁵³ a rovnako vylučuje nepriaznivý vplyv aj na práva tretích osôb. Vidíme teda, že okrem zmluvnej autonómie strán kladie nariadenie výrazný akcent aj na ochranu práv tretích osôb tým, že takéto osoby nie je možné ukrátiť na právach, ktoré nadobudli v dôsledku toho, že sa zmluva spravovala iným právnym poriadkom.

Nad rámec typickej kolíznej voľby práva v MPS sa nariadenie dostáva v čl. 3 ods. 3, kde povyšuje zmluvnú autonómiu strán nad úroveň „tradičnej“ materiálnej voľby práva⁵⁴ a umožňuje voľbu ktoréhokoľvek právneho poriadku aj napriek faktu, že v čase voľby sa všetky relevantné prvky právneho vzťahu nachádzajú v inej krajine než v tej, ktorej právo bolo zvolené. Hovoríme, že ide o tzv. *single country contracts*, resp. o existencii subjektívneho cudzieho prvku.⁵⁵ Čo znamená, že napriek tomu, že v okamihu realizácie voľby práva sa všetky ostatné prvky právneho vzťahu viažu len k jednej krajine, poskytuje nariadenie stranám možnosť zvoliť si za rozhodné právo v zásade akékoľvek platné právo (nadväzujúc tým na čl. 2 nariadenia). Nariadenie však stranám v danej otázke neposkytuje absolútnu slobodu. Limitom tohto typu voľby práva sú, podobne ako v prípade materiálnej voľby práva, ustanovenia zákona od ktorých sa nemožno odchyliť. *In concreto*, záverečná časť citovaného ustanovenia postuluje, že takouto voľbou práva nie sú dotknuté kogentné právne normy tej krajiny, ku ktorej sa viažu všetky ostatné prvky predmetného právneho vzťahu.

V podobnom duchu sa nesie aj dikcia čl. 3 ods. 4 reglementujúca voľbu práva, presahujúcu hranice Európskej únie. Toto ustanovenie pojednáva o situácii v prípade ktorej nemá aplikácia zvoleného práva vplyv na kogentné normy práva Európskej únie v rozsahu, v akom sú aplikovateľné v členskom štáte *lex fori*. To však len za predpokladu, ak sa všetky ostatné prvky súvisiace so situáciou nachádzajú na území jedného alebo viacerých členských štátov.⁵⁶

Ako mimoriadne zaujímavou sa javí aj situácia voľby práva označujúcej za *lex electa* právo neštátne (typicky napríklad *lex mercatoria*).⁵⁷ Právna doktrína v tejto veci identifikuje dve úskalia uvedenej voľby. Ako prvý rébus sa javí samotné ustanovenie čl. 3 ods. 1, ktorého anglická verzia postuluje „*The contract shall be governed by the law chosen by the parties.*“⁵⁸

⁴⁹ Tamže. Viac v CLARKSON, C., M., HILL, J.: *The Conflict of Laws*, 3th edn., Oxford: Oxford University Press, 2006, s. 155 – 170. Podobne aj Rozsudok OLG München z 22.6.1983. In BĚLOHLÁVEK, A., J.: *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009.

⁵⁰ Pozoruhodným sa v tomto prípade javí nemecký termín *aufgezwungene Rechtswahl* označujúci práve hypotetickú voľbu práva, pričom slovenský ekvivalent uvedeného pojmu doslovne znamená „vnútená“ resp. „oktrojovaná voľba práva“. BĚLOHLÁVEK, A., J.: *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 593 – 594.

⁵¹ Uvedený režim štiepenia zmluvného statusu niekedy nachádzame pod už zmieneným pojmom *dépeçage*.

⁵² LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 273 – 276.

⁵³ K tomu pozri aj čl. 11 nariadenia. Viac v LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 273 – 276.

⁵⁴ ONDŘEJ, J.: *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. 3. vydanie. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 246 – 247.

⁵⁵ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 273 – 276. Podobne aj BĚLOHLÁVEK, A., J.: *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 583 – 666.

⁵⁶ BĚLOHLÁVEK, A., J.: *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 583 – 666.

⁵⁷ Tamže.

⁵⁸ Tamže.

Problém tu nastáva s interpretáciou pojmu „law“. Z citovaného ustanovenia totiž nie je známe či pod uvedený pojem spadajú len právne poriadky, tak ako predpokladá slovenský preklad predmetného ustanovenia alebo aj iné, neštátne právne systémy, ktoré by teoreticky mohli byť subsumované práve pod zmienený pojem „the law“. Domnievame sa, že odpoveď na nastolenú otázku možno nájsť v historickom subjektívnom výklade, kedy normotvorca pôvodne mienil inkorporovať do čl. 3 ods. 2 nariadenia návrh umožňujúci aplikáciu zásad a pravidiel hmotného práva, uznanych na medzinárodnej úrovni alebo na úrovni spoločenstva. Tým, že tak normotvorca neučinil, naopak vyjadril svoju jasnú vôľu nerozšíriť systém voľby práva aj na neštátne normatívne systémy rôzneho typu.

Na poskytnutom závere podľa nášho úsudku nič nemení ani bod 13 preambuly, proklamujúci: „*Toto nariadenie stranám nebráni v zahrnutí odkazu na právny poriadok neštátnej povahy alebo na medzinárodný dohovor do ich zmluvy.*“. Alexander J. Bělohávek v nadväznosti na tento postulát uvádza tézu s ktorou sa plne stotožňujeme aj my, a síce: „*Preamble k nařízení v žádnem prípade nelze chápat jako rozšíření obsahu a rozsahu volby práva ve smyslu koncepcie čl. 3 Nařízení... Takový výklad by byl chyby a hraničil by fakticky s výsměchem sturktury právních norem uvedených v nařízení.*“.⁵⁹ Na druhej strane, zmluvným stranám nič nebráni v tom, aby ustanovenia o voľbe práva *de facto* obišli tým, že na neštátne právne normy odkážu priamo v zmluve, a to či už citáciou alebo výslovným odkazom.

Vychádzajúc zo záverov spomenutých v tejto stati naozaj vidíme, že otázka voľby práva má svoje široké zastúpenia aj na medzinárodnej úrovni, no najmä na úrovni práva EÚ, ktoré sa tak vzhľadom na svoj charakter nevyhnutne stáva súčasťou aplikačných otázok súvisiacich s voľbou práva v takmer každom členskom štáte.

5 ZÁVER

V predostretom odbornom článku sme sa zameriavali na postavenie kolíznej voľby práva v rámci systému MPS v Slovenskej republike. Vzhľadom na úvodný historický diskurz možno badať, že voľba práva ako – taká má na európskom kontinente pomerne bohatú históriu, čo značí, že v týchto podmienkach nejde o žiadne novum. Zároveň však vidíme, že právna úprava voľby práva nepredstavuje v žiadnom prípade statický celok. Je tomu presne naopak...

Vývoj právneho poriadku prináša neustále nové právne výzvy, na ktoré musí reagovať aj právna úprava MPS, a to najčastejšie spôsobom novelizácie toho – ktorého právneho predpisu. Za príklad nech nám posluží napríklad novela ZMPSaP č. 589/2003 Z.z., ktorý tak vo svojej právnej úprave musel nevyhnutne zohľadniť dnes už takmer celosvetový trend smerujúci k ochrane slabších zmluvných strán, najmä zamestnancov a spotrebiteľov. Vývoj právneho poriadku sa však prejavuje aj v inom smere. Reflektujúc ostatné state práce môžeme celkom nepochybne identifikovať rastúci vplyv práva Európskej únie prejavujúci snahu o čiastočnú unifikáciu národných právnych poriadkov aj v oblasti medzinárodného práva súkromného. Necháme sa preto prekvapiť akým smerom sa právna úprava obsahujúca voľbu práva vyberie v nasledujúcich dekádach.

Neskrývame však v tejto veci mierny optimizmus, a to najmä s ohľadom na skutočnosť, že vyššie uvedené nadnárodné úpravy majú v kombinácii s národnou legislatívou nepochybne svoje *ratio* sprevádzané snahou o vytvorenie prehľadnej, súdržnej a efektívnej právnej úpravy v predmetnej oblasti.

Použitá literatúra:

- BĚLOHLÁVEK, A., J.: 2009, *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2009, ISBN 978-80-7400-176-5
- CLARKSON, C., M., HILL, J.: 2006, *The Conflict of Laws, 3th edn.*, Oxford: Oxford University Press, 2006, ISBN 978-01-987-322-97
- DRGONEC, J.: 2015, *Ústava Slovenskej republiky- Komentár*. Bratislava: C. H. Beck, 2015, ISBN 978-80-8960-339-8
- KUČERA, Z.: 2009, *Mezinárodní právo soukromé, 7. vydání*, Brno, Doplněk, 2009, ISBN 978-80-723-923-15
- LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol.: 2016, *Mezinárodní právo soukromé. 2. vydanie*. Bratislava: C.H. Beck, 2016, ISBN 978-80-89603-43-5
- LYSINA, P., ŠTEFÁNKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M.: 2012, *Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie*. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-415-5
- ONDŘEJ, J.: 2009, *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní. 3. vydanie*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, ISBN 978-80-7380-181-6
- ROZEHNALOVÁ, N.: 2010, *Závazky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu)*, Brno: Masarykova univerzita, 2010, ISBN 978-80-210-524-6

Vedecko – kvalifikačné práce:

- SVOBODA, M. 2015. *Voľba práva v slovenskom medzinárodnom práve súkromom*: diplomová práca. Trnava, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2015.

Súdne rozhodnutia:

- Uznesenie NS SR, sp. zn. 3 Obo 145/2007 z 12.12.2017. Dostupné na internete, www.nsud.sk%2Fdata%2Fatt%2F8990.pdf&usg=AOvVaw0drPIGIqag_5WBGPrAGaiS, navštívené dňa 25.10.2020

⁵⁹ Tamže, s. 616.

Rozsudok ESD, sp. zn. C-339/89 z 24.1.1991 vo veci Alsthom Atlantique SA ca. Compagnie de Construction Mécanique SA. Dostupné na internete, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61989CJ0339>, navštívené dňa 25.10.2020.
Rozsudok OLG München z 22.6.1983. In BĚLOHLÁVEK, A., J.: 2009, *Římská úmluva a Nařízení Řím I. Komentář. 1. vydání*. Praha: C.H. Beck, 2009, s. 596 – 601, ISBN 978-80-7400-176-5
Rozhodnutie ESLP vo veci Chapman, Costr, Beard, Le a Jane Smithova c/a Spojene kraľovstvo z 18.1.2001. Dostupné na internete, https://hudoc.echr.coe.int/en_g#%22docu mentcollection id2%22%22GRANDCHAMBER%22,%22 CHAMB ER%22%22}, navštívené dňa 25.10.2020.
Rozsudok ESD, sp. zn. C- 6/64 z 15.7.1964 vo veci Flaminio Costa c/a ENEL. Dostupné na internete, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:61964C J 0 0 06&from=EN>, navštívené dňa 25.10.2020
Rozsudok ESD, sp. zn. C-26/62 z 5.2.1963 vo veci Van Gend & Loos c/a Nederlandse administratie der belastingen. Dostupné na internete, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/HTML/?uri=CELEX:61962CJ0026&from=EN>, navštívené dňa 25.10. 2020.

Zoznam právnych predpisov:

Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. Ústava SR. Dostupné na internete, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1992/460/20190701>, navštívené dňa 19.11.2020
Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Dostupné na internete, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/20160701>, navštívené dňa 19.11.2020
Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník. Dostupné na internete, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1964/40/>, navštívené dňa 19.11.2020
Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 474/2006 Z. z. Dostupné na internete, <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2006/474/20060801>, navštívené dňa 19. 11.2020
Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rímsky dohovor) z 19.6.1980 (C 169/10). Dostupné na internete, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/? uri= CELEX:419 80A0934 &from=SK>, navštívené dňa 19. 11.2020
Nariadenie Európskeho parlamentu a rady (ES) č. 593/2008 zo 17.6.2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I). Dostupné na internete, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=PL>, navštívené dňa 19. 11.2020.

Kontaktné údaje:

Patrik Balázs
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

ZISŤOVANIE OBSAHU CUDZIEHO PRÁVA – PRÁVNÝ PORIADOK SLOVENSKEJ REPUBLIKY V POROVNANÍ SO ŠTÁTMI S PRÁVNÝM PORIADKOM COMMON LAW?

Nina Drgalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of this article is to analyse and compare two concepts of understanding foreign law as issue of law, respectively as issue of fact in the process of ascertaining of foreign law in the context of the Slovak law and the law of England and Wales as a representative of the common law legal system. The paper proceeds from the analysis of the basic principles of assessing foreign law as a law under Slovak private international law, points out the various ways and tools of its ascertaining and also deals with its resulting application. Subsequently, the contradictory concept of assessing foreign law as a factual circumstance under English law is discussed. Finally, the basic differences in these concepts as well as some common features in which they approach are emphasized.

Abstrakt: Cieľom odborného článku je analyzovať a porovnať dve koncepcie ponímania cudzieho práva ako práva, resp. ako skutkovej okolnosti v procese zisťovania cudzieho práva v kontexte slovenského právneho poriadku a právneho poriadku Anglicka a Walesu ako reprezentanta právneho systému common law. Práca postupuje od analýzy základných východísk posudzovania cudzieho práva ako práva v zmysle slovenského medzinárodného práva súkromného, poukazuje na jednotlivé spôsoby a nástroje jeho zisťovania a zaoberá sa aj jeho následnou aplikáciou. Následne je rozobratá protikladná koncepcia poňatia cudzieho práva ako skutkovej okolnosti v intenciách anglického práva. V závere sú zdôraznené základné rozdiely v týchto koncepciách, ako aj niektoré spoločné črty, v ktorých sa približujú.

Key words: finding foreign law, expert opinion, Act on international private and procedural law, issue of fact, common law legal system

Kľúčové slová: zisťovanie cudzieho práva, znalecký posudok, zákon o MPSaP, skutková okolnosť, právny systém common law

1 ÚVOD

Aplikácia cudzieho práva na určitý prípad v konaní pred justičným orgánom je jednou z významných skutočností, s ktorou sa musí justičný orgán náležite vysporiadať. Existencia, resp. požiadavka aplikácie cudzieho práva v konaní pred justičným orgánom (súdom) predstavuje cudzí prvok v konaní. Tieto situácie nastávajú najmä¹ v prípadoch, v ktorých justičné orgány riešia súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom; ide o situácie, kedy justičný orgán aplikuje príslušnú kolíznú normu, ktorá určuje použitie práva cudzieho štátu.²

Vo svetle uvedeného sa preto objavuje otázka: akým spôsobom zisťuje justičný orgán v konaniach, v ktorých rozhodným právnym poriadkom je právny poriadok cudzieho štátu, znenie alebo obsah takéhoto práva? Existujú dve základné koncepcie, z ktorých sa pri zisťovaní cudzieho práva vychádza. Práva koncepcia je charakteristická pre štáty Európy patriace do kontinentálneho právneho systému, vrátane právneho poriadku Slovenskej republiky, pričom podstatou tejto koncepcie je, že cudzie právo považuje za právo. Druhá koncepcia naopak nazerá na cudzie právo ako na skutkovú okolnosť (non legal fact) a je typická pre štáty patriace do angloamerického právneho systému.³

Predmetom tohto odborného článku je práve porovnanie týchto dvoch koncepcií a spôsobov akým zisťujú znenie alebo obsah cudzieho práva, a to v podmienkach a s dôrazom na Slovenský právny poriadok v porovnaní so štátmi s právnym systémom common law, konkrétne s právnym poriadkom Anglicka a Walesu, ako učebnicového reprezentanta systému common law.

2 ZISŤOVANIE CUDZIEHO PRÁVA PODĽA PRÁVNEHO PORIADKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

2.1. Základné východiská

Spôsob akým bude slovenský súd zisťovať znenie a obsah cudzieho práva je určený právnymi normami medzinárodného práva súkromného ako samostatného odvetvia vnútroštátneho práva Slovenskej republiky. Tieto právne normy slovenského medzinárodného práva súkromného vychádzajú z prvej z dvoch vyššie spomenutých koncepcií zisťovania cudzieho práva, tzn. posudzujú cudzie právo ako právo.⁴ Zjednodušene povedané, v prípade, ak kolízná norma prikazuje slovenskému súdu aplikovať v konaní týkajúcom sa súkromnoprávného vzťahu právo cudzieho štátu, slovenský súd bude postupovať tak, aby zistil znenie a obsah cudzieho právneho predpisu s cieľom

¹ Pre existenciu cudzieho prvku v konaní nie je podmienkou sine qua non konanie o súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom. Uvedené znamená, že cudzí prvok v konaní sa môže vyskytnúť aj v konaniach o súkromnoprávnom vzťahu bez cudzieho prvku.

² LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 9 - 10.

³ LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie [online]. Praha: C. H. Beck, 2012. Dostupné na: <https://www.beck-online.sk/>.

⁴ Ibid.

jeho následnej aplikácie na daný prípad. Slovenský súd teda neposudzuje cudzie práva (právny predpis) ako skutkovú okolnosť, ktorá by bola predmetom dokazovania.

Z vyššie uvedeného preto vyplýva druhé východisko, a to, že „[k] zisťovaniu právneho predpisu pristupujú slovenské justičné orgány vždy ex offa.“⁵ Povinnosť slovenského súdu zisťovať cudzie právo z úradnej povinnosti je logickým vyústením základného princípu, že súd pozná právo (iura novit curia), resp. že súd je povinný urobiť všetko pre to, aby zistil znenie alebo obsah cudzieho práva. Samozrejme súd nemusí poznať právne poriadky všetkých štátov, je však jeho povinnosťou určiť právne normy, ktoré sa na daný prípad aplikujú, pričom ak ide o právne normy cudzieho právneho predpisu, má ex offa povinnosť vykonať všetky opatrenia na to, aby zistil ich znenie alebo obsah a následne ich aplikoval na daný prípad. Táto zásada nachádza svoje vyjadrenie aj v procesných kódexoch, konkrétne v ustanovení § 186 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „**Civilný sporový poriadok**“), v zmysle ktorého sa právne predpisy nedokazujú.

V súvislosti so zisťovaním cudzieho práva slovenským súdom ex offa autori nad rámec vyššie uvedeného uvádzajú nasledovné: „Teória slovenského občianskeho procesného práva vychádza zo zásady, že je povinnosťou súdu objektívne zistiť materiálnu pravdu o skutkových okolnostiach, z ktorých sa následne vychádza pri rozhodovaní o konkrétnych subjektívnych právach a povinnostiach. Pri rozhodovaní o súkromnoprávných vzťahoch s cudzím prvkom sa táto zásada premieta do povinnosti slovenského súdu pri rozhodovaní vychádzať nielen zo zistení týkajúcich sa skutkových okolností prípadu, alebo aj z platnej dikcie noriem cudzieho právneho poriadku.“⁶ S uvedeným právnym názorom sa nie je možné plne stotožniť v podmienkach nových civilných procesných kódexov, a to najmä vo vzťahu k Civilnému sporovému poriadku.

Civilný sporový poriadok je totiž založený na tzv. prejednacom princípe v modifikovanej podobe.⁷ Uvedené znamená, že sudca síce nie je odkázaný na „panstvo“ strán sporu (má k dispozícii vysvetľovacie a dopytovacie oprávnenia), no napriek tomu v sporovom konaní naďalej zostáva zachovaný prejednací princíp, ktorý vyjadruje povinnosť strán sporu pravdivo a úplne uviesť podstatné a rozhodujúce skutkové tvrdenia a navrhnúť dôkazy na ich preukázanie, pričom sudca spor rozhodne na základe „formálnej“ pravdy, ktorú má tá strana, ktorá „váhou tvrdení a argumentov presvedčí“ sudcu o 'svojej' pravde. Ide o rozsudok založený na skutkovom stave veci, nie skutočnom stave vecí.“⁸

Zastávame preto názor, že nemožno zo zásady objektívneho zistenia materiálnej pravdy o skutkových okolnostiach prípadu, vyvodit' povinnosť slovenského súdu ex offa zisťovať cudzie právo (ak kolízna norma odkazuje na použitie cudzieho práva) pri rozhodovaní sporu podľa Civilného sporového poriadku.⁹ Samozrejme, slovenské súdy sú povinné zisťovať z úradnej povinnosti znenie a obsah cudzieho práva, táto povinnosť im však vyplýva z koncepcie nazerania na cudzie právo ako na právo a následne aj priamo z noriem slovenského medzinárodného práva súkromného.

2.2. Zisťovanie cudzieho práva podľa zákona o MPSaP

Kľúčovým ustanovením, ktorý stanovuje postup slovenského súdu pri zisťovaní cudzieho práva je § 53 ods. 1 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v platnom a účinnom znení (ďalej len „**zákon o MPSaP**“). V zmysle tohto ustanovenia je justičný orgán povinný urobiť všetky potrebné opatrenia na zistenie cudzieho práva. Nasleduje exemplifikatívny výpočet spôsobov, ako môže justičný orgán zistiť cudzie právo: (i) zabezpečením obsahu cudzieho práva vlastnými prostriedkami, (ii) zo všeobecne dostupných zdrojov, (iii) uložením povinnosti účastníkom konania alebo (iv) vyžiadaním informácie od Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Tento výpočet spôsobov bol zavedený novelou zákona o MPSaP v roku 2015, pretože ako uvádza Mihalovič „predošlá zákonná úprava bola iba rámcová a neposkytovala súdom dostatočný návod ako postupovať“.¹⁰

Z tohto ustanovenia je zrejmé, že slovenský justičný orgán má na jednej strane voľnosť pri výbere prostriedkov, ktorými môže zistiť obsah cudzieho práva (výpočet spôsobov je demonštratívny, pričom neuprednostňuje určité spôsoby zistenia cudzieho práva pred inými spôsobmi), no na druhej strane je povinný vykonať všetky potrebné opatrenia na to, aby tento obsah cudzieho práva náležite zistil. V takto formulovanom ustanovení sa preto prejavuje diskrečná právomoc justičného orgánu pri výbere spôsobov ako cudzie právo zistiť. Na základe uvedeného preto môžeme konštatovať, že slovenská právna úprava vo veciach zisťovania cudzieho práva, konkrétne ustanovenie § 53 ods. 1 zákona o MPSaP sa stotožňuje s nemeckou právnou úpravou, kde má sudca rovnako diskrečnú právomoc („unlimited discretionary power“) pri voľbe spôsobov a metód, ako cudzie právo zistiť.¹¹

⁵ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 9 - 10.

⁶ LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie [online]. Praha: C. H. Beck, 2012. Dostupné na: <https://www.beck-online.sk/>.

⁷ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016, s. 13.

⁸ Ibid.

⁹ Iná situácia vzniká v konaniach o iných ako sporových veciach podľa zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok, v ktorých naopak bude sudca zisťovať skutočný stav veci, pričom zásada objektívneho zistenia materiálnej pravdy o skutkových okolnostiach sa uplatní.

¹⁰ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 149.

¹¹ KUNDRÁTOVÁ, J. Výklad a používanie cudzieho práva v Českej republike. Diplomová práca [online]. Univerzita Karlova v Prahe, Právnická fakulta, 2016, s. 44 a 45.

Je vhodné uviesť, že tieto prostriedky nie sú vo vzťahoch podriadenosti a nadriadenosti a justičný orgán môže využiť ktorýkoľvek z nich. Samozrejme, ak justičný orgán vie zistiť cudzie právo využitím vlastných prostriedkov, mal by využiť práve tento spôsob, pričom ostatné spôsoby je vhodné využiť v prípade nezrovnalostí či komplexnejších prípadov. Využitie týchto spôsobov zisťovania cudzieho práva však bude záležať aj od charakteru konania (sporové/mimosporové konanie), postavenia strán sporu, resp. účastníkov konania (pre strany sporu vo veľkých obchodnoprávných sporoch, ktoré sú zastúpené medzinárodnou advokátskou kanceláriou je jednoduchšie zistiť obsah cudzieho práva ako napríklad v prípade občianskoprávneho sporu medzi dvoma živnostníkmi či účastníkmi konania o výživnom). Takto načrtnutý postup justičného orgánu pri zisťovaní cudzieho práva je podporený aj judikatúrou Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 3. apríla 2012, sp. zn. Pl. ÚS 2/11, ktorý poskytol „návod“ ako vykladať ustanovenie § 53 ods. 1 zákona o MPSaP.

Vo vzťahu ku konkrétnym príkladom, ako justičný orgán zisťuje obsah cudzieho práva vo svetle ustanovenia § 53 ods. 1 zákona o MPSaP, komentár k zákonu o MPSaP uvádza niektoré nasledovné spôsoby: „vlastné znalosti sudcu o obsahu cudzieho práva, schopnosť sudcu zabezpečiť si vlastnými silami obsah cudzieho práva (napr. od kolegu – sudcu cudzieho súdu) alebo prostredníctvom internetu“¹² alebo aj „požiadať o súčinnosť znalca z odboru medzinárodné právo súkromné“¹³, prípadne aj nariadenie vypracovania znaleckého posudku¹⁴.

Vo vzťahu k znaleckému dokazovaniu je dôležité uviesť, že takýto posudok môže mať dve formy (i) znalecký posudok, ktorého vyhotovenie nariadil súd (§ 207 Civilného sporového poriadku) alebo aj (ii) súkromný znalecký posudok predložený stranou bez toho, aby znalecké dokazovanie nariadil súd (§ 209 Civilného sporového poriadku). Podľa zákona č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v platnom a účinnom znení, v rámci zoznamu znalcov existujú znalci v odbore „Právne vzťahy k cudzine, č. 33 00 00“. Súd, resp. strana konania si v prípade potreby vyhotovenia znaleckého posudku o cudzom práve vyberá znalca z tohto zoznamu, ktorý vedie Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky. V prípade komplexnejších konaní sa tento spôsob zisťovania cudzieho práva javí ako najvhodnejší a najefektívnejší, najmä keď vlastné prostriedky justičného orgánu na zistenie cudzieho práva nestačia.

Čo sa týka spôsobu zistenia cudzieho práva uložením povinnosti účastníkom konania predložiť obsah cudzieho práva, ide o zdanlivo podobný postup zisťovania cudzieho práva ako v prípade právnych poriadkov štátov, ktoré ponímajú cudzie právo ako skutočnosť, ktorú treba dokazovať (účastníci konania nesú dôkazné bremeno a dokazujú znenie cudzieho práva). Avšak v podmienkach slovenského právneho poriadku ide stále o zisťovanie cudzieho práva ako takého, pričom jeho aplikácia nezávisí od unesenia dôkazného bremena účastníkmi konania, ale od posúdenia tohto cudzieho práva slovenským súdom.

Exemplifikatívny výpočet spôsobov zisťovania cudzieho práva uzatvára vyžiadanie informácie od Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky. Na tento účel postupuje Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky na základe bilaterálnych medzinárodných zmlúv o právnej pomoci, prípadne využije iné prostriedky v oblasti diplomatických stykov. Je potrebné však dodať, že takáto informácia o cudzom práve, ktorú zabezpečí Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky nie je pre slovenský justičný orgán záväzná.¹⁵

Ustanovenie § 53 ods. 1 druhá veta zákona o MPSaP počíta aj so situáciou, keď sa v primeranej lehote nepodarí obsah cudzieho práva zistiť alebo je takéto zistenie spojené s ťažko prekonateľnými prekážkami, resp. je nemožné. V takýchto prípadoch je slovenský justičný orgán oprávnený aplikovať slovenské právo. Podľa Mihaloviča je táto právna úprava inšpirovaná obdobnou právnou úpravou akú majú v právnych poriadkoch iných štátov, napríklad v Českej republike.¹⁶ Komentár k českému zákonu č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom právu súkromém, konkrétne k § 23 ods. 5, uvádza, že toto má praktický dosah a zaručuje, že nedôjde k odopretiu spravodlivosti (denegatio iustitiae). Upozorňuje však, že by nemalo dochádzať k jeho zneužívaniu obchádzaním kolíznych noriem, pričom k aplikácii tohto ustanovenia by malo dochádzať len vo výnimočných a zjavne odôvodnených prípadoch.¹⁷ Takýto postup má preto justičný orgán využiť len ako prostriedok ultima ratio.

2.3. Zabezpečenie informácií o cudzom práve na základe na základe Európskeho dohovoru o informáciách o cudzom práve

Ďalšou možnosťou pre slovenský justičný orgán zabezpečiť si informácie o cudzom práve je Európsky dohovor o informáciách o cudzom práve, ktorý bol prijatý v Londýne dňa 7. júna 1968 v rámci Rady Európy (ďalej len „Dohovor o informáciách o cudzom práve“). Slovenská republika k Dohovoru o informáciách o cudzom práve pristúpila v novembri v roku 1995.¹⁸ Aktuálne je týmto Dohovorom o informáciách o cudzom práve viazaných 47 štátov (43 štátov Rady Európy a 4 nečlenské štáty).¹⁹

¹² LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie [online]. Praha: C. H. Beck, 2012. Dostupné na: <https://www.beck-online.sk/>.

¹³ Ibid.

¹⁴ Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 17. decembra 2013, sp. zn. 23 Cdo 1308/2011.

¹⁵ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 149.

¹⁶ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 149.

¹⁷ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o medzinárodním právu súkromém. Komentář. 1. vydání [online]. Praha: C. H. Beck, 2014. Dostupné na: <http://www.beck-online.cz/>.

¹⁸ Publikovaný v zbirke zákonov ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky pod. č. 82/1997 Z. z.

¹⁹ Podľa údajov zverejnených na stránke Rady Európy ku dňu 29. októbra 2020: https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/062/signatures?p_auth=aKHc6TTQ.

V čl. 1 ods. 1 Dohovoru o informáciách o cudzom práve sa zmluvné strany zaväzujú navzájom si poskytovať informácie o svojom práve a procesných normách v občianskych a obchodných veciach, vrátane informácií o systéme svojho súdnictva. „Táto procedúra prebieha formou spolupráce justičných orgánov a príslušných poverených orgánov zmluvných štátov, ktoré sprostredkujúajú doručovanie žiadostí o poskytnutie informácie a samotných informácií medzi jednotlivými zmluvnými štátmi.“²⁰ V zmysle čl. 2 Dohovoru o informáciách o cudzom práve každý zmluvný štát určí jeden orgán, ktorý bude podľa tohto dohovoru prijímať žiadosti o poskytnutie informácií o cudzom práve a takéto žiadosti aj vybavovať a zároveň určí jeden alebo viac orgánov, ktoré budú prijímať žiadosti od svojich justičných orgánov a budú ich zasielať príslušným prijímajúcim orgánom iných zmluvných štátov. Slovenská republika uviedla ako prijímajúci a odosielajúci orgán Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, sekcia medzinárodného práva.²¹

V súvislosti so samotným zisťovaním cudzieho práva, dôležitými článkami Dohovoru o informáciách o cudzom práve sú čl. 4 a čl. 7. Podľa čl. 4 by mala žiadosť čo možno najpresnejšie špecifikovať otázky týkajúce sa informácií o práve dožiadaného štátu, v prípade, že by sa v dožiadanom štáte uplatňovalo viac právnych systémov (typickým príkladom môže byť Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Severného Írska) aj právny systém podľa, ktorého sa požaduje informácia, a zároveň by žiadosť mala obsahovať aj skutkové okolnosti nevyhnutné na jej správne pochopenie a na poskytnutie náležitej a presnej odpovede. Mihalovič dodáva, že „[Žiadosť o informáciu o cudzom práve by mala takisto obsahovať aj otázku na relevantné kolízne normy dožiadaného štátu, aby bolo možné posúdiť použitie spätného (transmisie) alebo ďalšieho (remisie) odkazu.“²²

V intenciách čl. 7 je potom uvedený cieľ odpovede dožiadaného štátu, ktorým je poskytnutie informácie o práve dožiadaného štátu objektívnym a nestranným spôsobom. Tento článok okrem toho uvádza, že v prípade ak je to vhodné, odpoveď má obsahovať texty relevantných ustanovení a relevantnú judikatúru, a dokonca v rozsahu nevyhnutnom na poskytnutie náležitej informácie dožadujúcemu orgánu, majú byť k odpovedi priložené akékoľvek ďalšie listiny (výňatky z doktríny a z pracovných dokumentov). Navyše je možné priložiť k odpovedi aj komentáre. Aj v tomto prípade je vhodné zdôrazniť, že takto poskytnuté informácie o cudzom práve nemajú záväzný charakter, čo je explicitne vyjadrené v čl. 8 Dohovoru o informáciách o cudzom práve.

Nevýhodou využitia Dohovoru o informáciách o cudzom práve v praxi je skutočnosť, že dožiadaný štát zašle dožadujúcemu štátu svoje právne predpisy v cudzom jazyku, pričom dochádza k situáciám, kedy dožadujúci štát dostane znenie napríklad celej rozsiahlej časti cudzieho občianskeho zákonníka, z ktorej má po preložení zistiť, ktoré konkrétne ustanovenia sa aplikujú na daný prípad. Takýto postup znamená zvýšené náklady vynaložené na predkladateľov, pričom takýto postup môže byť v konečnom dôsledku neefektívny, keďže sudca si nakoniec tak či onak bude musieť sám abstrahovať ustanovenia aplikujúce sa na daný prípad.

2.4. Ako aplikovať cudzie právo?

V súvislosti s hľadaním odpovede na túto otázku v podmienkach slovenského medzinárodného práva súkromného zdôrazňujeme nasledovný citát: „Právo cudzieho štátu vykladané a aplikované ako právo tuzemské by tým bolo deformované a stalo by sa vlastne niečím iným, než je právo, ktorého použitie predpisuje kolízna norma.“²³

Justičný orgán sa pri interpretácii a aplikácii cudzieho práva nesmie obmedziť iba na znenie ustanovení cudzej právnej normy a aplikovať ho v kontexte slovenského právneho poriadku. Justičný orgán aplikuje cudzie právo ako celok, nielen cudzie právne normy. Z toho vyplýva, že na účely interpretácie a aplikácie cudzieho práva by mal justičný orgán okrem znenia cudzích právnych noriem, zistiť aj relevantnú judikatúru štátu, ktorého právo sa má použiť, právne princípy vzťahujúce sa predmetnú právnu otázku, ktorú rieši, či príslušnú doktrínu. Nevyhnutné je prihliadať aj na systematiku zákonov a súvisiac právnych predpisov vyššej a nižšej právnej sily. Jednoducho povedané, justičný orgán aplikujúci cudzie právo by mal poznať aj kontext, v ktorom aplikuje cudzie právo a mal by sa, čo najviac priblížiť aplikácii cudzieho práva tak, ako keby ho aplikoval justičný orgán v štáte cudzieho práva („cudzí justičný orgán“). Mal by aplikovať cudzie právo vo vzájomných súvislostiach s celým právnym poriadkom štátu, ktorého cudzie právo aplikuje.

Od sudcu slovenského súdu v procese interpretácie a aplikácie cudzieho práva nemožno požadovať, aby poznal cudzie právo tak, ako ho pozná cudzí justičný orgán. Čo je však možné a podľa nášho názoru aj nevyhnutné je to, aby sa slovenský justičný orgán, čo možno najviac priblížil k poznaniu cudzieho práva a jeho následnej aplikácii tak, ako by to spravil „cudzí justičný orgán“. Práve preto slovenské medzinárodné právo súkromné umožňuje sudcovi využiť rôzne spôsoby zisťovania cudzieho práva od vlastného zisťovania, cez nariadenie vypracovania znaleckého posudku až po uloženie povinnosti účastníkovi konania predložiť obsah cudzieho práva. Rovnako aj Dohovor o informáciách o cudzom práve ukladá povinnosť priložiť relevantnú judikatúru, doktrínu či komentáre ako odpoveď dožadujúcemu štátu na informácie ohľadom cudzieho práva dožiadaného štátu.

²⁰ LYSINA, P. ĎURIŠ, M. HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 150.

²¹ Dostupné na:

https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/062/declarations?p_auth=aKHc6TTQ&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigu_eur=false&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=3&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&coconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=SLK.

²² LYSINA, P. ĎURIŠ, M. HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 150.

²³ ROZEHNALOVÁ, N. TÝČ, V. ZÁLESKÁ, R. Vybrané problémy medzinárodného práva súkromného v justiční praxi. 2. přepracované a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1997, s. 15.

Justičný orgán by mal preto postupovať s vedomím všetkých týchto nástrojov a spôsobov na zistenie obsahu cudzieho práva a najmä využívať ich tak, aby čo možno najpresnejšie zistil obsah cudzieho práva ako celku a v súlade s týmito vedomosťami ho náležite interpretoval a aplikoval.

3 ZISŤOVANIE CUDZIEHO PRÁVA PODĽA PRÁVNEHO SYSTÉMU COMMON LAW

„Cudzie právo sa dá poznať tak, že sa pripustí jeho dokázanie ako faktu.“²⁴

Pre účely tohto článku budeme vychádzať z právneho poriadku Anglicka a Walesu („anglické právo“) ako jedného z najtypickejších reprezentantov právneho systému common law. Ako sme už uviedli v úvode tejto práce, druhá základná koncepcia pri aplikácii cudzieho práva pred justičným orgánom poníma toto cudzie právo ako skutkovú okolnosť (non legal fact alebo issues of fact).²⁵

Anglické právo je založené na princípe ponímania cudzieho práva ako skutkovej otázky od 18. storočia. Aj napriek tomu, že anglickí autori priznávajú, že táto klasifikácia je fikciou,²⁶ ktorá je v podstate v rozpore s intuíciou [právo je právo, nie skutková okolnosť], anglické súdy zotrvávajú na tejto doktríne, najmä preto, že vo výsledku je táto doktrína považovaná za vhodnú a presvedčivú.²⁷

„Prístup k cudziemu právu ako k skutočnosti vychádza z princípu kontradiktórnosti, ktorým sa riadi súdne konanie.“²⁸ V takomto konaní leží dôkazné bremeno na stranách sporu, ktoré budú predkladať čo najviac dôkazov na podporu a dokázanie svojich tvrdení. Sú to čisto strany sporu a ich aktivita, od ktorej závisí výsledok rozhodnutia súdu. Súd sa stáva len pozorovateľom, je pasívny a nie je v jeho právomoci zisťovať okolnosti nad rámec toho, čo mu strany sporu predložia. Rozhoduje len na základe dôkazov predložených stranami.²⁹

Z uvedeného potom vyplýva aj ďalšia dôležitá skutočnosť a to, že anglický justičný orgán neprihliada na cudzie právo ex officio ako v prípade právnych poriadkov, ktoré ponímajú cudzie právo ako právnu otázku. Na to, aby anglický justičný orgán aplikoval cudzie právo nestačí len odkaz na hmotné právo iného štátu, ale je nevyhnutné, aby strana sporu, ktorá má záujem na použití cudzieho práva túto skutočnosť justičnému orgánu uviedla (pleading of foreign law), resp. namietla použitie cudzieho práva ako každú inú skutkovú okolnosť, ktorú v konaní tvrdí, a ktorú bude dokazovať. Je teda zrejmé, že uvedenie cudzieho práva ako skutkovej okolnosti v konaní nie je vôbec povinné.³⁰ Pravidlo, v zmysle ktorého anglický justičný orgán bude aplikovať cudzie právo len v prípade, ak ho strana v konaní uvedie, sa tiež nazýva ako tzv. „default rule“. Pre vysvetlenie, takéto „uvedenie cudzieho práva“ stranou konania podľa anglického práva v podmienkach slovenského civilného procesu zodpovedá skutkovým tvrdeniam týkajúcich sa sporu, ktoré strany uvádzajú v zmysle ustanovenie § 150 ods. 1 Civilného sporového poriadku.

Ak teda strana sporu uviedla cudzie právo ako skutkovú okolnosť v konaní, má povinnosť toto cudzie právo dokázať prostredníctvom dôkazným prostriedkom. „Podľa anglického práva strana konania nemôže dokazovať cudzie právo len tým, že predloží ako dôkaz znenie cudzieho právneho predpisu, súdne rozhodnutia, zmluvy či iné podobné pramene. Výpoveď kompetentného experta (na cudzie právo) je vždy nevyhnutná na vysvetlenie a interpretovanie takto predložených materiálov, pričom expert môže odkázať na takéto materiály a podporiť tým vlastné zistenia.“³¹

Aj napriek tomu, že druhá strana sporu (žalovaný) nemá takúto povinnosť obrátiť sa na experta na cudzie právo, v prípadoch, keď obsah cudzieho práva bude skutočne sporný, takmer s určitosťou si ho žalovaný prizve.³² Dokazovanie cudzieho práva sa teda uskutočňuje najmä prostredníctvom výpovedí a stanovísk expertov na cudzie právo („expert opinions“), ktorý si v sporných konaniach budú s najväčšou pravdepodobnosťou odporovať, a preto bude potom už len na súde ako vyhodnotiť ich výpovede.

Čo však v prípade, ak strana konania neuvedie cudzie právo ako skutkovú okolnosť, ktorú treba v konaní dokazovať (strana konania jednoducho neuvedie, že v danom prípade by sa malo uplatniť cudzie právo) alebo sa strane sporu v konaní nepodarí náležite dokázať obsah cudzieho práva? V takýchto prípadoch anglický justičný orgán aplikuje anglické právo, keďže vzhľadom na to, že pozná len anglické právo uplatní tzv. prezumpciu totožnosti cudzieho práva.³³

²⁴ Case *Mostyn v. Fabrigas*. 1 Cowper's King's Bench Reports (Cowp.) 161, 174 (per Lord Mansfield). (1774). Cit. in: Cit. in: HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008, s. I-3 [online].

²⁵ LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie [online]. Praha: C. H. Beck, 2012. Dostupné na: <https://www.beck-online.sk/>.

²⁶ FENTIMAN, R. p. 66. North, in: *Cheshire and North's Private International Law*, 13 th ed. (1999), p. 100. Cit. in: HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008, s. I-3 [online].

²⁷ HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008, s. I-2 – I-3 [online].

²⁸ SLAŠŤAN, M., PEKÁR, B. Zisťovanie a používanie cudzieho práva v Slovenskej republike. In: *Dny práva 2015. Část IV. Kodifikácie obecné časti kolizného práva – cesta či omyl?*. Brno: Masarykova Univerzita 2016, Vol. 548, s. 179.

²⁹ Ibid.

³⁰ HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008, s. I-5 [online].

³¹ Ibid, s. I-13.

³² Ibid.

³³ FENTIMAN, R. *Foreign Law in English Courts: Pleading, Proof and Choice of Law* [online]. 1. vydanie, Oxford University Press, 2008, s. 4.

V nadväznosti na vyššie uvedené, je možné zhrnúť tieto základné východiská dokazovania cudzieho práva podľa anglického práva do štyroch základných bodov, ktoré Fentiman poníma ako štyri princípy:

- i. Prvý princíp, z ktorého možno odvodiť všetky ďalšie je, že anglické právo poníma cudzie právo ako skutkovú okolnosť a nie ako právo.
- ii. Po druhé, cudzie právo ako skutková okolnosť musí byť dokázané, vo všeobecnosti prostredníctvom znaleckého dokazovania – experta na cudzie právo.
- iii. Tretí princíp hovorí, že cudzie právo ako skutkovú okolnosť musí strana v konaní uviesť. Ak sa teda strana sporu chce odvolávať na cudzie právo, musí toto cudzie právo v konaní „tvrdiť“ a naopak v prípade, že nechce, cudzie právo neuvedie ako skutkovú okolnosť prípadu.
- iv. Štvrtý princíp sa uplatní vtedy, ak strana sporu neuvedie existenciu cudzieho práva v konaní alebo ak sa jej nepodarí dostatočne dokázať obsah cudzieho práva. V takom prípade sa uplatní anglické právo.³⁴

Pre vylúčenie akýchkoľvek pochybností, dodávame, že v rámci anglického práva existuje niekoľko výnimiek z tretieho princípu, tzn. že v určitých prípadoch, na to, aby anglický justičný orgán prihliadal na cudzie právo, nie sú za každých okolností strany povinné uviesť existenciu tohto cudzieho práva v konaní. Z toho vyplýva, že v niektorých výnimočných prípadoch anglický justičný orgán prihliada na cudzie právo ex officio. Uvedené však nič nemení na ponímaní cudzieho práva ako otázky skutkovej. Ako však dodáva Hausman, v takýchto prípadoch sa anglický justičný orgán často odvolá na prezumpciu totožnosti cudzieho práva s právom anglickým, a aplikuje tak namiesto cudzieho práva právo anglické.³⁵

4 ROZDIELY A SPOLOČNÉ ČRTY TÝCHTO KONCEPCIÍ

V prvom rade už samotná podstata týchto koncepcií ponímania cudzieho práva ako právnej otázky na jednej strane a ako skutkovej otázky na strane druhej kreuje značné rozdiely pri zisťovaní cudzieho práva. Ako už bolo uvedené, v podmienkach slovenského právneho poriadku (a rovnako aj iných štátov kontinentálnej Európy) súd zisťuje cudzie právo z úradnej povinnosti (ex officio), čo zodpovedá aj základnému princípu, iura novit curia. Na druhej strane podľa anglického práva sa uplatňuje tzv. default rule, teda ak strana neuvedie alebo nenamietne použitie cudzieho práva, anglický justičný orgán aplikuje anglické právo. Anglický justičný orgán nezohľadňuje princíp „súd pozná právo“, pretože neaplikuje v konaní cudzie právo, ale rozhoduje na základe predložených dôkazov o cudzom práve. Takéto poňatie cudzieho práva korešponduje so silno kontradiktórnym charakterom anglického procesného práva a zároveň reflektuje prevládajúcu obchodnú povahu medzinárodných sporov riešenú pred anglickými súdmi, ktoré sa vyznačujú svojou komplexnosťou a riešením ťažkých právnych otázok v sporoch vyššie peňažnej hodnoty.³⁶

Silné stránky koncepcie nazerania na cudzie právo podľa právneho systému common law môžu zahŕňať vyššiu mieru flexibility pre strany sporu (ak strany nechcú, aby bolo v spore zisťované cudzie právo, môžu využiť tzv. default rule). Ďalším pozitívom je vysoká úroveň zisťovania obsahu cudzieho práva, ktoré sa uskutočňuje prostredníctvom znaleckých posudkov a následne výsluchov expertov na cudzie právo (ktorí dokonca môžu pochádzať zo štátu, ktorého právny poriadok je predmetom dokazovania), pričom tieto strany sporu tak majú istým spôsobom väčšiu kontrolu nad samotným konaním, ktorá vyplýva z toho, že sú to práve strany sporu, ktoré predkladajú dôkazy o cudzom práve a od ich kvality, hodnovernosti a presvedčivosti závisí aj konečné rozhodnutie súdu. Uvedené svedčí práve v prospech veľkých nadnárodných sporov, ktoré si často volia právomoc anglických súdov, najmä anglického obchodného súdu.

Naopak nevýhodu predstavujú vysoké náklady, ktoré strany v takýchto konaniach musia vynaložiť na zisťovanie cudzieho práva prostredníctvom najímania si expertov na cudzie právo, ktoré môžu viesť k nespravodlivým rozhodnutiam, kedy takpovediac spor vyhráva ten, kto má viac peňažných prostriedkov. Problematickým sa môže javiť tretí princíp (strana musí uviesť/namietat' cudzie právo) z pohľadu záväznosti medzinárodných zmlúv, resp. právnych aktov sekundárneho práva Európskej únie³⁷, v prípade ak z takýchto zmlúv (právnych aktov) vyplýva povinnosť pre justičný orgán skúmať (ex off) existenciu cudzieho práva v konaní.³⁸

V podmienkach slovenského medzinárodného práva súkromného by sa koncepcia nazerania na cudzie právo podľa princípov uplatňovaných v common law mohla nanajvýš uplatniť v rámci civilného sporového konania, ktoré sa riadi modifikovaným prejednávacím princípom, pričom spor je rozhodnutý na základe formálnej pravdy – na základe dôkazov a skutočností predložených stranami sporu.³⁹ V inom ako sporovom konaní by uplatnenie koncepcie common law bolo vylúčené (okrem iného) aj uplatnením princípu materiálnej pravdy v mimosporovom konaní.

Vo všeobecnosti však zastávame názor, že uplatnenie koncepcie posudzovania cudzieho práva ako práva je v podmienkach slovenského medzinárodného práva súkromného vhodnejšie. Slovenský justičný orgán má k dispozícii náležité nástroje na zistenie obsahu cudzieho práva, tak ako sme ich vymedzili vyššie, pričom nič nebráni aj stranám konania, aby boli aktívne, napríklad môžu predložiť súkromný znalecký posudok o cudzom práve. Tento systém by mal byť vo výsledku spravodlivejším (výsledok nie je závislý od možností strany zaobstarať

³⁴ Ibid, s. 3-4.

³⁵ HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum , Issue 1-2008, s. 1-2 – 1-3 [online].

³⁶ FENTIMAN, R. Private International Law Seminars. Course materials. University of Cambridge, Institute of Continuing Education : English Legal Methods Summer Programme, 2019, s. 59 – 60.

³⁷ Vzťahuje sa na obdobie keď Spojené kráľovstvo Veľkej Británie a Írska bolo členským štátom Európskej únie.

³⁸ Napr. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) číslo 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky.

³⁹ Podrobnejšie k tomuto princípu pozri s. 6 – 7.

si kvalitného experta na cudzie právo) a istým spôsobom aj sociálnejším; súd predsa aplikuje právo či cudzie alebo tuzemské, ide stále o právo, ktoré má byť na daný prípad aplikované a v súlade s ním rozhodnuté. Je však nevyhnutné zdôrazniť, že justičný orgán by sa nemal obmedziť iba na zistenie znenia právneho predpisu, ktorý na daný prípad aplikuje, ale mal by zistiť obsah cudzieho práva k predmetnej otázke komplexne s ohľadom na judikatúru, doktrínu či princípy. V uvedenom zmysle preto treba eliminovať riziko aplikácie cudzieho práva v kontexte tuzemského právneho poriadku.

V závere si dovoľíme uviesť, že nič nie je čisto čierne a čisto biele, a ani tieto dve koncepcie nie sú absolútne opozitá plné rozdielov. Existujú totiž aj názory, podľa ktorých sa rozdiely v týchto koncepciách v niektorých oblastiach stierajú.

Príkladom je koncepcia právneho systému common law, ktorá aj napriek tomu, že považuje cudzie právo za skutkovú okolnosť, umožňuje podať odvolanie ohľadom cudzieho práva. V zmysle anglického práva totiž nemožno v rámci odvolania posudzovať skutkové okolnosti prípadu, avšak v prípade otázky cudzieho práva súd posúdi otázku cudzieho práva, tak ako keby posudzoval právnu otázku (ohľadom ktorej je odvolanie prípustné).⁴⁰ Možno ešte dôležitejším zistením je, že rozdiel medzi skutkovou a právnou otázkou je zoslabený skutočnosťou, že cudzie právo je predmetom interpretácie; nejde len o zistenie jeho znenia. Zistenie znenia cudzieho práva je tá jednoduchšia časť, ale práve interpretácia práva je predmetom znaleckého posudku experta na cudzie právo, pričom k jednej z týchto interpretácií sa následne anglický sudca prikloní. V tomto sa prejavuje právny element v koncepcii common law.

Naopak aj v prípade koncepcie posudzovania cudzieho práva ako práva môžeme pozorovať určité prvky „dokazovania cudzieho práva“. V rámci slovenského medzinárodného práva súkromného sa takéto prvky prejavujú napríklad v možnosti justičného orgánu uložiť povinnosť účastníkovi konania predložiť znenie cudzieho práva, prípadne ak si účastník konania nechá vypracovať súkromný znalecký posudok a navrhne aj výsluch znalca. V tomto prípade sa na zistenie cudzieho práva využívajú prostriedky dokazovania. V prípade, že by si obe strany konania nechali vypracovať takýto znalecký posudok a v konaní pred súdom by došlo k výsluchu týchto znalcov, zisťovanie cudzieho práva by nadobudlo značne kontradiktórny charakter.

Vo svetle uvedeného však netreba zabúdať na kľúčovú skutočnosť, a to, že slovenský justičný orgán si sám vyhodnotí aký je podľa neho obsah cudzieho práva a aplikuje na daný prípad cudzie právo ako právo, zatiaľ čo anglický justičný orgán rozhodne daný prípad na základe dôkazov o cudzom práve, ktoré mu predložia strany sporu, pričom poníma cudzie právo ako skutkovú okolnosť, ktorá sa musí dokázať.

5 ZÁVER

Cieľom tejto práce bolo analyzovať dve základné koncepcie zisťovania cudzieho práva justičným orgánom, a to z pohľadu právneho poriadku Slovenskej republiky a právneho poriadku Anglicka a Walesu.

Prvá časť tejto práce priniesla detailnejší pohľad na koncepciu podľa slovenského medzinárodného práva súkromného, ktorá nahliada na cudzie právo ako na právo vychádzajúce zo zásady iura novit curia, z ustanovenia § 53 ods. 1 zákona o MPSaP a zo zisťovania existencie cudzieho práva ex officio. Tomuto sú prispôsobené aj jednotlivé analyzované spôsoby na zisťovanie cudzieho práva, ktoré má justičný orgán k dispozícii – podľa ustanovenia § 53 ods. 1 zákona o MPSaP, Dohovoru o informáciách o cudzom práve, či bilaterálnych a multilaterálnych zmlúv alebo diplomatickou cestou. Dôležitou požiadavkou kladenou na justičný orgán pri aplikácii cudzieho práva je zisťovanie jeho znenia alebo obsahu ako celku vo vzájomných súvislostiach, nielen znenia právneho predpisu, tak aby sa čo najviac priblížil aplikácii cudzieho práva, ako by to urobil cudzí justičný orgán.

Druhá časť tejto práce pojednávala o koncepcii ponímania cudzieho práva v kontexte anglického práva ako skutkovej okolnosti, ktorú treba dokazovať. Vzhľadom na to, že ide o opozitnú koncepciu, viaceré základné východiská budú rozdielne: anglický justičný orgán neprihliada na cudzie právo ex officio, ale strana sporu ho musí uviesť (namietat) a následne dokázať. Ak neuvedie cudzie právo alebo sa jej ho nepodarí preukázať, buď v spore prehrá alebo anglický justičný orgán uplatní prezumpciu totožnosti cudzieho práva s právom anglickým a aplikuje na prípad namiesto cudzieho práva právo anglické. Kľúčovú úlohu v tomto systéme zohrávajú experti na cudzie právo, prostredníctvom ktorých strany sporu dokazujú cudzie právo a jeho znenie.

Posledná, tretia časť poukazuje na rozdielnosť týchto dvoch koncepcií, ktoré sa v mnohých ohľadoch javia ako protiklady, no zdôraznené sú aj ich spoločné črty – predmetom zisťovania cudzieho práva sa stáva najmä jeho interpretácia práva, čo platí aj v systéme common law; systém common law pripúšťa odvolanie ohľadom cudzieho práva aj napriek tomu, že skutkové okolnosti sa v odvolaní nemôžu namietat a slovenský právny poriadok tiež využíva prostriedky dokazovania na zisťovanie znenia a obsahu cudzieho práva, a to najmä znalecké dokazovanie.

Použitá literatúra:

BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání [online]. Praha: C. H. Beck, 2014. Dostupné na: <http://www.beck-online.cz/>.
FENTIMAN, R. Foreign Law in English Courts: Pleading, Proof and Choice of Law [online]. 1. vydanie, Oxford University Press, 2008. Dostupné na: https://books.google.at/books?id=rIFzqe3dNxsC&pg=PA1&source=gbs_toc_r&cad=3#v=onepage&q&f=false.
FENTIMAN, R. p. 66. North, in: Cheshire and North's Private International Law, 13 th ed. (1999), p. 100. Cit. in: HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008 [online]. Dostupné na: <http://www.simons-law.com/library/pdf/e/878.pdf>.

⁴⁰ FENTIMAN, R. Private International Law Seminars. Course materials. University of Cambridge, Institute of Continuing Education : English Legal Methods Summer Programme, 2019, s. 75.

FENTIMAN, R. Private International Law Seminars. Course materials. University of Cambridge, Institute of Continuing Education : English Legal Methods Summer Programme, 2019.

HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008 [online]. Dostupné na: <http://www.simons-law.com/library/pdf/e/878.pdf>.

KUNDRÁTOVÁ, J. Výklad a používanie cudzieho práva v Českej republike. Diplomová práca [online]. Univerzita Karlova v Prahe, Právnická fakulta, 2016.

LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016. ISBN: 978-80-89603-43-5.

LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie [online]. Praha: C. H. Beck, 2012. Dostupné na: <https://www.beck-online.sk/>.

ROZEHNALOVÁ, N. TÝČ, V. ZÁLESKÁ, R. Vybrané problémy medzinárodného práva súkromného v justiční praxi. 2. přepracované a doplnené vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1997. ISBN 80-210-1570-5.

SLAŠŤAN, M., PEKÁR, B. Zisťovanie a používanie cudzieho práva v Slovenskej republike. In: Dny práva 2015. Část IV. Kodifikace obecné části kolizního práva – cesta či omyl? [online]. Brno : Masarykova Univerzita 2016, Vol. 548.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J. TOMAŠOVIČ, M., a kol.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2016. ISBN: 978-80-7400-629-6.

Právne predpisy:

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok.

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

Európsky dohovor o informáciách o cudzom práve zo dňa 7. júna 1968 publikovaný v zbirke zákonov ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky pod. č. 82/1997 Z. z.

Zákon č. 382/2004 Z. z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) číslo 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky.

Zákon č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom.

Súdne rozhodnutia:

Uznesenie Ústavného súdu Českej republiky zo dňa 3. apríla 2012, sp. zn. Pl. ÚS 2/11.

Uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky zo dňa 17. decembra 2013, sp. zn. 23 Cdo 1308/2011.

Case Mostyn v. Fabrigas. 1 Cowper's King's Bench Reports (Cowp.) 161, 174 (per Lord Mansfield). (1774). Cit. in: Cit. in: HAUSMAN, R. Pleading of Proof of Foreign Law—a Comparative Analysis. In: The European Legal Forum, Issue 1-2008, s. 1-3 [online].

Internetové zdroje:

https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/062/signatures?p_auth=aKHc6TTQ

https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/062/declarations?p_auth=aKHc6TTQ&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_enVigu_eur=false&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codeNature=3&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_searchBy=state&coeconventions_WAR_coeconventionsportlet_codePays=SLK

Kontaktné údaje:

Nina Drgalová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

SUBSTANTÍVNA VÝHRADA VEREJNÉHO PORIADKU A JEJ MIESTO V SLOVENSKOM MEDZINÁRODNOM PRÁVE SÚKROMNOM

Andrej Kováč

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of the article is to approach the issue of the substantive reservation of public policy, focusing on its position in private international law. In the article I orientate on particular issues important for the application of the institute of reservation of public policy. In its first part, I define the relationship of the reservation of public policy to individual methods of regulation of private law relations with a foreign element. In the second part, I gradually go through the individual legal aspects of the institute of reservation of public policy, such as its individual levels, forms or application. In the last third part, I focus on the mutual application of the national legal regulation of the public policy to its enshrinement in the norms of international and European law.

Abstrakt: Cieľom odborného článku je priblíženie problematiky substantívnej výhrady verejného poriadku, so zameraním na jej postavenie v medzinárodnom práve súkromnom. V odbornom článku sa venujem jednotlivým otázkam významným pre aplikáciu inštitútu výhrady verejného poriadku. V jeho prvej časti vymedzujem vzťah výhrady verejného poriadku k jednotlivým metódam regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom. V druhej časti postupne prechádzam cez jednotlivé právne aspekty samotného inštitútu výhrady verejného poriadku, akými sú jeho jednotlivé roviny, formy či aplikácia. V poslednej tretej časti sa orientujem na vzájomný aplikačný vzťah vnútroštátnej právnej úpravy výhrady verejného poriadku k jej zakotveniu v normách medzinárodného a európskeho práva.

Key words: public policy, reservation of public policy, private international law.

Kľúčové slová: verejný poriadok, výhrada verejného poriadku, medzinárodné právo súkromné.

1 ÚVOD

Vznik moderného medzinárodného práva súkromného bol podmienený započatím bezprecedentnej globalizácie a hospodárskej integrácie spôsobenej priemyselnou revolúciou, v rámci ktorej sa spoločenské vzťahy vymanili z rýdzo vnútroštátneho prostredia a vstúpili na medzinárodnú scénu.

Právne vzťahy medzinárodnej povahy vyvolávali záujem o normy medzinárodného práva súkromného, ktorých právna úprava by nahradila úzko koncipované národné kódexy.

Prítomnosť medzinárodných prvkov v súkromnoprávných vzťahoch si vyžiadala odlišný prístup regulácie než klasické súkromnoprávne vzťahy. Forma regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom bola predmetom vnútroštátnej právnej úpravy a svoje miesto našla v samostatnom vnútroštátnom právnom odvetví, ktorým je medzinárodné právo súkromné.

Spoločne s vývojom medzinárodného práva súkromného došlo k vývoju metód regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, pričom kľúčové postavenie medzi nimi nachádza kolízna metóda regulácie.

Prostredníctvom kolíznej metódy regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom dochádza k aplikácii právnych noriem cudzích právnych poriadkov domácimi justičnými orgánmi. Takáto aplikácia cudzích právnych noriem, aj keď založená na príkaze domácich kolíznych noriem, má svoje mantinely a jedným z nich je inštitút výhrady verejného poriadku.

Verejný poriadok každého štátu predstavuje základné zásady spoločenského a štátneho zriadenia a právneho poriadku štátu, ktoré nemôžu byť popreté alebo porušené účinkom aplikácie noriem cudzieho právneho poriadku.

Cieľom tejto seminárnej práce je poskytnúť všeobecný prehľad inštitútu výhrady verejného poriadku v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom, s konkrétnym zameraním na hmotnoprávnu rovinu tohto inštitútu.

V prvej kapitole seminárnej práce sa venujem vymedzeniu súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom a ich metódam regulácie za účelom lepšieho priblíženia významu a postavenia inštitútu výhrady verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom.

V druhej kapitole plynule prechádzam k postaveniu inštitútu výhrady verejného poriadku v rámci kolíznej metódy regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom. Postupne smerujem od určenia jednotlivých rovín a foriem výhrady verejného poriadku cez vymedzenie samotného verejného poriadku až po aplikáciu tohto inštitútu.

V poslednej, tretej, kapitole sa venuje právnej úprave inštitútu výhrady verejného poriadku v slovenskom medzinárodnom práve súkromnom, konkrétne v ZMPSP s dôrazom na vzájomný vzťah s medzinárodnou a európskou právnou úpravou. Túto kapitolu završujem komparáciou s právnou úpravou inštitútu výhrady verejného poriadku v Českej republike.

Verím, že táto seminárna práca prostredníctvom analytického výkladu právnej úpravy predmetnej problematiky poskytne čitateľovi základné znalosti a prehľad právnej povahy inštitútu výhrady verejného poriadku.

2 SÚKROMNOPRÁVNE VZŤAHY S CUDZÍM PRVKOM

Súkromnoprávne vzťahy predstavujú právne vzťahy, ktorých účastníci sú v postavení vzájomnej rovnosti a ich práva a povinnosti, tvoriace obsah takéhoto vzťahu, sú výsledkom ich prejavov vôle založených na princípe autonómie vôle.¹

Takéto súkromnoprávne vzťahy majú rýdzo vnútroštátnu povahu, t. j. vznikajú medzi subjektmi, ktoré sú príslušníkmi rovnakého štátu, a to na území tohto štátu, pričom predmet ich vzťahu sa rovnako nachádza na území tohto štátu.² Uvedené súkromnoprávne vzťahy sú predmetom úpravy vnútroštátnych právnych odvetví akými sú napríklad občianske právo, obchodné právo, pracovné právo, rodinné právo.³

Súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom predstavujú určitú „modifikáciu“ klasických súkromnoprávných vzťahov, tak ako som ich opísal vyššie, a to v dôsledku prítomnosti cudzieho prvku v takomto súkromnoprávnom vzťahu. Cudzím prvkom je ten prvok súkromnoprávneho vzťahu, ktorý má určitú väzbu na iný právny poriadok, než majú ostatné prvky konkrétneho súkromnoprávneho vzťahu, pričom cudzí prvok sa môže v súkromnoprávnom vzťahu nachádzať v niektorej z nasledujúcich foriem (aj ich kombinácii):

- a) Subjekt
- b) Objekt
- c) Právna skutočnosť, ktorá má za následok vznik, zmenu alebo zánik právneho vzťahu
- d) Právny vzťah, ktorý právne súvisí alebo je právne závislý od iného právneho vzťahu, ak sa tento právny vzťah riadi cudzím právom⁴

Cudzí prvkom v súkromnoprávnom vzťahu spôsobuje kolíziu právnych poriadkov, ktorá je zapríčinená stretom pôsobnosti právnych poriadkov dvoch alebo viacerých štátov. Takýto stret pôsobnosti právnych poriadkov je dôsledkom koexistencie princípov pôsobnosti právnych poriadkov, t. j. princípu teritoriality⁵ a princípu proporcionality^{6,7}

Súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, sa v dôsledku svojho „medzinárodného charakteru“ vyčleňujú z klasických súkromnoprávných odvetví právneho poriadku štátu a stávajú sa predmetom úpravy medzinárodného práva súkromného ako samostatného vnútroštátneho právneho odvetvia.⁸

2.1. Metódy regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom

Súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, v dôsledku kolízie právnych poriadkov, vyžadujú rozdielnu metódu regulácie, než ostatné súkromnoprávne vzťahy, v ktorých cudzí prvok absentuje, pričom to je odôvodnené nežiaducim (a objektívne nemožným) stavom aplikácie viacerých právnych poriadkov na jeden súkromnoprávny vzťah.⁹

Úlohou medzinárodného práva súkromného je práve eliminácia kolízie právnych poriadkov, a to prostredníctvom dvoch základných metód:

- a) Kolíznej metódy
- b) Priamej metódy¹⁰

Ad a): Cieľom kolíznej metódy je stanovenie rozhodného práva¹¹ prostredníctvom kolíznych noriem. Kolízna norma predstavuje špecifický druh právnej normy, ktorá neobsahuje pravidlá správania sa účastníkov súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, ale určuje, ktorý z kolidujúcich právnych poriadkov sa má na daný vzťah aplikovať. K určeniu takéhoto právneho poriadku dochádza prostredníctvom hraničných určovateľov, t. j. kritérií slúžiacich na spojenie právneho vzťahu s určitým právnym poriadkom. Potom čo dôjde k podriadeniu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom pod konkrétny právny poriadok, vecné hmotnoprávne normy¹² takýto súkromnoprávny vzťah meritórne upravujú.¹³

¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Cdo 58/2009, zo dňa 14.01.2010

² ŠMIHULA, D. Úvod do teórie medzinárodného práva súkromného. Bratislava: EPOS. 2012. s. 13.

³ FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. Teória práva. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR. 2019. s. 105.

⁴ BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o medzinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 4.

⁵ Právny poriadok štátu je záväzný pre všetky osoby, ktoré sa nachádzajú na území daného štátu.

⁶ Právny poriadok štátu je záväzný pre všetky osoby, ktoré sú príslušníkmi daného štátu.

⁷ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 2.

⁸ TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 12.

⁹ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 2.

¹⁰ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentář. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 4.

¹¹ Právny poriadok určený na substantívnu úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom.

¹² Právne normy, obsahujúce konkrétne práva a povinnosti účastníkov súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, ku ktorých aplikácii dôjde len na základe odkazu kolíznej normy.

¹³ BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o medzinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 5.

Ad b): Priama metóda, na rozdiel od kolíznej metódy, meritórne upravuje súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom a to aplikáciou priamych noriem. Priame (hmotnoprávne) normy obsahujú konkrétne práva a povinnosti účastníkov súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, pričom k ich použitiu dochádza bez potreby predchádzajúceho odkazu kolíznu normou.¹⁴

Vzájomný vzťah týchto dvoch metód resp. noriem je založený na zásade „*lex specialis derogat legi generali*“¹⁵, v rámci ktorej má kolízna norma postavenie všeobecnej normy a priama norma postavenie normy špeciálnej. Vychádzajúc z uvedeného možno konštatovať, že v oblasti predmetu úpravy priamej normy má aplikačnú prednosť priama metóda pred kolíznu metódou, avšak mimo oblasti predmetu úpravy priamej normy sa na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom použije kolízna metóda.¹⁶

Na tomto mieste je nevyhnutné uviesť, že okrem vyššie opísaných základných metód regulácie súkromnoprávnych vzťahov s cudzím prvkom, je možné upraviť súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom aj špeciálnymi nástrojmi, medzi ktoré zaraďujeme nástroje *lex mercatoria*¹⁷. Táto osobitná metóda má aplikačnú prednosť,¹⁸ tak pred kolíznu ako aj pred priamou metódou regulácie, za predpokladu, že súkromnoprávny vzťah *in concreto* spadá do oblasti ich predmetu úpravy.¹⁹

3. VÝHRADA VEREJNÉHO PORIADKU

Typickým znakom súkromnoprávnych vzťahov s cudzím prvkom je ich regulácia právnymi predpismi cudzích štátov. K aplikácii právneho poriadku odlišného od práva *lex fori*²⁰ dochádza v dôsledku príkazu príslušnej kolíznej normy, ktorá sa v konkrétnom prípade použije.²¹

Sú to práve kolízne normy, ktoré tvoria základ regulácie súkromnoprávnych vzťahov s cudzím prvkom, pričom ich úlohou, ako je uvedené v podkapitole 1.1., nie je meritórne upraviť súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, ale určiť právny poriadok, ktorý sa má na jeho reguláciu použiť.²²

Kolízne normy sú spravidla obsiahnuté vo vnútroštátnom právnom poriadku každého štátu a predstavujú prejav jeho suverenity, nakoľko zákonodarca prostredníctvom vlastnej kolíznej normy vyjadruje svoju vôľu podriaďiť určitý okruh súkromnoprávnych vzťahov s cudzím prvkom cudziemu resp. domácejmu právu, a to práve na základe vzťahu medzi súkromnoprávnym vzťahom s cudzím prvkom a určitým právnym poriadkom.²³

Príkaz kolíznej normy použiť na úpravu súkromnoprávneho vzťahu cudzím právom právny poriadok cudzieho štátu nie je absolútny, t. j. cudzie právo nemožno aplikovať za každých okolností. Jedným z prípadov, kedy nemožno aplikovať cudziu právnu normu, je ak by účinky cudzej právnej normy boli v rozpore so základnými zásadami domáceho právneho poriadku.²⁴

Práve v takejto situácii prichádza k použitiu inštitútu výhrady verejného poriadku, ktorého podstata spočíva v povinnosti orgánov aplikácie práva nepoužiť cudziu právnu normu, určenú vlastnou kolíznu normou na úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, a to práve z dôvodu ochrany zásad spoločenského a štátneho zriadenia, ku ktorých narušeniu by došlo aplikáciou konkrétnej cudzej právnej normy.²⁵

3.1. Roviny výhrady verejného poriadku

Výhrada verejného poriadku predstavuje dôsledok rozdielného spôsobu regulácie spoločenských vzťahov a ich hodnotového základu medzi jednotlivými právnymi poriadkami štátov. Práve takáto rozdielnosť môže viesť k nezlučiteľnosti účinkov cudzieho práva s domácimi zásadami verejného poriadku, a to v dvoch rovinách:

- a) Hmotnoprávnej
- b) Procesnoprávnej²⁶

Ad a): V hmotnoprávnej rovine dôjde k uplatneniu výhrady verejného poriadku v prípade, kedy účinky cudzej hmotnoprávnej normy, ktorá sa má použiť na meritórnú úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, sú

¹⁴ ŠMIHULA, D. Úvod do teórie medzinárodného práva súkromného. Bratislava: EPOS. 2012. s. 111.

¹⁵ „Zvláštny zákon má prednosť pred všeobecným“

¹⁶ MIHALOVIČ, R. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 19.

¹⁷ Lex mercatoria predstavuje súbor pravidiel medzinárodného obchodu, ktoré majú pôvod v obyčajovom práve v oblasti obchodu in: Rozhodnutie Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži zo dňa 08.03.1996, č. 9246.

¹⁸ K samotnej aplikácii resp. záväznosti nástrojov lex mercatoria dôjde len za predpokladu, že sa strany súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom na ich použití dohodli.

¹⁹ MIHALOVIČ, R. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 20.

²⁰ Lex fori znamená právo súdu, teda právo štátu sídla súdu, ktorý vedie o súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom konanie.

²¹ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 101.

²² KUČERA, Z. Mezinárodní právo soukromné. 6. opravené a doplnené vydání. Brno: Doplněk, 2004, s. 101.

²³ TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 68.

²⁴ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 177.

²⁵ ŠMIHULA, D. Úvod do teórie medzinárodného práva súkromného. Bratislava: EPOS. 2012. s. 103.

²⁶ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 133.

v rozpore s domácim verejným poriadkom. Cudzia hmotnoprávna norma je obsiahnutá v cudzom právnom poriadku, ktorý sa má na základe príkazu domácej kolíznej normy použiť na substantívnu úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom.²⁷

Ad b): V procesnoprávnej rovine sa výhrada verejného poriadku použije v niekoľkých formách. V prvom rade pôjde o odopretie uznania a výkonu cudzích právnych aktov orgánov verejnej moci iného štátu, v druhom rade pôjde o odopretie poskytnutia právnej pomoci v styku s cudzinou a v poslednom rade ide o vylúčenie právomoci cudzích súdov. Vo všetkých troch prípadoch sa výhrada verejného poriadku uplatní, ak by (uznaním a výkonom cudzích právnych aktov, poskytnutím právnej pomoci alebo uznaním právomoci cudzích súdov) malo dôjsť k rozporu so zásadami verejného poriadku domáceho štátu.²⁸

Osobitnou kategóriou uplatnenia výhrady verejného poriadku je uznanie právneho vzťahu alebo právnej skutočnosti, ktoré vznikli v cudzine alebo na základe cudzej právnej normy, za predpokladu, že by odporovali zásadám domáceho verejného poriadku. Táto kategória sa vzťahuje na právne vzťahy a skutočnosti, ktoré nemožno zaradiť do hmotnoprávnej či procesnoprávnej roviny.²⁹

V tejto seminárnej práci sa zameriavam na rovinu hmotnoprávnej výhrady verejného poriadku, preto v ďalšej časti textu keď budem hovoriť o výhrade verejného poriadku, tak mám na mysli jej hmotnoprávnu rovinu.

3.2. Verejný poriadok

Inštitút výhrady verejného poriadku obmedzuje pôsobnosť vlastných kolíznych noriem, tým že prikazuje orgánu aplikácie práva rozhodujúcom o súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom nepoužiť cudziu právnu normu, ktorej účinky, by boli v rozpore s verejným poriadkom práva *lex fori*, preto je nevyhnutné pre jeho bližšie pochopenie vymedziť čo sa pod pojmom verejný poriadok rozumie.³⁰

Verejný poriadok predstavuje zásady spoločenského a štátneho zriadenia a právneho poriadku štátu, do zásahu ktorých nemôže dôjsť prostredníctvom aplikácie noriem cudzieho práva na základe príkazu vlastnej kolíznej normy.³¹ Za základné zásady spoločenského a štátneho zriadenia je potrebné považovať tie, ktoré chránia základné záujmy štátu a spoločnosti a zásady právneho štátu, pričom ochrana sa poskytuje iba tým zásadám, na ktorých je potrebné bezpodmienečne trvať.³²

Normy verejného poriadku³³, je nevyhnutné nie len vymedziť, ale aj identifikovať, v konkrétnom právnom poriadku. *In abstracto* možno vo vzťahu k identifikácii noriem verejného poriadku určiť niekoľko základných pravidiel.

V prvom rade je na mieste uviesť, že medzi normami verejného poriadku a kogentnými normami nie je znamienko rovná sa. Predpokladom vzniku medzinárodného práva súkromného boli práve odlišnosť jednotlivých právnych poriadkov, preto ak by došlo k odmietaniu aplikácie noriem cudzieho práva zakaždým kedy by boli odlišné od kogentných noriem domáceho práva, tak by došlo k popieraniu významu existencie samotného medzinárodného práva súkromného.³⁴

V druhom rade je potrebné upozorniť, že tak ako normy verejného poriadku neboli totožné s kogentnými normami, tak nie sú ani so základnými právami a slobodami. Základné práva a slobody predstavujú základné postuláty každej demokratickej spoločnosti, ktorých skutočný obsah a rozsah je určený právnym poriadkom konkrétneho štátu, pričom sú to až konkrétne právne normy, na ktorých je nevyhnutné za každých okolností trvať, ktoré tvoria normy verejného poriadku.³⁵

Okrem negatívneho vymedzenia verejného poriadku je potrebné uviesť aj pozitívny pohľad. Normami verejného poriadku sú najmä ustanovenie ústavy zakotvujúce rovnosť ľudí pred zákonom, ochranu základných práv a slobôd, zákaz diskriminácie, ale taktiež aj ustanovenia iných právnych predpisov, ako napríklad normy rodinného práva (minimálna veková hranica pre uzatvorenie manželstva, zásada monogamie) či občianskeho práva (predpoklady spôsobilosti na právne úkony).³⁶

²⁷ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 177.

²⁸ BŘICHÁČEK, T., BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 28.

²⁹ BŘICHÁČEK, T., BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 29.

³⁰ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 127.

³¹ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 178.

³² BŘICHÁČEK, T., BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 25.

³³ Normy, ktoré vyjadrujú základné princípy domáceho práva, ktoré zaisťuje ich bezpodmienečné uplatnenie a nedovoľuje ich zatlačenie cudzím právom, ktoré by sa malo inak použiť na základe odkazu kolíznej normy in: LUBY, Š. Základy všeobecného súkromného práva. 3. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka. 2002. s. 31.

³⁴ TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 100.

³⁵ BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1742.

³⁶ ŠMIHULA, D. Úvod do teórie medzinárodného práva súkromného. Bratislava: EPOS. 2012. s. 104.

In fine možno konštatovať, že jednotná a všeobecná definícia verejného poriadku neexistuje, preto je nevyhnutné aby orgán aplikácie práva posúdil v každom jednom prípade či aplikáciou noriem cudzieho právneho poriadku, na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, nedochádza k účinkom, ktoré by popierali alebo porušovali základné zásady spoločenského a štátneho zriadenia štátu a jeho právneho poriadku, na ktorých je treba bezvýhradne trvať.³⁷

3.3. Formy výhrady verejného poriadku

V doktríne medzinárodného práva súkromného sa môžeme stretnúť s delением výhrady verejného poriadku na absolútnu a relatívnu.³⁸

O relatívnej výhrade verejného poriadku budeme hovoriť, ak pre rozpor účinkov s normami verejného poriadku nebude možné aplikovať cudziu právnu normu, ale v niektorých prípadoch bude možné priznať právne účinky cudzím právnym aktom vydaným na základe cudzej právnej normy cudzími orgánmi verejnej moci.³⁹

O absolútnej výhrade verejného poriadku bude hovoriť, ak pre rozpor účinkov s normami verejného poriadku nebude možné aplikovať cudziu právnu normu, ale ani priznať účinky cudzím právnym aktom vydaným na základe cudzej právnej normy cudzími orgánmi verejnej moci.⁴⁰

Vo vzťahu k relatívnej a absolútnej výhrade verejného poriadku treba upozorniť na reštriktívnu povahu výhrady verejného poriadku, ktorej dôsledkom je, že domáci orgán aplikácie práva pre rozpor účinkov s normami vlastného verejného poriadku odmietne aplikovať konkrétnu cudziu právnu normu a nie celý právny predpis cudzieho štátu či dokonca celý právny poriadok.⁴¹

3.4. Aplikácia výhrady verejného poriadku

Pri aplikácii výhrady verejného poriadku treba brať ohľad na účel tohto inštitútu a jeho previazanosť s kolíznou metódou regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom.⁴²

Samotná aplikácia kolíznych noriem je spojená s viacerými aplikačnými otázkami ako sú problematika kvalifikácie v medzinárodnom práve súkromnom či otázka prijímania remisie a transmisie. Tu sa len v jednoduchosti zameriame na základný rámec aplikácie kolíznych noriem na účely vymedzenia aplikácie inštitútu výhrady verejného poriadku.

Orgán aplikácie práva, pri rozhodovaní o súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom, na základe posúdenia skutkového stavu *in concreto*, subsumuje súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom pod určitú právnu kategóriu, na základe, ktorej identifikuje príslušnú kolíznou normu, ktorej rozsah pokrýva daný súkromnoprávny vzťah. Následne orgán aplikácie práva prostredníctvom naplnenia všeobecne formulovaného kolízneho kritéria, obsiahnutého v nadviazaní príslušnej kolíznej normy, konkrétnymi skutkovými okolnosťami, určí presne, ktorý právny poriadok sa použije na substantívnu úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom.⁴³

Až na základe určenia rozhodného práva môže orgán aplikácie práva pristúpiť k zisteniu obsahu právnych noriem, určených na hmotnoprávnu úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, a ich náležitej interpretácii.⁴⁴ Cieľom takéhoto postupu je zistiť či účinky aplikácie takýchto noriem nebudú v rozpore s verejným poriadkom práva *lex fori*, pričom tu vždy treba klásť na zreteľ intenzitu vzťahu skutkového a právneho stavu k domácejmu právu.⁴⁵

V prípade, že orgán aplikácie práva zistí rozpor medzi účinkom cudzích právnych noriem a verejného poriadku domáceho práva, naskytá sa otázka ako má orgán aplikácie práva ďalej postupovať?

Ako to vyplýva zo samotnej povahy inštitútu výhrady verejného poriadku, orgán aplikácie práva cudziu právnu normu, ktorej účinky sú v rozpore s verejným poriadkom domáceho práva, nemôže použiť na úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom, avšak takýto vzťah nemôže ponechať bez aplikácie príslušnej právnej normy, aby nedošlo k *denegatio iustitiae*.⁴⁶

Potom čo orgán aplikácie práva aplikoval výhradu verejného poriadku môže dôjsť k vzniku dvoch situácií.

³⁷ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 128.

³⁸ TOMKO, J., VALENTOVIČ. Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 101.

³⁹ Tamže.

⁴⁰ TOMKO, J., VALENTOVIČ. Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 102.

⁴¹ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 131.

⁴² BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1760.

⁴³ BULLA, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 107.

⁴⁴ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 129.

⁴⁵ BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1757.

⁴⁶ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 132.

Prvou z nich je prípad kedy po odmietnutí aplikácie cudzej právnej normy nebude potrebné nahradiť jej aplikáciu, na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom, žiadnou inou právnou normou, pôjde napríklad o situácie kedy sa odmietne aplikovať zjavne diskriminačná norma cudzieho právneho poriadku.⁴⁷

Druhou skupinou prípadov je situácia kedy je nevyhnutné nahradiť odmietnutú cudziu právnou normou a na súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom aplikovať inú právnou normu, ktorá by takýto vzťah meritórne upravila. Takouto právnou normou môže byť jednak príslušná právna norma *lex fori*, avšak do úvahy prichádza aj použitie právnej normy *lex causae*⁴⁸, napríklad ak to vyžaduje rozumné a spravodlivé usporiadanie súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom.⁴⁹

4 VÝHRADA VEREJNÉHO PORIADKU V SLOVENSKOM PRÁVNOM PORIADKU

Právny poriadok každého štátu sa vyvíjal v rozličných historických, geografických, politických, náboženských i ekonomických podmienkach. Dôsledkom odlišných vplyvov na tvorbu a vývoj práva je rozdielna forma regulácie spoločenských vzťahov, ktorá sa prejavuje v existencii a povahe rôznych právnych inštitútov. Inak to nie je ani pri výhrade verejného poriadku.⁵⁰

V právnych podmienkach Slovenskej republiky predstavuje inštitút výhrady verejného poriadku súčasť medzinárodného práva súkromného, samostatného vnútroštátneho odvetvia práva. Pri nahliadaní na inštitút výhrady verejného poriadku z perspektívy právneho poriadku Slovenskej republiky, treba mať na zreteli postavenie medzinárodného práva verejného a európskeho práva vo vzťahu k vnútroštátnemu právu Slovenskej republiky.⁵¹

Na tomto mieste si dovoľím upozorniť, že v tejto kapitole seminárnej práce sa venujem výlučne právnej úprave inštitútu výhrady verejného poriadku v medzinárodnom práve súkromnom Slovenskej republiky, pričom všeobecné vymedzenie samotného inštitútu uvedené v kapitole 2. tejto seminárnej práce sa na neho vzťahuje v celom svojom rozsahu.

4.1. Výhrada verejného poriadku v zákone o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom

Medzinárodné právo súkromné je v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky kodifikované v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZMPSP“).⁵²

ZMPSP, okrem iného, upravuje súkromnoprávne vzťahy s cudzím prvkom tak, že ustanovuje „ktorým právnym poriadkom sa spravujú občianskoprávne, obchodné, rodinné, pracovné a iné podobné vzťahy s medzinárodným prvkom“.⁵³ Práve v uvedenom nachádza svoje miesto regulácia súkromnoprávnych vzťahov s cudzím prvkom kolíznou metódou, ktorej imanentnou súčasťou, ako bolo uvedené v 2. kapitole, je inštitút výhrady verejného poriadku.⁵⁴

Výhrada verejného poriadku je zakotvená v § 36 ZMPSP, ktorý ustanovuje nasledovné „Právny predpis cudzieho štátu nemožno použiť, pokiaľ by sa účinky tohto použitia priečili takým zásadám spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať.“ Z uvedeného znenia je možné vyvodit' niekoľko skutočností.

V prvom rade je potrebné konštatovať, že inštitút výhrady verejného poriadku je v ZMPSP *expressis verbis* vyjadrený, zatiaľ čo samotný verejný poriadok je vymedzený ako „zásady spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku, na ktorých je potrebné bez výhrady trvať“, preto orgán aplikácie práva pri použití cudzej právnej normy bude povinný správne identifikovať normy verejného poriadku Slovenskej republiky a posúdiť či účinky aplikácie cudzej právnej normy s nimi nebudú v rozpore.⁵⁵

V druhom rade, vychádzajúc z vymedzenia verejného poriadku v predmetnom ustanovení, možno povahu inštitútu výhrady verejného poriadku chápať reštriktívne, a to tak, že cudziu právnou normu nemožno aplikovať, ak by jej účinky boli v rozpore so zásadami od dodržania ktorých nie je možné za žiadnych okolností ustúpiť.⁵⁶

⁴⁷ TOMKO, J., VALENTOVIČ. Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 102.

⁴⁸ *Lex causae* znamená právny poriadok určený na substantívnu úpravu súkromnoprávneho vzťahu s cudzím prvkom na základe príkazu príslušnej kolíznej normy.

⁴⁹ BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1757.

⁵⁰ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 125.

⁵¹ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 3.

⁵² BULLA, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 26.

⁵³ § 1 ZMPSP.

⁵⁴ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 2.

⁵⁵ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 130.

⁵⁶ ĎURIŠ, M. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 179.

Rovnako možno z § 36 ZMPSP vyvodit' postup orgánu aplikácie práva, pri uplatnení inštitútu výhrady verejného poriadku, pri ktorom nehodnotí obsah cudzej právnej normy, ale posudzuje účinky aplikácie takejto normy na normy verejného poriadku Slovenskej republiky.⁵⁷

4.2. Výhrada verejného poriadku v medzinárodnom práve verejnom

Vzťah vnútroštátneho práva a medzinárodného práva verejného je vymedzený na základe zásady prednosti. Zásada prednosti medzinárodného práva je všeobecne uznávanou zásadou medzinárodného práva verejného, na základe ktorej majú ustanovenia medzinárodného práva verejného prednosť pred ustanoveniami vnútroštátneho práva.⁵⁸

V právnom poriadku Slovenskej republiky nie je zakotvená všeobecná recepčná norma, ktorá by ustanovila prednosť noriem medzinárodného práva verejného. Uvedené pravidlo vzájomného vzťahu vnútroštátneho právneho poriadku a medzinárodného práva verejného je možné vyvodit' z jednotlivých ustanovení Ústavy Slovenskej republiky⁵⁹, konkrétne z jej článku 1 odsek 2, článku 7 odsek 5 a článku 154c.⁶⁰

Medzinárodné právo súkromné, ako bolo uvedené v 1. kapitole, je súčasťou vnútroštátneho právneho poriadku Slovenskej republiky, a preto sa naň rovnako uplatní zásada prednosti medzinárodného práva verejného.

Tu však treba upozorniť na dve skutočnosti. A to, že pod prednosťou sa v tomto kontexte rozumie aplikačná prednosť, čo znamená, že v prípade odlišnej právnej úpravy obsiahnutej vo vnútroštátnej norme a v norme medzinárodného práva verejného sa aplikuje norma medzinárodného práva verejného, pričom vnútroštátna norma sa nepoužije.⁶¹ A zároveň, že aplikačnú prednosť nemá akákoľvek norma medzinárodného práva verejného, ale iba taká, ktorá upravuje právne vzťahy patriace do predmetu úpravy medzinárodného práva súkromného, a ktorou je Slovenská republika viazaná.⁶²

Aplikačnú prednosť medzinárodného práva verejného v oblasti medzinárodného práva súkromného osobitne upravuje ZMPSP, ktorý vo svojom § 2 zakotvuje, že „Ustanovenia tohto zákona sa použijú, len pokiaľ neustanovuje niečo iné medzinárodná zmluva, ktorou je Slovenská republika viazaná alebo zákon vydaný na vykonanie medzinárodnej zmluvy.“ čím aplikačnú prednosť rozširuje nad rámec Ústavy Slovenskej republiky, avšak len vo vzťahu k ZMPSP.⁶³

Z uvedeného vyplýva, že ak norma medzinárodného práva verejného, ktorou je Slovenská republika viazaná, upravuje inštitút výhrady verejného poriadku odlišne od ustanovenia § 36 ZMPSP, tak sa prednostne použije norma medzinárodného práva verejného.⁶⁴ Rovnako treba upozorniť, že v prípade ak noriem medzinárodného práva verejného upravujúcich inštitút výhrady verejného poriadku odlišným spôsobom je niekoľko, tak ich vzájomný aplikačný vzťah sa posúdi na základe derogačných pravidiel, a teda *lex posterior derogat legi priori*⁶⁵, *lex superior derogat legi inferiori*⁶⁶, *lex specialis derogat legi generali*^{67, 68}

Normy medzinárodného práva verejného upravujúce inštitút výhrady verejného poriadku sú obsiahnuté spravidla v medzinárodných zmluvách, pričom medzinárodnou zmluvou obsahujúcou takúto úpravu, ktorej zmluvnou stranou je aj Slovenská republika, je napríklad Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa z roku 1996.⁶⁹

4.3. Výhrada verejného poriadku v práve Európskej únie

Rovnako ako pri vzájomnom vzťahu vnútroštátneho práva a medzinárodného práva verejného, aj v prípade práva Európskej únie je nevyhnutné vymedziť vzájomný aplikačný vzťah medzi vnútroštátnym právnym poriadkom Slovenskej republiky a právom Európskej únie.

⁵⁷ TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z. Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. s. 99.

⁵⁸ The Greco-Bulgarian "Communities", Publications of The Permanent Court of International Justice, Series B.-No. 7, July 31st, 1930 in: ELBERT, L., ŠIRICOVÁ, L. Prípady z medzinárodného práva verejného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2019. s. 31.

⁵⁹ Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.

⁶⁰ ĎURIŠ, M. in: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol. Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2015. s. 65.

⁶¹ ĎURIŠ, M. in: VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol. Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť. Bratislava: Wolters Kluwer. 2015. s. 68.

⁶² LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 84.

⁶³ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 15.

⁶⁴ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 6.

⁶⁵ „Neskorší zákon má prednosť pred skorším“

⁶⁶ „Vyšší zákon má prednosť pre nižším“

⁶⁷ „Špeciálny zákon má prednosť pred všeobecným“

⁶⁸ FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. Teória práva. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR. 2019. s. 94.

⁶⁹ Článok 22 Dohovoru „Použitie práva určeného podľa ustanovení tejto kapitoly možno odmietnuť, iba ak by jeho použitie s prihliadnutím na najlepší záujem dieťaťa bolo v zjavnom rozpore s verejným poriadkom.“

Dňa 01. mája 2004 sa Slovenská republika na základe zmluvy o pristúpení stala členom Európskej únie.⁷⁰ V dôsledku toho sa právny poriadok Európskej únie stal integrálnou súčasťou právneho systému Slovenskej republiky, ktorý sú orgány aplikácie práva Slovenskej republiky povinné aplikovať.⁷¹

Vzájomný aplikačný vzťah právneho poriadku Európskej únie a právneho poriadku Slovenskej republiky resp. členských štátov Európskej únie je riadený zásadami vytvorenými v rozhodovacej praxi Súdneho dvora Európskej únie.⁷² Spomedzi týchto zásad je nevyhnutné uviesť zásadu prednosti, na základe ktorej, ak dôjde ku konfliktu medzi normami vnútroštátneho práva a normami právneho poriadku Európskej únie, bude mať aplikačnú prednosť právo Európskej únie, pričom vnútroštátna právna norma naďalej ostane v platnosti, avšak sa v danom prípade neaplikuje.⁷³

Zásada aplikačnej prednosti práva Európskej únie sa rovnako uplatní v oblasti medzinárodného práva súkromného ako samostatného odvetvia vnútroštátneho práva Slovenskej republiky, a teda aj vo vzťahu k inštitútu výhrady verejného poriadku.⁷⁴

4.3.1. *Pramene výhrady verejného poriadku v práve Európskej únie*

Aplikačná prednosť noriem práva Európskej únie, ako bola opísaná v podkapitole 3.3., nevyhnutne predpokladá, že v prípade rozporu medzi normou vnútroštátneho práva a normou práva Európskej únie, upravujúcich inštitút výhrady verejného poriadku, sa použije norma práva Európskej únie, preto je nevyhnutné takéto normy identifikovať.

Inštitút výhrady verejného poriadku je obsiahnutý, tak v sekundárnych ako aj terciárnych prameňoch práva Európskej únie.⁷⁵

Inštitút substantívnej výhrady verejného poriadku je predovšetkým obsiahnutý v nasledujúcich kolízoprávnych aktoch sekundárneho práva Európskej únie (ktorými je Slovenská republika viazaná):

- a) Nariadenie Rím I⁷⁶
- b) Nariadenie Rím II⁷⁷

Ad a): Nariadenie Rím I upravuje situácie, v ktorých dochádza ku kolízii rôznych právnych poriadkov pri zmluvných záväzkoch v občianskych a obchodných veciach.⁷⁸ V zmysle uvedeného možno konštatovať, že metódou regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom je práve metóda kolízna, v rámci ktorej nachádza svoje miesto aj inštitút výhrady verejného poriadku. Inštitút výhrady verejného poriadku zakotvuje článok 21 v zmysle, ktorého „Uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku krajiny podľa tohto nariadenia možno odmietnuť iba v prípade, ak by jeho uplatnenie bolo v zjavnom rozpore s verejným poriadkom („ordre public“) štátu konajúceho súdu“. Predmetný článok predpokladá, že orgán aplikácie práva odmietne aplikovať normu *lex causae*, určeného na základe kolíznej normy obsiahnutej v nariadení Rím I, v prípade jej zjavného rozporu s verejným poriadkom *lex fori*. Osobitosťou tohto ustanovenia je jednak to, že ponecháva na členské štáty aby vymedzili normy svojho verejného poriadku, a taktiež, že na rozdiel od úpravy obsiahnutej v ZMPSP prezumuje určitú („zjavnú“) intenzitu rozporu s verejným poriadkom.⁷⁹

Ad b): Nariadenie Rím II sa uplatní na mimozmluvné záväzky v občianskych a obchodných veciach v situáciách, v ktorých dochádza ku kolízii rôznych právnych poriadkov.⁸⁰ Rovnako ako v prípade nariadenia Rím I, metódou regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom je kolízna metóda, ktorej imanentnou súčasťou je inštitút výhrady verejného poriadku. Inštitút výhrady verejného poriadku zakotvuje článok 26 v zmysle, ktorého „Uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku krajiny podľa tohto nariadenia možno odmietnuť iba v prípade, ak by jeho uplatnenie bolo v zjavnom rozpore s verejným poriadkom (ordre public) krajiny konajúceho súdu.“ Predmetné ustanovenie opätovne predvída, že orgán aplikácie práva odmietne aplikovať normu *lex causae*, určeného na základe príkazu kolíznej normy obsiahnutej v nariadení Rím II, v prípade jej zjavného rozporu s verejným poriadkom *lex fori*. Rovnako ponecháva na členské štáty aby vymedzili normy svojho verejného poriadku, pričom predpokladá určitú („zjavnú“) intenzitu rozporu s verejným poriadkom.

⁷⁰ Zmluva o pristúpení Českej republiky, Estónska, Cypru, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Malty, Poľska, Slovinska a Slovenska (2003)

⁷¹ Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1964. Flaminio Costa proti E.N.E.L.. Vec 6-64

⁷² KALESNÁ, K. in: KALESNÁ, K., HRUŠKOVIČ, I., ĎURIŠ, M. Európske právo. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. 2011. s. 175.

⁷³ Rozsudok Súdneho dvora zo 4. apríla 1974. Komisia Európskych spoločenstiev proti Francúzskej republike. Vec 167-73.

⁷⁴ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 98.

⁷⁵ LYSINA, P. in: LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 60 – 80.

⁷⁶ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)

⁷⁷ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)

⁷⁸ Článok 1 Nariadenia Rím I

⁷⁹ BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1761.

⁸⁰ Článok 1 Nariadenia Rím II

Z terciárnych prameňov práva Európskej únie, v ktorých je obsiahnutý inštitút substantívnej výhrady verejného poriadku, možno spomenúť Rímsky dohovor⁸¹. Rímsky dohovor je určený na úpravu zmluvných záväzkov vo veciach s medzinárodným prvkom.⁸² Okrem iného, Rímsky dohovor upravuje určenie rozhodného práva zmluvných záväzkov v obchodných a občianskych veciach, a to pomocou kolíznej metódy úpravy súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom. S predmetnou metódou je spojená aj úprava výhrady verejného poriadku, ktorú Rímsky dohovor zakotvuje v článku 16, v zmysle ktorého „Uplatnenie niektorého ustanovenia právneho poriadku štátu určeného podľa tohto dohovoru možno odmietnuť iba v prípade, ak by jeho uplatnenie bolo v zjavnom rozpore s verejným poriadkom („ordre public“) štátu, ktorého súd vo veci koná.“. Článok 16 predpokladá, že orgán aplikácie práva odmietne aplikovať normu *lex causae*, určeného na základe kolíznej normy obsiahnutej v Rímskom dohovore, v prípade jej zjavného rozporu s verejným poriadkom *lex fori*. Špecifickou črtou tohto ustanovenia je ponechanie vymedzenia noriem verejného poriadku na členské štáty a predpoklad určitej („zjavnej“) intenzity rozporu s verejným poriadkom.⁸³

4.4. Výhrada verejného poriadku v zákone o medzinárodnom práve súkromom

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromom a procesnom bol vo svojom pôvodnom znení prijatý Národným zhromaždením Československej socialistickej republiky, pričom jeho kontinuita bola zachovaná na území Slovenskej republiky do dnešného dňa. V podmienkach právneho poriadku Českej republiky to už neplatí, nakoľko tento zákon bol s účinnosťou ku dňu 01.01.2014 nahradený zákonom č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromom (ďalej len „ZMPS“).⁸⁴

ZMPS, okrem iného, obsahuje úpravu určenia rozhodného práva pre reguláciu súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom za použitia kolíznej metódy, v súvislosti s čím upravuje aj inštitútu výhrady verejného poriadku.⁸⁵

V zmysle § 4 ZMPS „Ustanovení zahraničního právního řádu, jehož se má použít podle ustanovení tohoto zákona, nelze použít, jestliže by se účinky tohoto použití zjevně přičily veřejnému pořádku. Ze stejných důvodů nelze uznat cizí rozhodnutí, cizí soudní smír, cizí notářskou a jinou veřejnou listinu, cizí rozhodčí nález, nebo provést procesní úkon k dožádání z ciziny, anebo uznat právní poměr nebo skutečnost, které vznikly v cizině nebo podle zahraničního právního řádu.“.

Za použitia geograficko-komparatívnej metódy interpretácie § 4 ZMPS vo vzťahu k § 36 ZMPSP možno konštatovať nasledovné. V prvom rade § 4 ZMPS odlišuje a zároveň upravuje tak hmotnoprávnu (prvá veta) i procesnoprávnu (druhá veta) výhradu verejného poriadku, zatiaľ čo § 36 ZMPSP obsahuje iba hmotnoprávnu rovinnu výhrady verejného poriadku a procesnoprávnu ponecháva samostatnej úprave v ustanoveniach druhej časti ZMPSP. V druhom rade možno v § 4 ZMPS badať istú mieru inšpirácie právnymi predpismi Európskej únie, tak ako sú vymedzené podkapitole 3.3.1., keď § 4 ZMPS už bližšie nevymedzuje verejný poriadok, tak ako sa o to snaží § 36 ZMPSP („zásady spoločenského a štátneho zriadenia Slovenskej republiky a jej právneho poriadku“), a zároveň § 4 ZMPS predpokladá už určitú („zjevnú“) mieru intenzity rozporu normy *lex causae* s normami verejného poriadku *lex fori*, na rozdiel od § 36 ZMPSP.

Cieľom opisu a komparácie úpravy inštitútu výhrady verejného poriadku v podmienkach právneho poriadku Českej republiky bolo poukázať na odlišnosť tejto právnej úpravy od ustanovenia § 36 ZMPSP, ktorá má rovnaké historické základy a do budúcnosti môže byť inšpiráciou aj pre slovenskú právnu úpravu.

5 ZÁVER

V dobe neustáleho prehlbovania globalizácie a nadnárodnej integrácie si svoje významné postavenie zachováva inštitút výhrady verejného poriadku ako prejav suverenity štátu a ochrana základných zásad spoločenského a štátneho zriadenia.

Počet právnych vzťahov s medzinárodným prvkom neustále narastá a spolu s ním sa zvyšuje aj záujem štátu na ochrane vlastného verejného poriadku. Na jednej strane si zákonodarca uvedomuje nevyhnutnosť úpravy súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom prostredníctvom noriem cudzieho právneho poriadku, avšak na strane druhej nezabúda na potrebu ochrany princípov a zásad spoločenského a štátneho zriadenia vlastného štátu.

Spolu s integráciou sa prehlbuje aj unifikácia právnych noriem, na úrovni medzinárodného i európskeho práva, ktorá naďalej potvrdzuje postavenie výhrady verejného poriadku v systéme medzinárodného práva súkromného a právomoc štátov pri vymedzení obsahu noriem verejného poriadku.

Nepopierateľná význačnosť inštitútu výhrady verejného poriadku bola dôvodom spracovania tejto seminárnej práce, ktorej cieľom bolo vymedziť postavenie a právnu úpravu tohto inštitútu v podmienkach právneho poriadku Slovenskej republiky s dôrazom na vzájomný vzťah s medzinárodným právom verejným a európskym právom.

Za účel dosiahnutie cieľa seminárnej práce som prešiel od vymedzenia súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom a ich metód regulácie, v prvej kapitole, cez právnu povahu inštitútu výhrady verejného poriadku, v druhej kapitole, až po jeho právnu úpravu na národnej a nadnárodnej úrovni zavŕšenú komparáciou s českou právnu úpravou, v tretej kapitole.

⁸¹ Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky otvorený na podpis v Ríme 19. júna 1980

⁸² Článok 1 Rímskeho dohovoru

⁸³ BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. s. 1760.

⁸⁴ § 124 a § 125 ZMPS.

⁸⁵ BŘÍZA, P. in: BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o medzinárodnom práve súkromom. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. s. 2.

Záverom možno konštatovať, že do budúca ostávať naďalej sledovať vývoj verejného poriadku suverénnych štátov a spôsob akým sa zabezpečuje jeho ochrana v rámci regulácie súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom.

Použitá literatúra:

- BĚLOHLÁVEK, J., A. Římská úmluva Nařízení Řím I. II. díl. Komentář. Praha: C. H. Beck. 2009. ISBN 978-80-7400-176-5
- BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J. Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-528-2
- ELBERT, L., ŠIRICOVÁ, L. Případy z mezinárodního práva veřejného. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2019. ISBN 978-80-8152-824-8
- FÁBRY, B., KASINEC, R., TURČAN, M. Teória práva. Druhé prepracované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer SR. 2019. ISBN 978-80-571-0127-7
- KALESNÁ, K., HRUŠKOVIČ, I., ĎURIŠ, M. Európske právo. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta. 2011. ISBN 978-80-7160-326-9
- KUČERA, Z. Mezinárodní právo soukromné. 6. opravené a doplněné vydání. Brno: Doplněk, 2004. ISBN 80-7239-167-4
- LUBY, Š. Základy všeobecného soukromného práva. 3. vydanie pôvodného diela. Šamorín: Heuréka. 2002. ISBN 80-89122-00-0
- LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Mezinárodní právo soukromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-89603-43-5
- LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 978-80-7400-415-5
- ŠMIHULA, D. Úvod do teórie medzinárodného práva súkromného. Bratislava: EPOS. 2012. ISBN 978-80-8057-969-2
- TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z. Mezinárodní právo soukromné (Všeobecná část). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1989. ISBN 80-223-0098-5
- VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol. Mezinárodní právo veřejné, Všeobecná část, Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8168-316-9

Súdne rozhodnutia:

- Rozhodnutie Medzinárodného arbitrážneho súdu v Paríži zo dňa 08.03.1996, č. 9246.
- Rozhodnutie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, sp. zn. 3 Cdo 58/2009, zo dňa 14.01.2010
- Rozsudok Súdneho dvora z 15. júla 1964. Flaminio Costa proti E.N.E.L.. Vec 6-64
- Rozsudok Súdneho dvora zo 4. apríla 1974. Komisia Európskych spoločenstiev proti Francúzskej republike. Vec 167-73.
- The Greco-Bulgarian "Communities", Publications of The Permanent Court of International Justice, Series B.-No. 7, July 31st, 1930

Právne predpisy:

- Dohovor o právomoci, rozhodnom práve, uznávaní a výkone a spolupráci v oblasti rodičovských práv a povinností a opatrení na ochranu dieťaťa z roku 1996.
- Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky otvorený na podpis v Ríme 19. júna 1980
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)
- Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 864/2007 z 11. júla 2007 o rozhodnom práve pre mimozmluvné záväzky (Rím II)
- Ústava Slovenskej republiky č. 460/1992 Zb.
- Zákon č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém
- Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov
- Zmluva o pristúpení Českej republiky, Estónska, Cypru, Lotyšska, Litvy, Maďarska, Malty, Poľska, Slovinska a Slovenska (2003)

Kontaktné údaje:

Andrej Kováč
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

MATERIALIZOVANÁ VOĽBA PRÁVA AKO NÁSTROJ OCHRANY ZAMESTNANCA?

Jozef Mareček

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: An article on the topic of “Materialized choice of law as a tool of protection for an employee?” consists of three chapters. The first chapter describes concepts of choice of law based on *ius cogens* provisions and it is focused mainly on the materialized choice of law. The second chapter describes the current legal status of employment relationships with a foreign element. Its focus is mostly on ways of restricting the autonomy of the parties to the contract. The last chapter offers thoughts about whether it is effective to apply materialized choice of law onto employment relationships with a foreign element or not.

Abstrakt: Článok na tému „Materializovaná voľba práva ako nástroj ochrany zamestnanca?“ pozostáva z troch kapitol. Prvá kapitola vo všeobecnosti charakterizuje koncepty voľby práva s ohľadom na existenciu kogentných noriem, pričom je zameraná najmä na materializovanú voľbu práva. Druhá kapitola charakterizuje aktuálny právny stav, ktorým sa riadia pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom. Zameriava sa najmä na inštitúty obmedzujúce autonómiu vôle zmluvných strán. Posledná kapitola ponúka úvahy zamerané na zmysel využitia materializovanej voľby práva v pracovnoprávnych vzťahoch s cudzím prvkom.

Key words: Regulation Rome I, materialized choice of law, *ius cogens* provisions.

Kľúčové slová: Nariadenie Rím I, materializovaná voľba práva, kogentné normy.

1 ÚVOD

Pracovnoprávne vzťahy sú jedným z najšpecifickejších druhov právnych vzťahov vôbec. Oproti bežným právnym vzťahom sa vyznačuje niekoľkými osobitnými znakmi, ako sú napríklad individuálny charakter, odplatnosť či spoločenský charakter týchto vzťahov. Najmä posledný menovaný znak naznačuje, že pracovnoprávne vzťahy nemôžu byť natoľko dispozitívne, ako bežné súkromnoprávne vzťahy¹. „Pre pracovnoprávne vzťahy z dôvodu ochrany zamestnanca ako slabšej strany je typická regulácia relatívne kogentnými normami. Relatívne kogentné normy stanovujú zákonné maximá a minimá a dovoľujú odlišné dispozitívne dojednanie iba v prospech zamestnanca.“²

Prirodzene, vyššie uvedené neplatí len v rovine rýdzo vnútroštátneho práva. Ide o tvrdenia dôležité aj pri pracovnoprávnych vzťahoch obsahujúcich cudzí prvok, pričom každý štát sa pokúša takéto situácie nejako regulovať, napríklad aj spôsobom výberu rozhodného práva pre daný prípad. Cieľom tejto seminárnej práce teda bude posudzovať vhodnosť aplikácie tzv. materializovanej voľby práva na pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom. Na dosiahnutie tohoto cieľa bude potrebné najskôr charakterizovať, čo to vlastne materializovaná voľba práva je. Zároveň bude vhodné uviesť aj iné inštitúty upravené najmä Nariadením Rím I³, ktoré taktiež plnia akúsi obmedzujúcu funkciu s účelom ochrany slabšej strany. Následne sa pokúsime stručne načrtnúť situácie, kedy by sa namiesto materializovanej voľby práva na ochranu zamestnancov pri pracovnoprávnych vzťahoch s cudzím prvkom používali vo vyššej miere iné inštitúty.

V rámci poslednej kapitoly sa pokúsime predostrieť pár úvah o vhodnosti materializovanej voľby práva v pracovnoprávnych vzťahoch s cudzím prvkom. Zamyslíme sa, či je stav *de lege lata* postačujúci na naplnenie účelu ochrany zamestnanca, alebo či je potrebné súčasný stav nejako zmeniť a teda zaujať nejaké odporúčacie stanovisko *de lege ferenda*.

2 CHARAKTERISTIKA MATERIALIZOVANEJ VOĽBY PRÁVA A INÝCH KONCEPTOV

Aby sme mohli uvažovať o (ne)praktickosti materializovanej voľby práva, musíme si ju najskôr charakterizovať a porovnať s inými konceptami. Vychádzať pritom budeme z klasifikácie voľby práva z hľadiska záväznosti kogentných noriem.

2.1. Kolízna voľba práva

¹ BARANCOVÁ, H., OLŠOVSKÁ, A., HAMULÁK, J., DOLOBÁČ, M. Slovenské pracovné právo. Bratislava: Sprint 2, 2019, s. 151-155.

² Tamtiež s. 155.

³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I)

Kolíznu voľbu práva možno charakterizovať ako situáciu, kedy je výber rozhodného práva uskutočňovaný len v rovine noriem kolízneho práva.⁴ Kučera tu prirovnáva kolíznu voľbu práva ku kolíznej metóde medzinárodného práva súkromného, nakoľko ani pri jednej sa nezisťuje hmotnoprávny obsah právnych poriadkov.⁵ K tomuto druhu voľby práva však taktiež existujú dva prístupy.

Koncepcia neobmedzenej voľby práva je postavená na zásade zmluvnej slobody a dispozitívnosti noriem súkromného práva. Zmluvné strany si tak môžu dohodnúť čokoľvek, čo nie je zákonom zakázané. Z toho teda možno vyvodiť, že zmluvné strany si môžu zvoliť aj akýkoľvek právny poriadok, ktorým sa následne bude takýto právny vzťah s cudzím prvkom riadiť.⁶

Naproti tomu, pri koncepcii obmedzenej voľby práva sú vopred určené právne poriadky, v rámci ktorých si zmluvné strany môžu vybrať, čiže z tohto hľadiska je výber rozhodného práva obmedzený.⁷ Jedným z argumentov zástancov tejto koncepcie proti používaniu koncepcie neobmedzenej voľby práva je skutočnosť, že „pokiaľ voľba práva bude koncipovaná ako neobmedzená, môže to mať nežiadúci následok, a to že účastníci zmluvných záväzkov sa budú cestou voľby uchýľovať k obchádzaniu zákazov obsiahnutých v práve, ktoré by inak malo byť aplikované (ku ktorému má zmluva najužší vzťah).“⁸ Ako príklad na obmedzenú voľbu práva uvádzame čl. 5 ods. 2 nariadenia Rím I, kde s cieľom ochrany cestujúceho ako slabšej zmluvnej strany je možné zvoliť si len z niekoľkých právnych poriadkov, ktoré sú v danom odseku explicitne uvedené.⁹

2.2. Materiálna voľba práva

O materiálnej voľbe práva môžeme hovoriť v situácii, kedy je platnosť tejto voľby práva závislá na hmotnoprávných ustanoveniach právneho poriadku, ktorý by inak bol býval na základe príslušnej kolíznej normy pre daný právny vzťah, ak by nedošlo k voľbe práva. Pri materiálnej voľbe práva je teda zmluvná sloboda strán obmedzená natoľko, že v podstate ani nejde o skutočnú voľbu práva. Rozhodné právo je určené objektívnym hraničným určovateľom, pričom len dispozitívne ustanovenia sa upravujú odlišne od rozhodného práva.¹⁰ „Strany majú možnosť zvoliť si len dispozitívne normy a nemôžu sa prostredníctvom takejto voľby odchýliť od aplikovateľnosti kogentných noriem práva.“¹¹ Kládne sa tu teda dôraz na kogentné normy hmotného práva.¹² Môžeme teda povedať, že kogentné normy tvoria ochranný rámec a len v prípade, ak takéto normy danú oblasť neupravujú, môžeme uplatniť právo zvolené stranami. Rozehnalová za najväčšiu výhodu materiálnej voľby práva považuje jej aplikačnú jednoduchosť, nakoľko súd sa vôbec nezaobrá mierou ochranných noriem zvoleného práva.¹³

Dôsledkom existencie konceptu materiálnej voľby práva je napríklad ustanovenie čl. 3 ods. 3 Nariadenia Rím I, ktoré upravuje „zmedzinárodnenie“ vnútroštátneho právneho vzťahu a uvádza nasledovné: „Ak sa v čase voľby všetky ostatné prvky súvisiace so situáciou nachádzajú v inej krajine, než je krajina, ktorej právo sa zvolilo, voľba strán nemá vplyv na uplatnenie ustanovení práva tejto inej krajiny, od ktorých sa nemožno odchýliť dohodou.“¹⁴ „Samotná voľba cudzieho práva v čisto „domácom“ zmluvnom vzťahu teda nespôsobuje neplatnosť takejto voľby, no kogentné normy štátu, v ktorom sa nachádzajú všetky prvky súvisiace so situáciou, musia byť dodržané.“

Na záver tejto podkapitoly je vhodné zvýrazniť, že od noriem kogentných odlišujeme normy imperatívne. Tie sú definované v čl. 9 Nariadenia Rím I. Ide o pojem užší ako pojem kogentná norma, pričom obsahuje len normy viažuce sa na ochranu základných verejných záujmov daného štátu. Dané ustanovenie tieto imperatívne normy nevymenúva explicitne, len ich charakterizuje. Z toho vyplýva, že tieto normy sa môžu týkať aj iných oblastí, aké uvádza Nariadenie Rím I., pričom každý štát môže za takéto „kľúčové“ normy považovať iné penzum noriem.¹⁵ V rámci nasledujúcej kapitoly uvedieme, čo je považované za imperatívne normy z hľadiska slovenského pracovného práva. K príkladu uvedenému v predošlom odseku môžeme uviesť, že: „Vďaka zneniu čl. 3 ods. 3 je zrejmé, že

⁴ ROZEHNALOVÁ, N. Záväzky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 96.

⁵ KUČERA, Z. Mezinárodní právo soukromé. 7. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2009, s. 35.

⁶ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Mezinárodní právo soukromé. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 271-272.

⁷ ROZEHNALOVÁ, N. Záväzky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu). 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, s. 104-107.

⁸ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. Mezinárodní právo soukromé. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, s. 272.

⁹ LACKO, P. Nariadenie Rím I. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 89-90.

¹⁰ KUČERA, Z. Mezinárodní právo soukromé. 7. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2009, s. 132.

¹¹ ŠTEFANKOVÁ, N. § 9 [Voľba práva]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

¹² ROZEHNALOVÁ, N. Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Řím II, Nařízení Brusel I). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 96.

¹³ Tamtiež, s. 99.

¹⁴ Článok 3 ods. 3 Nariadenia Rím I.

¹⁵ Tamtiež, s. 140.

ustanoveniami, od ktorých sa nie je možné v tomto osobitnom prípade odchýliť, sú ustanovenia kogentné, a nie ustanovenia imperatívne.“¹⁶

2.3. Materializovaná voľba práva

Pri materializovanej voľbe práva taktiež pri určovaní rozhodného práva kladieme dôraz na hmotnoprávne normy. Dochádza tu k porovnávaniu právnej ochrany poskytnutej hmotnoprávnymi normami práva zvoleného a práva inak rozhodného. Dôraz na výsledok takéhoto porovnávania je práve tým znakom, ktorý odlišuje materiálnu a materializovanú voľbu práva. Kým, ako sme uviedli, pri materiálnej voľbe práva sa súd nezaobera mierou ochrany poskytnutej normami zvoleného práva, pri materializovanej voľbe práva môže byť zvolené právo aplikované len vtedy, ak je jeho použitie pre slabšiu zo zmluvných strán výhodnejšie, teda vtedy, ak jej poskytuje väčšiu mieru ochrany.¹⁷ Podľa Rozehnalovej by pravidlo obsahujúce materializovanú voľbu práva mohlo znieť napríklad takto: „Zvolený právni rád je možné použiť len tehdy, poskytuje-li stejný nebo vyšší stupeň ochrany...“.¹⁸

3 AKTUÁLNY PRÁVNÝ STAV V PRACOVNOPRÁVNÝCH VZŤAHOCH S CUDZÍM PRVKOM

Rozhodné právo pre pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom sa v slovenskom právnom prostredí určuje pomocou troch predpisov, ktorými sú zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, Rímsky dohovor¹⁹ a Nariadenie Rím I. „Z hľadiska temporálnej pôsobnosti sa Nariadenie vzťahuje na zmluvy uzatvorené odo dňa 17. decembra 2009. Vo vzťahu k zmluvám uzavretým od 1. augusta 2006 do 16. decembra 2009 sa bude naďalej aplikovať Dohovor a napokon pre zmluvy uzavreté pred 1. augustom 2006 bude rozhodujúcim prameňom zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov.“²⁰ Z toho možno vyvodit', že hoci pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom spravujúce sa ustanoveniami ZMPSP²¹ a Rímskym dohovorom ešte, samozrejme, existujú, ich množstvo sa bude postupne redukovať. Preto tieto dva predpisy približme len stručne a podrobnejší výklad bude venovaný ustanoveniam Nariadenia Rím I.

Zároveň je vhodné takto úvodom podotknúť nato, že celý nasledovný výklad sa týka pracovnoprávných vzťahov v užšom zmysle, čiže sem zaraďujeme len individuálne právne vzťahy, aj to len v ich súkromnoprávnej rovine, teda bez verejnoprávnej zložky pracovnoprávných vzťahov. Preto, ak budeme v tejto práci hovoriť o pracovnoprávných vzťahov, máme na mysli takúto oklieštenú rovinu.

3.1. Právny stav podľa ZMPSP

Čo sa týka ZMPSP, dôležitým je tu ustanovenie § 9 všeobecne upravujúce voľbu práva a v nadväznosti na neho osobitné ustanovenie § 16 týkajúce sa priamo pomerov z pracovných zmlúv. „Slovenský právny poriadok v zásade pripúšťa len neobmedzenú voľbu práva.“ Obmedzenie voľby práva pri pracovnoprávných vzťahoch podľa ZMPSP je prípustné len v dvoch prípadoch, a to na základe uplatnenia výhrady verejného poriadku podľa § 37 tohto zákona, dôsledkom čoho je zabránenie aplikácii cudzieho práva, alebo je možné obmedziť voľbu práva s prihliadnutím na kogentné a imperatívne normy obsiahnuté v slovenskom právnom poriadku, čoho cieľom je ovplyvniť účinok rozhodného práva stanovením hraníc jeho pôsobenia. To však nie je explicitne uvedené v ZMPSP, dá sa to ale vyvodit' výkladom.²² Imperatívny normám venujeme samostatnú podkapitolu.

3.2. Právny stav podľa Rímskeho dohovoru

„Princíp slobodnej voľby práva podľa Rímskeho dohovoru je v porovnaní s voľbou práva zakotvenou v ZMPSP menej liberálnym, nakoľko nielen že stanovuje podmienky obmedzenia voľby práva, ale poskytuje významnú ochranu aj slabšej zmluvnej strane (napr. pri individuálnych pracovných zmluvách alebo spotrebiteľských zmluvách).“²³

Z hľadiska pracovnoprávných vzťahov je najdôležitejším článok 6 Rímskeho dohovoru, ktorý špecifikuje všeobecné ustanovenia o voľbe práva,²⁴ ako aj ustanovenia o určení rozhodného práva pri absencii voľby práva.²⁵ „V ustanovení čl. 6 ods. 1 Rímsky dohovor upravuje voľbu rozhodného práva pre pracovnú zmluvu. Voľba

¹⁶ LACKO, P. Nariadenie Rím I. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 49.

¹⁷ ROZEHNALOVÁ, N. Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Řím II, Nařízení Brusel I). 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 99.

¹⁸ ŠTEFANKOVÁ, N. § 9 [Voľba práva]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

¹⁹ Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky z 19. júna 1980 (Rímsky dohovor), publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 474/2006 Z. z.

²⁰ BULLA, M. Mezinárodní právo soukromé Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, s. 123.

²¹ Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov

²² ŠTEFANKOVÁ, N. § 16 [Pomery z pracovnej zmluvy]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

²³ ŠTEFANKOVÁ, N. § 9 [Voľba práva]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

²⁴ Článok 3 Rímskeho dohovoru.

²⁵ Článok 4 Rímskeho dohovoru.

rozhodného práva nezavaruje zamestnanca ochrany, ktorú mu poskytuje kogentné ustanovenia práva, ktoré by sa použilo v prípade, keby si strany rozhodné právo nezvolili.²⁶

Čo sa týka pracovnoprávných vzťahov, Nariadenie Rím I ako „vynovená verzia Rímskeho dohovoru“²⁷ obsahuje, s ohľadom na pár odlišností, veľmi obdobnú právnu úpravu, čiže podrobnejšie ju rozoberieme práve pri tomto nariadení.

3.3. Právny stav podľa Nariadenia Rím I.

Bulla Nariadenie Rím I označuje ako konverziu Rímskeho dohovoru na nástroj práva Európskej únie.²⁸ Aj Nariadenie Rím I. je totiž kreované na princípe autonómie vôle zmluvných strán. Rovnako aj Rím I v snahe chrániť slabšiu stranu oslabuje autonómiu vôle zmluvných strán osobitnými ustanoveniami týkajúcich sa niektorých vybraných druhov právnych vzťahov, kam zaraďujeme aj pracovnoprávne vzťahy.²⁹ Jednotlivé obmedzenia založené Nariadením Rím I si priblížime v ďalších podkapitolách.

3.3.1. Obmedzenie pri „medzinárodnení“ rýdzo vnútroštátneho právneho vzťahu

Prvé z obmedzení zmluvnej slobody strán je uvedené v článku 3 ods. 3 Nariadenia Rím I. a venovali sme sa mu už v podkapitole 1.2. Len pre zhrnutie uvádzame, že Rím I pripúšťa, aby si strany aj pri rýdzo vnútroštátnom právnom vzťahu zvolili iné právo, avšak „takáto voľba práva sa nedotýka účinku kogentných noriem práva krajiny, ku ktorej sa viažu všetky prvky daného právneho vzťahu.“³⁰ Ako sme už uviedli, toto obmedzenie možno označiť za materiálnu voľbu práva.

3.3.2. Princíp výhodnosti pre zamestnanca

„V článku 6 ods. 1 Rímskeho dohovoru je ustanovená hranica pre autonómiu strán v tom smere, že voľba práva nesmie viesť k tomu, aby zamestnanec bol zbavený ochrany, ktorú mu poskytuje právo štátu, ktoré by sa uplatnilo, ak by voľba neexistovala, t. j. ochrana podľa objektívneho statusu. Sú to predpisy objektívneho práva kogentnej povahy, ktoré sledujú ochranu zamestnanca a predstavujú minimum jeho ochrany. Tento minimálny štandard ochrany zamestnanca sa realizuje tým, že sa porovná tzv. subjektívny status pracovnej zmluvy s objektívnym statusom pracovnej zmluvy, t. j. právo, ktoré by sa uplatnilo, ak by voľba práva neexistovala. Ktorý z týchto statusov pracovnej zmluvy sa ukáže výhodnejší, ten má prednosť.“³¹ Obdobnú úpravu obsahuje aj Nariadenie Rím I v ustanovení čl. 8 ods. 1.

Ako uvádza Bulla, porovnávať teda budeme právne normy kogentnej povahy, ktorých účelom je ochrana zamestnanca. V tomto ohľade je irelevantné, či ide o normy verejného či súkromného práva.³²

Zaujímavou je otázka, ako, resp. do akej miery sa má toto porovnávanie vykonávať. Pokiaľ by sa porovnávali priamo jednotlivé normy, dochádzalo by k tzv. cherry-pickingu. Ide o situáciu, kedy by sa povyberali z oboch právnych poriadkov tie najvýhodnejšie ustanovenia, čiže by dochádzalo ku kumulácii takýchto výhod. Takéto porovnávanie by bolo veľmi nepraktické. Naproti tomu, ak by sa porovnávali právne poriadky ako celky, bolo by zrejme veľmi ťažké naplniť účel týchto ustanovení v Ríme I a Rímskom dohovore spočívajúci v ochrane slabšej strany. Odborná verejnosť tu za ideálne riešenie považuje akýsi kompromis medzi týmito dvoma extrémami. Konsenzus je teda taký, že by malo ísť o funkčné porovnanie podľa skupín pracovnoprávných vzťahov, nie podľa jednotlivých nárokov zamestnanca.³³

Po vykonaní porovnania sa určí, či sa pracovnoprávny vzťah bude spravovať zvoleným rozhodným právom (subjektívnym statusom), objektívne určeným právom (objektívnym statusom), alebo sa využije ich kombinácia. „Kombinácia subjektívneho statusu pracovnej zmluvy a objektívneho statusu pracovnej zmluvy znamená, že vo vzťahu k tomu, čo je nevýhodne dohodnuté podľa voľby rozhodného práva, bude platiť rozhodné právo ako pri absencii voľby a v ostatnom bude platiť rozhodné právo podľa voľby zmluvných strán. Ak objektívny status pracovnej zmluvy je výhodnejší pre zamestnanca, v tomto rozsahu prekryje subjektívny status pracovnej zmluvy.

²⁶ ŠTEFANKOVÁ, N. § 16 [Pomery z pracovnej zmluvy]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

²⁷ ŠTEFANKOVÁ, N. § 16 [Pomery z pracovnej zmluvy]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

²⁸ BULLA, M. Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, s. 143.

²⁹ BULLA, M. Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, s. 133-134.

³⁰ ŠTEFANKOVÁ, N. § 9 [Voľba práva]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

³¹ BARANCOVÁ, H. § 5 [Subsidiárna pôsobnosť, pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, dočasné vysielanie zamestnancov]. BARANCOVÁ, H. a kol. Zákoník práce. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 143.

³² BULLA, M. Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, s. 135.

³³ BARANCOVÁ, H. § 5 [Subsidiárna pôsobnosť, pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, dočasné vysielanie zamestnancov]. In: BARANCOVÁ, H. a kol. Zákoník práce. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 143.

Subjektívny status pracovnej zmluvy platí ďalej v tej časti, ktorá nie je dotknutá objektívnym statusom, pretože nie je menej výhodná, ako je objektívny status pracovnej zmluvy.³⁴

Toto obmedzenie je z hľadiska tejto seminárnej práce kľúčové, nakoľko na základe skutočností uvedených v predošlých riadkoch a pomocou definičných znakov uvedených v podkapitole 1.3 môžeme konštatovať, že materializovaná voľba práva sa v pracovnoprávných vzťahoch s cudzím prvkom nachádza aj v aktuálnej právnej úprave. S týmto záverom sa stotožňuje aj Štefanková, ktorá uvádza nasledovné: „Voľba rozhodného právneho poriadku v individuálnych pracovnoprávných vzťahoch vyplývajúca z Rímskeho dohovoru (čl. 6 ods. 1), ako aj nariadenia Rím I (čl. 8 ods. 1) má charakter materializovanej voľby práva.“³⁵

3.3.3. Imperatívne normy

Zásadným obmedzením sú okrem princípu výhodnosti aj imperatívne normy. Ako sme už uviedli, ide o užší pojem, ako pojem kogentné normy. Inými slovami, každá imperatívna norma je kogentná, ale nie každá kogentná norma je zároveň imperatívna. Za imperatívne považuje každý štát na základe svojho uváženia iné normy, ich spoločným znakom je však to, že sú z pohľadu daného štátu natoľko dôležité, že sa uplatňujú v každej situácii, na ktorú sa takáto norma vzťahuje a to bez ohľadu na právo, ktoré je inak rozhodným.³⁶

Z hľadiska riešenej problematiky je vhodné poukázať na skutočnosť, že od problematiky upravovanej imperatívnymi normami nie je možné sa odkloniť ani v neprospech, ale ani v prospech zamestnanca. K tomu, čo možno považovať za imperatívne normy v pracovnom práve, Barancová uvádza nasledovné: „Nesporne sú to predpisy pracovnej ochrany, pracovného času a pracovného pokoja, ochrany detí a mladistvých a ochrany matiek, ako aj ochrany osôb so zdravotným postihnutím, resp. právne úpravy o zamestnávaní cudzích štátnych príslušníkov. Ide hlavne o právne predpisy o ochrane a bezpečnosti pri práci a zákaz diskriminácie. Ďalej sú to závažné predpisy v oblasti zamestnanosti, zdravotníctva, sociálnej politiky, ktoré majú vplyv na pracovný pomer na príslušnom mieste zamestnania, aj keby boli len dočasné. Pri týchto predpisoch ide o celkom zjavný osobitný účel z hľadiska zamestnanosti, zdravia, sociálnej politiky alebo iný poriadkovo-politický účel, ktorý stojí nad „bežnou“ ochranou typicky slabšieho zamestnanca.“³⁷

Možno tu taktiež badať aj jednu z najvýraznejších zmien medzi Rímskym dohovorom a Nariadením Rím I. V Ríme I sú totiž imperatívne normy upravené explicitne v článku 9 a tým aj priamo oddelené od kogentných noriem, ktoré sú upravené v článkoch 3 a 8.³⁸

S článkom 9 Rímu I úzko súvisí s článkom 21 tohto nariadenia, ktorý upravuje výhradu verejného poriadku. Imperatívne normy predstavujú pozitívny záväzok dodržiavať základné zásady verejného záujmu danej krajiny, kým výhrada verejného poriadku predstavuje negatívny záväzok neaplikovať také normy cudzieho práva, ktoré sú v rozpore so základnými zásadami štátu konajúceho súdu.³⁹

3.3.4. Úniková doložka

Posledným inštitútom obmedzujúcim voľbu práva v Nariadení Rím I, ktorý spomenieme, je tzv. úniková doložka. Nájdeme ju v článku 8 ods. 4 predmetného nariadenia a jeho podstatou je, že ak si strany nezvolia rozhodné právo na základe článku 8 ods. 1, odseky 2 a 3 slúžia na určenie rozhodného práva. V prípade, že má takýto pracovnoprávny vzťah s cudzím prvkom užšiu väzbu s inou krajinou, než s krajinou určenou podľa týchto dvoch odsekov, použije sa právny poriadok krajiny s užšou väzbu. Návod, ako toto ustanovenie interpretovať, poskytuje Súdny dvor Európskej únie vo veci Schlecker v. Boedeker.⁴⁰

4 MATERIALIZOVANÁ VOĽBA PRÁVA – ÁNO ALEBO NIE?

Z predošlých kapitol vyplýva, že materializovaná voľba práva sa už na úpravu pracovnoprávných vzťahov s cudzím prvkom uplatňuje, keď ju upravujú Rímsky dohovor aj Nariadenie Rím I. Ako sme však uviedli, odborná verejnosť sa zhoduje v tom, že aj materializovaná voľba práva sa musí vykonať podľa určitých pravidiel – neporovnávajú sa celé právne poriadky ani jednotlivé ustanovenia, ale určité „bloky.“ Ako príklad môžeme uviesť ustanovenia o pracovnom čase.

Predstavme si ale situáciu, kedy by sa museli porovnávať jednotlivé inštitúty. Ako sme už uviedli, bolo by to veľmi nepraktické a náročné, ale hlavne, sme názoru, že takáto úprava by vytvárala až priveľkú nerovnováhu medzi zamestnancom a zamestnávateľom. Iste, zamestnanca možno považovať za slabšiu stranu a preto je potrebné jeho postavenie voči zamestnávateľovi „vyrovnať“ prostredníctvom právnej úpravy, avšak aj to musí podľa nás byť vykonané v primeranom rozsahu. Keby sa na zamestnanca pri takýchto špecifických vzťahoch vzťahovali jednotlivé

³⁴ Tamtiež.

³⁵ ŠTEFANKOVÁ, N. § 16 [Pomery z pracovnej zmluvy]. In: LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011.

³⁶ Článok 9 Nariadenia Rím I.

³⁷ BARANCOVÁ, H. § 5 [Subsidiárna pôsobnosť, pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom, dočasné vysielanie zamestnancov]. In: BARANCOVÁ, H. a kol. Zákoník práce. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, s. 143.

³⁸ BULLA, M. Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, s. 136-137.

³⁹ LACKO, P. Nariadenie Rím I. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 178.

⁴⁰ Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 12. septembra 2013 vo veci C-64/12, Anton Schlecker, konajúci pod obchodným menom Firma Anton Schlecker proti Melitte Josefe Boedekerovej.

výhodné ustanovenia, máme zato, že zamestnávateľov by to odrádzalo od vstupu do pracovnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, čo by v konečnom dôsledku znevýhodnilo potenciálnych zamestnancov.

Naproti tomu, ak by sme pristúpili k druhému extrému, ktorým by bolo porovnávanie právnych poriadkov ako celkov a následné vybratie výlučne jedného z nich, úplne by sa to minulo účelu materializovanej voľby práva, nakoľko by sa vôbec nezohľadňovali špecifiká a sociálne výdobytky jedného z právnych poriadkov. To by teda taktiež viedlo k mareniu účelu, ktorým je ochrana zamestnanca a snaha o dorovnanie jeho postavenia voči zamestnávateľovi.

Je však nutné poznamenať, že tieto úvahy by tak či tak neboli realizovateľné až v takejto drastickej podobe, pretože, ako sme už taktiež uviedli, materializovaná voľba práva je len jedným z inštitútov obmedzujúcich autonómiu zmluvných strán pri voľbe rozhodného práva v pracovnoprávných vzťahoch s cudzím prvkom. Napríklad, aj pri úplnej absencii materializovanej voľby práva by bol, resp. by mal byť (nakoľko tieto sa musia aplikovať bez ohľadu na výhodnosť či nevýhodnosť) zamestnanec chránený imperatívnymi normami.

Na základe uvedených skutočností môžeme odpovedať aj na názov tejto práce – materializovaná voľba práva ako nástroj ochrany zamestnanca? Možno skonštatovať, že ide jednoznačne o jeden efektívnych nástrojov, ktorým sa vie zabezpečiť lepšia ochrana pre zamestnanca. Tento inštitút je de lege lata nastavený dobre, jeho interpretáciu odbornou verejnosťou pri otázke pracovnoprávných vzťahov s cudzím prvkom možno nazvať ako „zlatú strednú cestu“, kedy nezachádza do žiadneho z extrémov pri porovnávaní právnych poriadkov a tak reálne zabezpečuje zamestnancom väčšiu ochranu.

Materializovanú voľbu práva ako ochránarsky inštitút však, ako aj vyplýva z tohto príspevku, nemožno posudzovať a chápať izolovane. Ide len o jeden zo širšieho spektra nástrojov, ktorými sa právo pokúša regulovať pracovnoprávne vzťahy s cudzím prvkom a tým chrániť zamestnanca. V rámci tohto článku sme si priblížili aj materiálnu voľbu práva, ktorá v zmysle článku 3 Nariadenia Rím I obmedzuje využívanie iného právneho poriadku v rýdzo vnútroštátnych vzťahoch. Pri užšej väzbe na niektorý z právnych poriadkov sa za predpokladu absencie voľby práva zmluvnými stranami zas uplatňuje tzv. úniková doložka. Nemožno opomenúť ani imperatívne normy, ktoré je nutné aplikovať za každých okolností. A napriek tomu, že sme ju v rámci tejto práce spomenuli len letmo, za zmienku tu určite stojí aj výhrada verejného poriadku. Všetky tieto inštitúty sa navzájom dopĺňajú a sme názoru, že práve ich kombináciou sa najlepšie zaručuje ochrana zamestnancov.

5 ZÁVER

V tejto práci sme najskôr charakterizovali jednotlivé koncepty voľby práva z hľadiska záväznosti kogentných noriem. Postupne sme si tak charakterizovali kolíziu, materiálnu a materializovanú voľbu práva.

Po tomto teoretickom úvode sme sa opísali právny stav de lege lata, kde sme sa zamerali na ZMPSP, Rímsky dohovor a Nariadenie Rím I. Postupovali sme pritom chronologicky, podľa toho, na právne vzťahy uzatvorené v akom časovom úseku sa tieto predpisy vzťahujú. Preto sme najväčšiu pozornosť venovali práve Nariadeniu Rím I, nakoľko tým sa riadia zmluvné vzťahy s cudzím prvkom uzatvorené od 17. decembra 2009.

V rámci Nariadenia Rím I sme poukázali na niekoľko dôležitých inštitútov obmedzujúcich autonómiu zmluvných strán pri voľbe práva. Menovite materiálnu voľbu práva ako nástroj, ktorým sa riešia situácie, kedy si strany na rýdzo vnútroštátny vzťah zvolia cudzie právo, úpravu týkajúcu sa princípu výhodnosti pre zamestnanca, imperatívne normy, výhradu verejného poriadku a únikovú doložku. Z pohľadu zamerania tejto práce bol pritom kľúčový princíp výhodnosti pre zamestnanca, ktorý je zabezpečovaný práve materializovanou voľbou práva.

Po opise týchto inštitútov sme v záverečnej kapitole uvažovali o vhodnosti materializovanej voľby práva na úpravu pracovnoprávných vzťahov s cudzím prvkom z pohľadu, či je úprava de lege lata vhodná na naplnenie účelu, ktorým je ochrana zamestnanca. Tu sme vyjadrili názor, že aktuálna právna úprava je vhodná. Poukázali sme pritom na skutočnosť, že materializovaná voľba práva je len jedným z inštitútov, ktoré priamo či nepriamo ochraňujú zamestnanca tým, že obmedzujú voľbu rozhodného práva. Preto ju netreba vnímať izolovane, ale v rámci celej množiny týchto inštitútov, ktoré sa navzájom dopĺňajú.

Použitá literatúra:

- BARANCOVÁ, H. a kol. *Zákoník práce*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2019, 1520 s. ISBN 978-80-89603-78-7.
- BARANCOVÁ, H., OLŠOVSKÁ, A., HAMULÁK, J., DOLOBÁČ, M. *Slovenské pracovné právo*. Bratislava: Sprint 2, 2019, 664 s. ISBN 978-80-89710-48-5.
- BULLA, M. *Medzinárodné právo súkromné Európskej únie optikou pracovného práva*. Bratislava: Friedrich Ebert Stiftung, zastúpenie v SR, 2015, 242 s. ISBN 978-80-89149-45-2.
- KUČERA, Z. *Mezinárodní právo soukromé*. 7. opr. a dopl. vyd. Brno: Doplněk, 2009, 464 s. ISBN 978-80-7239-231-5.
- LACKO, P. *Nariadenie Rím I. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, 212 s. ISBN 978-80-9168-745-7.
- LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M. a kol. *Medzinárodné právo súkromné*. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016, 544 s. ISBN 978-80-89603-43-5.
- LYSINA, P., ŠTEFANKOVÁ, N., ĎURIŠ, M., ŠTEVČEK, M. *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom*. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011, 608 s. ISBN 978-80-7400-415-5.
- ROZEHNALOVÁ, N. *Mezinárodní právo soukromé Evropské unie (Nařízení Řím I, Nařízení Brusel I)*. 1. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2013, 445 s. ISBN 978-80-7478-016-5.
- ROZEHNALOVÁ, N. *Závazky ze smluv a jejich právní režim (se zvláštním zřetelem na evropskou kolizní úpravu)*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, 272 s. ISBN 978-802-1052-406.

Súdne rozhodnutia:

Rozsudok Súdneho dvora EÚ z 12. septembra 2013 vo veci C-64/12, Anton Schlecker, konajúci pod obchodným menom Firma Anton Schlecker proti Melitte Josefe Boedekerovej.

Právne predpisy a medzinárodné zmluvy:

Dohovor o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky z 19. júna 1980 (Rímsky dohovor), publikovaný v Zbierke zákonov pod č. 474/2006 Z. z.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I).

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom v znení neskorších predpisov.

Kontaktné údaje:

Jozef Mareček

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

REMISIA A TRANSMISIA PRI APLIKÁCIÍ KOLÍZNYCH NORIEM

Marta Moyšová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The goal of this expert article is to offer an analysis of remission and transmission from the point of view of the Slovak act on international private and procedural law. The professional article is divided into three sections following the introduction. The first section, entitled the essence of remission and transmission, deals with the origin, assumptions of origin and also states the general conditions for accepting remission and transmission. The second circle, called remission and transmission in Slovak law, analyses the concepts from the point of view of our legislation. The issue discussed in this article concludes with a conclusion that summarizes the findings from previous areas.

Abstrakt: Cieľom tohto odborného článku je ponúknuť analýzu remisie a transmisie z pohľadu slovenského zákona o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Odborný článok je členený na tri okruhy nasledujúce po úvode. Prvý okruh s názvom podstata remisie a transmisie sa zaoberá vznikom, predpokladmi vzniku a taktiež uvádza všeobecné podmienky prijatia remisie a transmisie. Druhý okruh pod názvom remisia a transmissia v slovenskom práve, rozoberá dané pojmy z pohľadu našej právnej úpravy. Problematiku rozoberanú v tomto článku uzatvára záver, ktorý sumarizuje poznatky z predošlých okruhov.

Key words: remission, transmission, conflict rule, substantive law

Kľúčové slová: remisia, transmissia, kolízna norma, hmotné právo

1 ÚVOD

Predmetom tohto odborného článku sú skutočnosti úzko súvisiace s remisiou a transmiou; máme na mysli najmä predpoklady, či príčiny ich vzniku, situácie kedy dochádza k ich prijatiu. Taktiež uvádzame aj definíciu predmetných pojmov. Jadro odborného článku predovšetkým kladie dôraz na otázku prijatia remisie a transmisie v slovenskom medzinárodnom práve. Výkladom ustanovenia upravujúceho remisiu a transmiu, prostredníctvom slovenského zákona o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, v spojení s jeho dôvodovou správou a súdnou praxou sa dostávame k odpovedi kedy je možné hovoriť o prijatí remisie a transmisie v slovenskom medzinárodnom práve. Predmetný článok uvádza aj prípady obmedzenia prijatia remisie a transmisie, taktiež odpovedá na vylúčenie, alebo na otázku či existuje povinnosť prijať remisiu a transmiu. Môžeme teda skonštatovať, že nosným pilierom článku je odpoveď na otázku prijímania remisie a transmisie ale zároveň neopomíname ani teoretickú rovinu vysvetlenia predmetných pojmov, či otázku ich vzniku.

2 PODSTATA REMISIE A TRANSMISIE

V rámci riešenia súkromnoprávnych vzťahov s medzinárodným prvkom, sa stretávame s dvoma základnými koncepciami chápania odkazu kolíznej normy. Odkaz kolíznej normy môže smerovať buď na celý právny poriadok cudzieho štátu, alebo len na normy hmotného práva daného cudzieho právneho poriadku. Súdy alebo iné orgány, ktorých kompetenciou je riešenie súkromnoprávnych vzťahov s medzinárodným prvkom, tak čelia otázke, či majú príkaz vlastnej kolíznej normy chápať tak, že je potrebné uplatniť len cudzie hmotné právo alebo je nutné vziať do úvahy celý právny poriadok na ktorý odkázala kolízna norma. Ak by tuzemská kolízna norma odkazovala na cudzie hmotné právo, pojmom remisia a transmissia by nebola venovaná pozornosť, pretože orgán rozhodujúci v danej veci by priamo aplikoval normy cudzieho hmotného práva na ktoré bol odkázaný.¹ Môžeme si to napríklad demonštrovať na situácii, ak by slovenský právny poriadok rozumel odkaz vlastnej kolíznej normy ako len odkaz na hmotnoprávne predpisy, tým pádom by remisia a transmissia vôbec nepripadala do úvahy. Napríklad pri rozhodovaní o spôsobilosti osoby na právne úkony by sme pri riešení všetkých otázok postupovali len použitím hmotného práva, toho právneho poriadku, ktorého je daná osoba štátnym príslušníkom. Okolnosti ako napríklad či má osoba bydlisko na území Slovenskej republiky alebo, či kolízna norma štátu, ktorého je táto osoba občanom, nás odkazuje na právny poriadok štátu kde má osoba bydlisko, sú v tomto prípade bezpredmetné.²

Pokiaľ nastane druhý prípad, že je potrebné vziať do úvahy cudzí právny poriadok ako celok a v ňom neopomenúť ani jeho kolízne normy. Tým vznikne úplne odlišná situácia.³ Ak kolízna norma prikazuje aby bol použitý právny poriadok cudzieho štátu, vzniká otázka, či sa tento príkaz má chápať ako odkaz na normy hmotného práva, ktoré upravujú predmetnú otázku spadajúcu do rozsahu kolíznej normy alebo či použijeme kolíznu normu

¹ POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 83-84.

² LYSINA, Peter; ĎURIŠ, Michal; HAŤAPKA, Miloš. Medzinárodné právo súkromné. Praha: C.H. Beck, 2016 s. 115.

³ POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 83-84.

cudzieho práva pre túto rozhodovanú otázku. Ak teda kolízna norma neodkazuje na tuzemský právny poriadok ale na právny poriadok iného štátu dostávame sa do problematiky remisie a transmisie.

Cudzím právnym poriadkom v tomto prípade môže byť jednak právo súdu alebo orgánu iného štátu, ktorý o danom prípade koná a rozhoduje (*lex fori*). V tejto situácii hovoríme o spätnom odkaze – remisii, nakoľko kolízna norma cudzieho práva odkazuje späť k *lex fori*. Môžeme teda uviesť, že o remisiu ide vtedy, ak kolízna norma tuzemského práva nariaďuje aplikáciu cudzieho právneho poriadku a kolízna norma tohto cudzieho právneho poriadku odkáže na aplikáciu tuzemského právneho poriadku.⁴ V slovenskom medzinárodnom práve súkromnom by sme tento pojem mohli demonštrovať na príklade, kedy by nás slovenské kolízne normy odkázali napríklad na rakúske kolízne normy, avšak tie by nás späť odkázali na slovenské právo. V takomto prípade by slovenský justičný orgán rozhodol vec podľa slovenského hmotného práva.

Čo však v situácii ak cudzím právnym poriadkom je právo tretieho štátu? Ak je cudzím právnym poriadkom je právo tretieho štátu, vtedy hovoríme o ďalšom odkaze - transmisii, pretože nám kolízna norma odkazuje na právo ďalšieho tretieho štátu. Transmisia nám demonštruje situáciu, kedy kolízna norma tuzemského práva stanovuje aplikáciu normy cudzieho práva a táto cudzia kolízna norma odkazuje na použitie kolíznej normy iného (tretieho) cudzieho štátu.⁵ Môžeme si to predstaviť na prípade slovenského medzinárodného práva súkromného, kedy by sme hovorili o transmisii, ak by cudzia kolízna norma, napríklad rakúska kolízna norma, na ktorej použitie by odkázala slovenská kolízna norma. Táto norma by ďalej odkazovala riešenie právneho pomeru na právny poriadok tretieho štátu, napríklad Francúzska. V tomto prípade by slovenský justičný orgán by tento ďalší odkaz prijal, tým máme na mysli odkaz rakúskeho práva na právo francúzske a napokon by vo veci rozhodol podľa práva tretieho štátu, pre potreby tohto príkladu – Francúzska.⁶

Historický zvrät v problematike chápania remisie v tom, či chápať tento odkaz ako odkaz len na hmotné právo alebo na celý právny poriadok, nastal rozhodnutím francúzskeho kasačného súdu vo veci *Forgo v. Administration des domaines* z roku 1878. V tomto prípade išlo o dedičskú vec po pozostalom občanovi z Bavorska, avšak žijúceho vo Francúzsku. Francúzske právo odkazovalo na bavorskú právnu úpravu dedenia, keďže tam mal pozostalý faktický domicil. Francúzsky súd následne prijal spätný odkaz bavorského medzinárodného práva súkromného, ktoré odkázalo na francúzsku právnu úpravu, pre ktorú bolo smerodajné kde sa nachádza predmet dedenia a tiež miesto faktického domicilu. Na základe toho, francúzsky súd aplikoval svoju právnu úpravu. Týmto rozhodnutím sa zaviedla prevaha prijatia remisie v mnohých právnych poriadkoch jednotlivých štátov. V roku 1999 Inštitút medzinárodného práva prijal rezolúciu podporujúcu prijímanie remisie.⁷

Ako prvotný predpoklad a príčinu vzniku remisie a transmisie v medzinárodnom práve súkromnom by sme mohli uviesť rôznorodosť kolíznych noriem a taktiež ich rozdielnosť v tom, že odkazujú na rôzne právne poriadky. Už samotná podstata medzinárodného práva súkromného ako vnútroštátneho právneho odvetvia nás nabáda k faktu, že každý štát si zvolí obsah svojich kolíznych noriem sám. Tým pádom vzniká rozdielnosť medzinárodného práva súkromného, rôznorodosť jeho kolíznych noriem a nesmieme opomenúť ani rozdielnosť hraničných kritérií obsiahnutých v týchto kolíznych normách.⁸ Ako fundamentálnu príčinu vzniku remisie a transmisie je považovaný rozdiel v nadviazaní kolíznych noriem jednotlivých právnych poriadkov, ktorý je spôsobený aplikáciou rozdielneho hraničného určovateľa.⁹ Kolízne normy môžu k rovnakému obsahu, t.j. rovnakého okruhu právnych vzťahov spadajúcich do rozsahu, pripájať iné nadviazanie s iným hraničným určovateľom.

Prijatie remisie a transmisie má svoje pre a proti. Skutočnosť, že právny vzťah bude podriadený právnemu poriadku, s ktorým má súd najväčšie skúsenosti (*lex fori*), predstavuje fundamentálnu výhodu remisie. Ak sa však na danú situáciu pozrieme z iného pohľadu, môžeme to vnímať aj ako nevýhodu. Fakt, že právny poriadok, ktorý sa má aplikovať bude priamo závislý od toho, v ktorom štáte bude daný právny vzťah uplatnený na súde. Navrhovateľ teda môže mať k dispozícii prípadnú možnosť vplyvať na určenie aplikovateľného právneho poriadku (*forum shopping*). Pokiaľ ide o transmisiu jej fundamentálnou výhodou je skutočnosť, že daný právny vzťah sa bude vždy riadiť tým istým právnym poriadkom, bez ohľadu na to, pred súdom ktorého štátu daný spor začal.¹⁰

3 REMISIA A TRANSMISIA V SLOVENSKOM PRÁVE

Právna úprava remisie a transmisie v slovenskom právnym poriadku sa nachádza v ustanovení § 35 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, v ktorom je uvedené: „Ak sa má podľa ustanovení tohto zákona použiť právny poriadok, ustanovenia ktorého odkazujú späť na právo slovenské alebo ďalej na právo iného štátu, možno takýto odkaz prijať, ak to zodpovedá rozumnému a spravodlivému usporiadaniu vzťahu, o ktorý ide.“

Dôvodová správa k uvedenému ustanoveniu a okrem nej aj prax, nepovažuje za správne dávať jednoznačný príkaz na prijatie alebo odmietnutie spätného odkazu. Napríklad v prípade kolízno-právnej úpravy otázky spôsobilosti na právne úkony je smerodajné na riešenie tejto otázky štátne občianstvo tej ktorej osoby. V iných

⁴ KUČERA, Zdeněk. Mezinárodní právo soukromé. 6 vydanie, Doplněk, 2004, s. 158-159.

⁵ Taktiež.

⁶ LYSINA, Peter; ĎURIŠ, Michal; HAŤAPKA, Miloš. Medzinárodné právo súkromné. Praha: C.H. Beck, 2016 s. 116.

⁷ HRADLOVÁ, Veronika. Základní instituty kolizního práva z pohledu doktríny. In: Interakce českého a evropského práva, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Brno, 2009, s. 114 -115.

⁸ POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 85-86.

⁹ TOMKO, Ján; VALENTOVIČ, Zoltán. Medzinárodné právo súkromné. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 1978, s. 64.

¹⁰ CSACH, Kristián; ŠIRICOVÁ, Ľubica. Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného. Košice: Univerzita Pavla Jozeфа Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2011 s. 45-46.

štátoch je smerodajné bydlisko alebo domicil. Ak by však nastala situácia, že daná osoba by mala bydlisko na území Slovenskej republiky, nedávalo by zmysel aby sme aj naďalej posudzovali jej spôsobilosť na právne úkony podľa kritéria štátneho občianstva a prijali by sme spätný odkaz na naše právo. Naproti tomu, v situáciách keď z úmyslu účastníkov (výslovne alebo mlčky prejaveneho), vyplýva, že mysleli len hmotné právo určitého štátu, nebolo by vhodné vo vzťahu k rozumnému usporiadaniu právneho vzťahu, aby boli aplikované aj kolízne normy druhého štátu. Ako príklad môžeme uviesť dojednanie rozhodného práva v kúpnej zmluve, kde spätný odkaz nenachádza miesto. Taktiež sa na kolízne normy zvoleného právneho poriadku nebude prihliadať v prípade voľby práva, ako to je explicitne upravené v § 9 ods. 2 zákona č. 97/1963 Zb.¹¹ Môžeme konštatovať, že zákonodarcu nedáva jednoznačný príkaz na odmietnutie, respektíve prijatie remisie a transmisie, ale ponecháva túto otázku súdnej praxi alebo praxi iných orgánov aplikujúcich právo.¹² To však neznamená, že ustanovenie § 35 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom vďaka svojej pružnosti má byť vykladané tak, že prijatie remisie alebo transmisie je odkázané na svojvoľu v rozhodovaní súdnej praxe. Pri výklade a aplikácii predmetného ustanovenia musíme vychádzať z viacerých skutočností.

Predmetné ustanovenie je kogentným ustanovením, tým pádom je nutné ho aplikovať vždy z úradnej povinnosti. To znamená, že v každom prípade, ktorý bude vyžadovať podľa zákona o medzinárodnom práve súkromnom použitie zahraničného právneho poriadku, konajúci orgán sa bude musieť zaoberať dvomi otázkami. Prvá otázka je, či kolízne normy tohto cudzieho právneho poriadku neodkazujú riešenie daného právneho vzťahu späť na slovenský právny poriadok alebo ďalej na právny poriadok iného štátu. Druhou otázkou, ktorou sa bude konajúci orgán zaoberať je skutočnosť, či by prijatie takéhoto odkazu zodpovedalo požiadavkám spravodlivého a rozumného usporiadania právneho vzťahu o ktorý ide. Toto tvrdenie predovšetkým vychádza z požiadavky právnej istoty v právnych vzťahoch s medzinárodným prvkom a taktiež sa opiera o požiadavku vnútornej rozhodovacej harmónie. Požiadavkám rozumnosti a spravodlivosti usporiadania vecí z kolízneho hľadiska zodpovedá aplikácia práva, ktoré sa z pohľadu právnej úpravy, to znamená z hľadiska výberu rozhodného práva z kolidujúcich právnych poriadkov sa odzrkadľuje ako rozumné a spravodlivé. Tento stav nastane vtedy, ak zákonodarcu ustúpi od svojho pohľadu na úpravu daných právnych vzťahov a intenzita záujmu o vlastnú kolíznu úpravu ustupuje záujmu o cudziu kolíznu úpravu. Pôjde o prípady, ktoré majú menej intenzívny vzťah k tuzemskému právu.¹³ Pôjde napríklad o prípady úzko späté s osobou cudzinca. Pokiaľ sú požiadavky rozumnosti a spravodlivosti usporiadania vecí v kolíznom zmysle splnené, má byť remisia alebo transmisia prijatá. V prípade úvahy o prijatí, respektíve neprijatí remisie alebo transmisie sú smerodajné také skutkové a právne okolnosti, ktoré by mohli ovplyvniť výber rozhodného práva. Tým pádom okolností, ktoré by mohli ovplyvniť jej konkrétne hmotnoprávne riešenie sú z hľadiska otázky prijatia, či odmietnutia remisie alebo transmisie irelevantné. Takéto stanovisko nám ponúka aj doterajšia judikatúra.¹⁴

Za dôvod prijatia remisie a transmisie podľa súdnej praxe sa považuje aj možnosť jednoduchšieho vyriešenia vecí s medzinárodným prvkom, čo potvrdzuje rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSSR R 26/1987, ktoré uvádza, že zákonný predpoklad prijatia takéhoto spätného odkazu, ak to zodpovedá rozumnému a spravodlivému vzťahu, o ktorý ide, je nutné chápať vždy ako možnosť použitia a nie nutnosť využiť tento spätný odkaz. Túto možnosť využije notár napríklad vtedy, ak aplikáciou slovenského práva je možné dosiahnuť jednoduchšie riešenie vecí ako pri aplikácii cudzieho práva, ktoré by malo byť aplikované. Uvedené nemôžeme chápať ako účel zvýhodnenia tých dedičov, ktorí sú slovenskými občanmi alebo majú bydlisko na území Slovenskej republiky.¹⁵

Pokiaľ ide o otázku obmedzenia prijatia remisie a transmisie medzinárodné právo zastáva rovnaké stanovisko ako ostatné štáty. Remisia a transmisia je v záväzkovo-právnych vzťahoch obmedzená a v prípade voľby práva vylúčená. V prípade voľby práva je predpoklad, že účastníci právneho vzťahu si vybrali toto právo za účelom podriadenia daného právneho vzťahu príslušným hmotnoprávnym ustanoveniam zvoleného práva (účastníci majú prehľad o konkrétnych právach a povinnostiach, ktoré im z toho vyplývajú), prirodzene k tomu patrí aj snaha eliminovať neistotu v prípade, že by si rozhodné právo nezvolili. Keby sa totiž pri voľbe práva, bral ohľad na kolízne normy o zaručení tejto istoty by sme nemohli hovoriť. Kolízne ustanovenia by mohli byť brané do úvahy len v mimoriadnych prípadoch upravených v ustanovení § 9 ods. 2 zákona 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ktoré uvádza: „*Pokiaľ z prejavu vôle účastníkov nevyplýva nič iné, neprizerá sa na kolízne ustanovenia zvoleného právneho poriadku.*“ Ak by išlo o záväzkovo-právne vzťahy rozhodné právo § 10 ods. 1 zákona 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom určuje nasledovne: „*Ak účastníci nezvolia rozhodujúce právo, ich záväzkové vzťahy sa spravujú právnym poriadkom, použitie ktorého zodpovedá rozumnému usporiadaniu daného právneho vzťahu.*“ Jednoducho ak je ako rozhodné právo určené to právo, ktoré napĺňa požiadavku požitia rozumného usporiadania daného vzťahu, je zbytočné pripúšťať, aby rozumnému a spravodlivému usporiadaniu tohto vzťahu mala zodpovedať aplikácia iného právneho poriadku.¹⁶

¹¹ LYSINA, Peter; ŠTEFANKOVÁ, Natália; ĎURIŠ, Michal; ŠTEVČEK, Marek. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2011 § 35 ZMPS.

¹² POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 97.

¹³ POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 97-98.

¹⁴ LYSINA, Peter; ŠTEFANKOVÁ, Natália; ĎURIŠ, Michal; ŠTEVČEK, Marek. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom. Komentár. Praha: C.H. Beck, 2011 § 35 ZMPS.

¹⁵ LYSINA, Peter; ĎURIŠ, Michal; HAŤAPKA, Miloš. Medzinárodné právo súkromné. Praha: C.H. Beck, 2016 s. 122.

¹⁶ ČERMÁK, Karel. Zpětní a další odkaz v mezinárodním právu soukromém. Právník, 1998, č. 10-11, s. 867-868.

Ako sme už vyššie uviedli, podľa slovenského medzinárodného práva má byť prijatie remisie a transmisie v prípade otázok týkajúcich sa záväzkovo-právnych vzťahov len výnimočné, čo platí aj pre oblasť právnych otázok súvisiacich s osobou, rodinným a dedičským právom. V oblasti záväzkovo-právnych vzťahov sa v rámci slovenského medzinárodného práva súkromného sa totiž odkaz vlastnej kolíznej normy chápe ako odkaz na hmotnoprávnu úpravu, ktorú si strany určila za rozhodnú na riešenie daného právneho vzťahu, na základe prejavu ich vôle. Neopomenúc to, že v prípade voľby práva je prijatie remisie a transmisie priamo vylúčené.

Remisia a transmissia je vylúčená aj v prípadoch, ak bude súd rozhodujúci právny vzťah s medzinárodným prvkom aplikovať kolíznu normu obsiahnutú v medzinárodnej zmluve. V tomto prípade sa odkaz kolíznej normy chápe len ako odkaz na hmotnoprávnu úpravu, pretože v medzinárodnej zmluve jej účastníci – zmluvné štáty už prejavili svoju vôľu podriadiť svoje právne vzťahy konkrétnej hmotnoprávnej úprave. Otázka prijatia, či odmietnutia remisie a transmisie sa premieta aj do nariadení Európskej únie. Nariadenie Európskej únie Rím I (v článku 20) a nariadenie Rím II (v článku 24) výslovne vylučujú prijatie remisie a transmisie. Rozdiel nachádzame v nariadení o dedičstve, ktoré v porovnaní s ostatnými nariadeniami remisiu pripúšťa.¹⁷

Môže však existovať situácia, keď je výslovne stanovená povinnosť prijať takýto odkaz bez skúmania rozumného a spravodlivého usporiadania veci? Tento osobitný spôsob je právne zakotvený v zákone č. 191/1950 Zb. Zákon zmenkový a šekový, v ktorom nachádzame stanovenú povinnosť prijatia remisie a transmisie bez ďalšej potreby skúmania vyššie uvedených požiadaviek súdom.¹⁸ Ustanovenie § 91 zákona zmenkového a šekového uvádza, že spôsobilosť osoby zmenečne sa zaväzovať podlieha právnemu poriadku toho štátu, ktorého je osoba príslušníkom. Ak však tento právny poriadok, teda právny poriadok štátu, ktorého je osoba príslušníkom, považuje za rozhodujúci právny poriadok iného štátu, použije sa právo toho iného štátu. Nachádzame tu teda povinnosť prijať remisiu alebo transmissiu. Na základe toho, justičný orgán nemusí skúmať, či je prijatie remisie alebo transmisie v súlade so zásadou rozumného a spravodlivého usporiadania veci, ale vždy musí, bez ohľadu na skutkové okolnosti daného prípadu, prijať remisiu alebo transmissiu.¹⁹

Môžeme uviesť, že slovenské medzinárodné právo súkromné vo všeobecnosti prijíma remisiu a transmissiu. Pokiaľ po predchádzajúcom skúmaní v každom konkrétnom prípade aplikácia remisie a transmisie spĺňa požiadavku rozumného a spravodlivého usporiadania vzťahov, nie je dôvod na neprijatie remisie a transmisie. Práve táto základná zásada slovenského medzinárodného práva je dôvodom, prečo je nutné v každom právnom vzťahu s cudzím prvkom skúmať, či možná aplikácia remisie alebo transmisie nie je v rozpore s funkciami slovenského medzinárodného práva súkromného. Nesmieme opomenúť ani skutočnosť, že aplikácia musí byť pre konkrétny právny vzťah vhodná a účelná.²⁰

4 ZÁVER

Zámerom tohto odborného článku bolo analyzovať podstatu a otázky prijatia, respektíve odmietnutia remisie a transmisie v slovenskom medzinárodnom práve. Okolnosti, na základe ktorých slovenské medzinárodné právo odpovedá na otázku prijatia remisie a transmisie, vychádzajú z ustanovenia upravujúceho remisiu a transmissiu slovenského zákona o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, v spojení s jeho dôvodovou správou a súdnou praxou. Dôvodová správa k predmetnému ustanoveniu a okrem nej aj prax, nepokladá za správne dávať jednoznačný príkaz na prijatie alebo odmietnutie spätného odkazu. Môžeme teda konštatovať, že zákonodarcu nedáva jednoznačný príkaz na odmietnutie, respektíve prijatie remisie a transmisie, ale ponecháva túto otázku súdnej praxi alebo iných orgánov aplikujúcich právo. Orgány aplikujúce právo musia jednak prihliadať na kogentnosť právnej úpravy remisie a transmisie v slovenskom zákone o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom a zároveň musia posúdiť, či kolízne normy tohto cudzieho právneho poriadku neodkazujú riešenie daného právneho vzťahu späť na slovenský právny poriadok alebo ďalej na právny poriadok iného štátu. Druhú rovinu posúdenia predstavuje skutočnosť, či by prijatie takéhoto odkazu zodpovedalo požiadavkám spravodlivého a rozumného usporiadania právneho vzťahu o ktorý ide. Pokiaľ sú požiadavky rozumnosti a spravodlivosti usporiadania veci v kolíznom zmysle splnené, má byť remisia alebo transmissia prijatá. Okrem uvedeného nám súdna prax predkladá názor, že aj možnosť jednoduchšieho vyriešenia veci s medzinárodným prvkom môže byť dôvodom na prijatie remisie a transmisie. Existujú však prípady, kedy nedochádza k prijatiu remisie alebo transmisie, ale k jej obmedzeniu. Máme tým na mysli záväzkovo-právne vzťahy, kedy je prijatie remisie alebo transmisie len výnimočné. Úplná exklúzia remisie alebo transmisie sa týka prípadov voľby práva, a tiež aj v prípadoch, ak bude súd rozhodujúci právny vzťah s medzinárodným prvkom aplikovať kolíznu normu obsiahnutú v medzinárodnej zmluve. Naopak v zákone zmenkovom a šekovom nachádzame povinnosť prijatia remisie a transmisie bez ďalšej potreby skúmania vyššie uvedených požiadaviek súdom. Na záver tohto článku môžeme uviesť, že slovenské medzinárodné právo súkromné vo všeobecnosti prijíma remisiu a transmissiu. Pokiaľ po predchádzajúcom skúmaní v každom konkrétnom prípade aplikácia remisie a transmisie spĺňa požiadavku rozumného a spravodlivého usporiadania vzťahov, nie je dôvod na neprijatie remisie a transmisie, pričom sa vždy prihliada na vhodnosť a účelnosť remisie a transmisie pre daný právny vzťah.

Použitá literatúra:

¹⁷ ROZEHNALOVÁ, Nadežda. Kolíže kolízných norem – aneb k úpravě kvalifikace a zpětného odkazu v zákoně o mezinárodním právu soukromém. Časopis pro právní vědu a praxi. 2014, s. 311.

¹⁸https://e-justice.europa.eu/content_which_law_will_apply-340-sk-maximizeMS_EJN-sk.do?member=1#toc_2_2

¹⁹ JABLONKA, Branislav. Zákon zmenkový a šekový. Komentár. Wolters Kluwer, 2017, s. 241-242.

²⁰ POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. Základy medzinárodného práva súkromného. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, s. 100.

CSACH, Kristián; ŠIRICOVÁ, Ľubica. *Úvod do štúdia medzinárodného práva súkromného a procesného*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, 2011 s. ISBN 978-80-7097-880-1.
JABLONKA, Branislav. *Zákon zmenkový a šekový. Komentár*. Wolters Kluwer, 2017, ISBN 978-80-8168-721-1.
KUČERA, Zdeněk. *Mezinárodní právo soukromé*. 6 vydanie, Doplněk, 2004, EAN 9788072391677.
LYSINA, Peter; ĎURIŠ, Michal; HAŤAPKA, Miloš. *Medzinárodné právo súkromné*. Praha: C.H. Beck, 2016, EAN 9788089603435.
LYSINA, Peter; ŠTEFANKOVÁ, Natália; ĎURIŠ, Michal; ŠTEVČEK, Marek. *Zákon o medzinárodnom práve súkromnom. Komentár*. Praha: C.H. Beck, 2011, ISBN 978-80-7400-415-5.
POREDOŠ, František; ĎURIŠ, Michal; LYSINA, Peter. *Základy medzinárodného práva súkromného*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 2006, ISBN 80-7160-226-4.
TOMKO, Ján; VALENTOVIČ, Zoltán. *Medzinárodné právo súkromné*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Vydavateľské oddelenie, 1978, ISBN 8022301000.

Odborné články

ČERMÁK, Karel. *Zpětní a další odkaz v mezinárodním právu soukromém*. Právnik, 1998, č. 10-11, ISSN 0231-6625.
HRADILOVÁ, Veronika. Základní instituty kolizního práva z pohledu doktríny. In: *Interakce českého a evropského práva*, Masarykova univerzita, Právnická fakulta, Brno, 2009, ISBN 978-80-210-4881-2.
ROZEHNALOVÁ, Nadežda. Kolize kolizních norem – aneb k úpravě kvalifikace a zpětného odkazu v zákoně o mezinárodním právu soukromém. *Časopis pro právní vědu a praxi*.2014, ISSN 1805-2789.

Internetové zdroje

https://e-justice.europa.eu/content_which_law_will_apply-340-sk-maximizeMS_EJN-sk.do?member=1#toc_2_2

Kontaktné údaje:

Marta Moyšová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

KOMPARÁCIA INŠTITÚTOV REMISIE A TRANSMISIE V SLOVENSKOM A V ČESKOM PRÁVNOM PORIADKU

Monika Vojtasová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The article deals with the application of remission and transmission institutes in the conditions of Slovak and Czech legal order. In the first part of the article, the author theoretically defines the concept of remission and transmission and points out different approaches to their practical grasp, which results in application differences in the application of these institutes in the world. In the second part, the article focuses on the comparison of Slovak and Czech legal approaches to the institutions of remission and transmission. In this part, the article points to the former common legal regulation of institutes in Act no. 41/1948 Coll. on International and Interregional Private Law and on the Legal Status of Aliens and in Act no. 97/1963 Coll. on private and procedural international law, which continues to apply in the Slovak Republic. The article points out in particular the subsequent deviation of the Czech legislation as a result of the adoption of Act no. 91/2012 Sb. on private international law and argues about the benefits of the new legislation.

Abstrakt: Odborný článok sa zaoberá aplikáciou inštitútov remisie a transmisie v podmienkach slovenského a českého právneho poriadku. Autorka v prvej časti článku teoreticky vymedzuje pojem remisie a transmisie a poukazuje na odlišné prístupy k ich praktickému uchopeniu, čo má za následok aplikačné rozdiely pri uplatňovaní týchto inštitútov vo svete. V druhej časti sa článok zameriava na komparáciu prístupov slovenskej a českej právnej k inštitútom remisie a transmisie. V tejto časti článok poukazuje na bývalú spoločnú právnu úpravu inštitútov v zákone č. 41/1948 Zb. o medzinárodnom a medzioblastnom práve súkromnom a o právnom postavení cudzincov a v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom, ktorý sa aj naďalej uplatňuje v Slovenskej republike. Článok poukazuje najmä na následný odklon českej právnej úpravy v dôsledku prijatia zákona č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom a polemizuje o výhodách novej právnej úpravy.

Key words: remission, transmission, backlink, next link, conflict rule, private international law

Kľúčové slová: remisia, transmisia, spätný odkaz, ďalší odkaz, kolízna norma, medzinárodné právo súkromné

1 ÚVOD

Remisia a transmisia patrí k základným inštitútom medzinárodného práva súkromného, ktoré sú späté s riešením konfliktov medzi právnymi poriadkami viacerých štátov na základe kolíznej metódy. Rôzne uchopenie teoretických koncepcií týchto inštitútov ako aj odlišná právna úprava naprieč rôznymi právnymi poriadkami jednotlivých štátov má za následok aplikačné rozdiely. Právna úprava remisie a transmisie bola na Slovensku aj v Česku po dlhý čas rovnaká, avšak po prijatí zákona č. 91/2012 Sb. pristúpila Česká republika k odlišnému prístupu k predmetným inštitútom. Cieľom odborného článku je najmä poukázať na spoločné aspekty právnej úpravy remisie a transmisie, vyzdvihnúť najvýraznejšie rozdiely novej českej právnej úpravy a celkovo zhodnotiť dôvody, ktoré českého zákonodarca viedli k odklonu od spoločnej právnej úpravy. Súčasťou článku je zároveň polemika o aplikačných prednostiach českej právnej úpravy remisie a transmisie oproti slovenskej právnej úprave.

2 TEORETICKÉ VYMEDZENIE POJMOV REMISIA A TRANSMISIA

Inštitúty remisie (*renvoi*, spätný odkaz) a transmisie (ďalší odkaz na zákon) majú mimoriadny význam v súvislosti s určením konečného rozhodného práva pre právne vzťahy s nezanedbateľným cudzím prvkom.¹

Kučera definuje inštitút nasledovným spôsobom: „*Spätný odkaz (renvoi, remisia) je taký prípad, kedy kolízna norma tuzemského práva (legis fori) prikazuje použiť cudzie právo a podľa kolíznej normy tohto cudzieho práva sa má použiť tuzemské právo (lex fori).*“² V takomto prípade nastáva situácia, kedy musíme podľa hmotnoprávných noriem štátu A posúdiť, či je spätný odkaz na použitie pôvodného právneho poriadku štátu A prípustný, alebo naopak, právna úprava remisiu vylučuje.³

Inštitút transmisie Kučera definuje ako: „*prípad, kedy kolízna norma tuzemského práva prikazuje použiť právo cudzieho štátu a podľa kolíznej normy tohto práva cudzieho štátu sa má použiť právo iného cudzieho štátu.*“⁴ Túto definíciu si možno predstaviť ako situáciu, kedy kolízna norma jedného štátu (A) odkáže na právo ďalšieho

¹ Ich využitie prichádza do úvahy pri aplikácii kolíznej normy, teda pri určovaní rozhodného práva na základe kolíznej metódy. Obidva inštitúty súvisia s tou časťou štruktúry kolíznej normy, ktorú nazývame nadviazanie. TOMKO J., VALENTOVIC, Z.: Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1978, s. 48

² Vo všeobecnosti si môžeme inštitút remisie predstaviť ako situáciu, kedy kolízna norma jedného štátu (A) určuje ako rozhodné právo na riešenie právneho pomeru právo iného štátu (B), pričom kolízne normy štátu B budú opätovne odkazovať na právo štátu A ako rozhodné právo. KUČERA, Z.: Medzinárodné právo súkromné. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009, s. 159

³ LYSINA, P., ĐURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 116

⁴ KUČERA, Z.: Medzinárodné právo súkromné. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009, s. 159

štátu (B), avšak kolízná norma štátu B odkáže na právo iného, tretieho štátu (C).⁵ V tomto prípade je potrebné, aby právny poriadok štátu A umožňoval prijatie odkazu v podobe kolíznej normy a umožňoval následnú aplikáciu hmotného práva štátu C.⁶

Pri hodnotení všeobecnej prípustnosti týchto inštitútov v právnom poriadku určitého štátu musíme vždy skúmať, či sú kumulatívne splnené tri základné požiadavky. Po prvé, právny poriadok daného štátu musí chápať remisiu a transmiu ako odkaz na celý právny poriadok, vrátane jeho kolíznych noriem. Ďalšou podmienkou je, že kolízne normy v štáte A odkazujú na použitie cudzieho právneho poriadku, teda nie na tuzemské hmotné právo. Poslednou podmienkou je aby kolízná norma štátu A a kolízná norma štátu B riešili problematiku určenia rozhodného práva v danom právnom vzťahu na základe rozdielneho hraničného určovateľa.⁷

Problematiku chápania spätného odkazu a ďalšieho odkazu môžeme vo všeobecnosti diferencovať na dva rozdielne prístupy a to: i) remisia chápaná ako odkaz na celý právny poriadok štátu, vrátane jeho kolíznych noriem alebo ii) remisia chápaná ako odkaz iba na hmotnoprávne ustanovenia právneho poriadku štátu, pričom spätný odkaz na kolízne normy nie je prípustný.⁸ Teoretický prístup k chápaniu spätného odkazu a ďalšieho odkazu kolíznej normy sa dnes považuje za určitý prejav suverenity štátu.⁹

Odlíšne ustanovené kritéria na prijatie odkazov v jednotlivých právnych poriadkoch štátov však môžu spôsobiť situácie, kedy aj štáty s rovnakým teoretickým prístupom k odkazom vlastných kolíznych noriem v konečnom dôsledku spätný alebo ďalší odkaz nepripustia.

Vo všeobecnosti tak môžeme konštatovať, že remisia ani transmissia nemôže vzniknúť v prípadoch, kedy štát pristupuje k odkazom vlastných kolíznych noriem ako k odkazom na hmotnoprávne ustanovenia právneho poriadku. Remisia a transmissia nemôže vzniknúť ani za predpokladu, že štát zvolí opačný prístup k chápaniu inštitútov, ale zároveň vymedzí zákonné výnimky, kedy k prijatiu odkazu nedochádza.¹⁰

3 ČESKOSLOVENSKÁ PRÁVNA ÚPRAVA

Za určitý prvotný základ súčasného prístupu k inštitútom remisie a transmisie môžeme považovať prvú čiastočnú kodifikáciu medzinárodného práva súkromného v zákone č. 41/1948 Zb. o medzinárodnom a medzioblastnom práve súkromnom a o právnom postavení cudzincov (ďalej len „ZMPS z roku 1948“). Zákon o MPS z roku 1948 síce explicitne neupravoval inštitúty remisie ani transmisie, po prvýkrát však pripustil možnosť aplikácie cudzích kolíznych noriem, konkrétne v ustanoveniach § 17 a § 23.¹¹ V konečnom dôsledku o prijatí remisie a transmisie rozhodovali súdy podľa vlastného uváženia, bez akýchkoľvek zákonom stanovených pravidiel.¹²

S explicitným vyjadrením spätného a ďalšieho odkazu sa po prvýkrát stretávame až v zákone č. 191/1950 Zb. zmenkový a šekový v § 91 ods. 1 v znení účinnom od 1.1. 1951.¹³ Toto ustanovenie nemôžeme považovať za všeobecne kladný prístup k inštitútu remisie v akýchkoľvek právnych vzťahoch medzinárodného práva súkromného, pretože sa dotýka výlučne oblasti zmenkového práva.¹⁴ V zmysle ustanovenia § 91 ods. 1 nebola

⁵ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 116

⁶ Kým v prípadoch prvých dvoch štátov v reťazci bude rozhodujúce znenie kolíznych noriem a ich prípustnosť spätných odkazov, v prípade štátu tretieho, teda posledného v reťazci už budeme prihliadať len na jeho hmotnoprávnu úpravu a nepripustíme ďalší odkaz v podobe kolíznych noriem štátu C. Takéto chápanie transmisie v súčasnosti zodpovedá slovenskému právnomu poriadku, avšak existujú právne poriadky, ktoré by štátu C umožnili aplikovať kolízne normy, odkazujúce na právo štátu D, pričom tento reťazec by mohol pokračovať aj ďalej a vytvárať veľmi neprehľadné situácie. Práve z tohto dôvodu zvyčajne jednotlivé štáty pristupujú k určitému obmedzeniu transmisie alebo k jej úplnému odmietnutiu. K tomu pozri: KUČERA, Z.: Medzinárodné právo súkromné. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009, s. 162

⁷ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 114-116

⁸ Za absolútne kľúčové rozhodnutie, ktoré teoreticky vymedzilo vyššie uvedené prístupy k chápaniu remisie a transmisie sa dodnes považuje rozhodnutie francúzskeho kasačného súdu vo veci Forgo z roku 1878, ktoré po prvýkrát pripustilo chápanie remisie ako odkazu vlastnej kolíznej normy na celý právny poriadok štátu vrátane jeho kolíznych noriem. K tomu pozri: KUČERA, Z.: Medzinárodné právo súkromné. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009, s. 159;

⁹ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 118

¹⁰ Najčastejšie sa v právnych poriadkoch štátov môžeme stretnúť napríklad s výberom rozhodného práva pre záväzkovo-právny vzťah, ktorý umožní jednotlivcom zvoliť si rozhodné právo na základe svojej vôle (tzv. lex voluntatis). Aj takto ustanovenú výnimku je však možné prelomiť v prípade, že by právny poriadok daného štátu chápal voľbu rozhodného práva ako voľbu celého právneho poriadku. Väčšina štátov však pristupuje k lex voluntatis ako k výberu hmotnoprávných ustanovení právneho poriadku štátu. K tomu pozri: BYSTRICKÝ, R.: Nástin medzinárodného práva súkromného. 2. vydanie. Praha: Karlova Univerzita v Prahe, 1955, s. 63

¹¹ Zákon č. 41/1948 Zb. o medzinárodnom a medzioblastnom práve súkromnom a o právnom postavení cudzincov. Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1948/41/> >

¹² Rozhodovacia prax v otázkach prípustnosti spätného a ďalšieho odkazu mala tendenciu byť značne arbitrárna, preto bolo nutné, aby zákonodarca presnejšie vymedzil túto problematiku priamo v zákone.

¹³ Pozri ust. § 91 ods. 1 zákona č. 191/1950 Zb. zmenkový a šekový (znenie účinné od 1.1.1951) Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/191/> >

¹⁴ Napriek tomu sa však môže stretnúť aj s dobovými názormi právnej doktríny, ktoré predmetné ustanovenie v zákone č. 191/1950 Sb. považovali za explicitné vyjadrenie všeobecnej prípustnosti remisie a transmisie

orgánu aplikujúcemu právo ponechaná možnosť rozhodnúť sa ako pristúpiť k remisii alebo transmii. Z formulácie „*použije sa*“ automaticky vyplynulo, že spätný alebo ďalší príkaz musel byť prijatý bez ďalšieho.¹⁵

Prvú spoločnú kodifikáciu, ktorá obsahovala aj explicitné zakotvenie inštitútov remisie a transmisie, predstavoval až zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (ďalej len „ZMPsSaP“) ktorý v znení neskorších predpisov platí na území Slovenskej republiky až doteraz. Prijatím ZMPsSaP sa právna doktrína definitívne ustálila na názore, že československý právny poriadok chápe odkaz vlastnej kolíznej normy ako odkaz na celý právny poriadok a nie len na jeho hmotnoprávne ustanovenia.

V zmysle pôvodne vyhlásenej právnej úpravy ZMPsSaP v § 35 nastala remisia alebo transmisia v prípadoch, kedy sa mal podľa zákona o ZMPsSaP použiť právny poriadok, ustanovenia ktorého odkazovali spať na právo československé alebo ďalej na právo iného štátu. V prípade, že táto situácia nastala bolo možné spätný alebo ďalší odkaz prijať iba v prípade, ak to zodpovedalo rozumnému a spravodlivému usporiadaniu vzťahu, o ktorý ide.¹⁶ Problematickou z hľadiska aplikácie sa následne stala otázka posudzovania prípustnosti remisie a transmisie *ad hoc*, ktorú mali v kompetencii orgány aplikácie práva.

Takýto záver potvrdzuje aj samotné znenie dôvodovej správy k zákonu ZMPsSaP, ktorá výslovne uvádza, že § 35 nemôže byť chápaný ako jednoznačný imperatív prijatia remisie alebo transmisie.¹⁷ Zároveň však poukazuje aj na kogentný charakter ustanovenia § 35 ZMPsSaP, čo znamenalo, že československé súdy boli povinné sa zaoberať otázkou „*rozumného a spravodlivého usporiadania vzťahu*“ vždy a aplikovať toto ustanovenie *ex officio*.¹⁸ K rovnakému chápaniu tohto ustanovenia dospel aj Najvyšší súd ČSSR vo svojom stanovisku R 26/1987, kde judikoval, že ustanovenie § 35 ZMPsSaP priznáva iba možnosť prijať takýto odkaz, a nie je to príkaz.¹⁹ Zároveň je potrebné upozorniť, že toto ustanovenie nedáva orgánu aplikácie práva splnomocnenie na arbitrárne rozhodnutie o prípustnosti spätného alebo ďalšieho odkazu. V tom spočíva zásadný rozdiel medzi predchádzajúcou československou právnou úpravou v zákone č. 41/1948 Sb., kedy bolo rozhodnutie o prípustnosti odkazu ponechané výlučne na ľubovôľu súdnej praxi a to tým, že táto otázka nebola upravená vôbec.

Za ukážkový príklad toho čo sa rozumie pod pojmom „*rozumné a spravodlivé usporiadanie vzťahu*“ môžeme uviesť napr. zanedbateľnú väzbu k právnemu poriadku na ktorý smeruje spätný odkaz²⁰ Cudzej kolíznej norme môže ustúpiť tuzemská kolízna norma najmä v prípadoch, kde nie je intenzívny právny záujem na tom, aby bola použitá výlučne tuzemská právna norma (napr. spôsobilosť na uzatvorenie manželstva alebo spôsobilosť spísať závet). V opačných prípadoch sa intenzívny záujem na použití domácej kolíznej normy často zvyrazňuje aj zvláštnou, tzv. subsidiárnou kolíznou normou. Podľa Čermáka a Ďuriša subsidiárne kolízne normy určujú použité tuzemského právného poriadku tam, kde je právny záujem na ich použití veľmi výrazný.²¹ Ako príklad si môžeme uviesť situáciu, kedy štátna príslušníčka Slovenskej republiky (A) žila po celý svoj život v štáte (B) s výnimkou dňa narodenia. Pri riešení právneho pomeru vyvstala otázka rozhodného práva. Právny poriadok štátu A svojou kolíznou normou odkazuje na použitie právneho poriadku B, avšak kolízna norma štátu B odkazujú späť na právny poriadok štátu A. Štátny poriadok A by v tomto prípade remisiu neprijal z dôvodu nedostatočnej intenzity právnej väzby štátnej príslušníčky A k právnemu poriadku štátu A. Inými slovami, prijatie remisie by v takejto situácii orgán aplikácie práva posúdil ako nezodpovedajúce „*rozumnému a spravodlivému usporiadaniu vzťahov*“ v zmysle ustanovenia § 35 ZMPsSaP. Čermák ďalej uvádza, že pod tento prípad subsumuje aj situáciu kedy by právny poriadok jedného štátu odkazoval na právny poriadok ďalšieho štátu, pričom by prijatie odkazu znamenalo spôsobenie neplatnosti právneho úkonu, ktorý bol ústrednou otázkou právneho pomeru.²²

Čo sa týka súdnej praxe, tá bola aj po prijatí ZMPsSaP značne nejednotná, najmä s ohľadom na prihládanie na potenciálne následky prijatia alebo neprijatia odkazu. Kým niektoré súdy kládli pri rozhodovaní o prípustnosti veľký dôraz na samotný výsledok, ďalšie rozhodovali výlučne na základe nastoleného právneho stavu.²³ Ďalšie ustanovenia, ktoré ovplyvňovali aplikáciu § 35 ZMPsSaP boli § 3 ods. 2 a § 10 ods. 1 ZMPsSaP. Samotné normy už

v medzinárodnom práve súkromnom. K tomu pozri: BYSTRICKÝ, R.: *Nástin medzinárodného práva súkromného*. 2. vydanie. Praha: Karlova Univerzita v Prahe, 1955, s. 62

¹⁵ ĎURIŠ, M.: *Remisia a transmisia v MPS*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 49- 50

¹⁶ Pozri ust. § 35 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (v znení účinnom pri jeho vyhlásení). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/vyhlasene_znenie.html>

¹⁷ Dôvodová správa k zákonu č. 97/1963 Sb. In: tlač č. 145. Národné zhromaždenie ČSSR.

¹⁸ KUČERA, Z.: *Medzinárodné právo súkromné*. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009, s. 159

¹⁹ Stanovisko Najvyššieho súdu ČSSR R 26/1987 zároveň nastolilo záver, že ako dôvod pre prijatie spätného či ďalšieho odkazu je možné rešpektovať aj určité zjednodušenie právneho stavu vecí pri použití práva československého. Existujú však aj názory, ktoré na podklade tohto rozhodnutia a argumentu „zjednodušeného riešenia vecí“ navrhovali prijímať len odkaz právneho poriadku určeného pomocou kolíznych noriem tuzemského práva na ďalší právny poriadok, nie však spätný odkaz takto určeného právneho poriadku na ďalší odkaz tohto právneho poriadku na iný právny poriadok. K tomu pozri rozhodnutie R 26/1987. Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu ČSSR, 1987, s. 9- 10

²⁰ LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: *Medzinárodné právo súkromné*. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016, s. 121

²¹ V súčasnosti právna doktrína pozná subsidiárne kolízne normy pod názvom jednostranné kolízne normy. K tomu pozri aj: ĎURIŠ, M.: *Remisia a transmisia v MPS*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 51 - 52

²² ČERMÁK, K.: *Zpětný a právní odkaz v mezinárodním právu soukromém*. Právnik. 1998, roč. 147, č. 10, s. 869-870

²³ KUČERA, Z., TICHÝ, L.: *Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním – komentár*. Praha 1989, str. 201 - 202

akoby v sebe zahŕňali požiadavku na „rozumné a spravodlivé usporiadanie právneho pomeru“, či už vo forme vybraného hraničného určovateľa (§ 3 ods. 2 ZMPSaP) alebo explicitným vyjadrením (§ 10 ods. 1 ZMPSaP). Z tohto dôvodu bolo pri týchto ustanoveniach považované za vylúčené prijať spätný alebo ďalší odkaz podľa ustanovenia § 35 ZMPSaP.²⁴

Ďalšie ustanovenie týkajúce sa remisie a transmisie, ktoré ZMPSaP zaviedol je § 9 ods. 2, ktorý ustanovil, že v prípade uskutočnenia výberu rozhodného práva jednotlivcami v oblasti záväzkového práva sa inštitúty remisie a transmisie neuplatnia.²⁵ Ako uvádza Čermák, československá právna doktrína chápala *lex voluntatis* ako odkaz na hmotnoprávne ustanovenia právneho poriadku ďalšieho štátu, čo znamená, že remisia a transmissia bola v takejto situácii vylúčená už z povahy veci. Preto nebolo potrebné, aby orgány aplikácie práva nachádzali ďalšie výnimky.²⁶

Autori Kučerák a Tichý zastávajú názor, že vo vzťahu k posúdeniu vhodnosti aplikácie remisie a transmisie bolo zároveň potrebné určitým spôsobom diferencovať medzi jednotlivými kategóriami občianskoprávných vzťahov na ktoré kolízna norma odkazuje. Podľa Kučeru má byť spätný a ďalší odkaz všeobecne prijímaný v právnych vzťahoch týkajúcich sa oblasti osobného stavu osoby, rodinného práva a dedičského práva. Naopak, za neprijateľné by malo byť prijatie odkazov považované v otázkach záväzkového práva, okrem prípadov záväzkovo-právneho vzťahu s relatívnym cudzím prvkom. Vyššie popísané situácie sú v súčasnosti riešené pomocou jednostranných kolíznych noriem (napr. § 22 ods. 1 druhá veta ZMPSaP, § 21 ods. 1 druhá veta ZMPSaP či § 10 ods. 4 ZMPSaP).

3.1. Slovenská právna úprava

Kedže v podmienkach slovenského právneho poriadku sa zákon č. 97/1963 Sb. ZMPSaP uplatňuje v znení neskorších predpisov aj naďalej, na tomto mieste ďalej nepovažujem za potrebné osobitne zopakovať právne závery, týkajúce sa prístupu k remisii a transmisii ktoré nastolil ZMPSaP ešte v časoch spoločnej republiky, nakoľko platia v nezmenenom stave aj pre slovenský právny poriadok.²⁷ Následné novelizácie ZMPSaP sa nijakým spôsobom nedotkli právnej úpravy inštitútov remisie a transmisie a prístup Slovenskej republiky k uplatňovaniu týchto inštitútov ostal už od doby účinnosti ZMPSaP prakticky nezmenený. Rovnako bol prevzatý aj zákon č. 191/1950 Sb. zmenkový a šekový, ktorý v súčasnosti upravuje remisiu a transmissiu v slovenskom právnom poriadku špeciálnym spôsobom pre oblasť zmenkového práva. Slovenský právny poriadok nadviazal aj na aplikačnú prax, vrátane výkladu pojmu „rozumné a spravodlivé usporiadanie vzťahu“. Ďuriš však prichádza k záverom *de lege ferenda* o vhodnosti zabezpečenia predvídateľnosti rozhodovania v záujme právnej istoty účastníkov právnych vzťahov prostredníctvom ustálenia podmienok kedy právny orgán remisiu a transmissiu prijať musí (nastolením imperatívu) a kedy naopak nemôže, ktoré by boli vymedzené priamo v ZMPSaP.²⁸

3.2. Česká právna úprava

Súčasne platná právna úprava v Českej republike na rozdiel od slovenského právneho poriadku nadviazala na československý prístup k inštitútom remisie a transmisie iba z časti. Od nadobudnutia účinnosti zákona č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom český právny poriadok (ďalej len „český ZMSP“) upravil problematiku remisie a transmisie v ustanovení § 21. Podľa právnej doktríny je ustanovenie § 21 českého ZMSP zo zásady použiteľné pri všetkých kolíznych normách s výnimkou takých, ktoré obsahujú špeciálnu právnu úpravu (na výnimky obsiahnuté priamo v českom ZMSP poukazujeme ďalej v texte).²⁹ Ustanovenie § 21 rovnako nie je možné aplikovať v prípadoch, kde je daná pôsobnosť práva Európskej únie, a kde sú inštitúty remisie a transmisie upravené osobitným spôsobom.³⁰ Ako príklad môžeme uviesť čl. 20 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), ktorý vylučuje prijatie spätného a ďalšieho odkazu.³¹

Ustanovenie § 21 ods. 1 českého ZMSP v prvej vete ustanovuje, že spätný odkaz alebo aj remisiu je potrebné prijať vždy. Takáto formulácia sa výrazne líši od prístupu, ktorý platí v slovenskom právnom poriadku, pretože stanovuje jasný príkaz, ktorý je nutné rešpektovať. Výnimku z jasne stanovené príkazu prijatia remisie

²⁴ TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z.: Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1998, s. 29

²⁵ Pozri ust. § 9 ods. 2 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (v znení účinnom pri jeho vyhlásení). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/vyhlasene_znenie.html>

²⁶ ČERMÁK, K.: Zpětný a právní odkaz v mezinárodním právu soukromém. Právnik. 1998, roč. 147, č. 10, s. 869-870

²⁷ Slovenský právny poriadok prevzal zákon č. 97/1963 Sb. ZMPSaP v znení, v akom sa na ňom uznieslo ešte Národné zhromaždenie Československej socialistickej republiky.

²⁸ ĎURIŠ, M.: Remisia a transmissia v MPS. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 64

²⁹ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 136

³⁰ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 136, 138

³¹ Pozri čl. 20 nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=PL>>

v zmysle § 21 ods. 2 prvá veta českého ZMSP tvoria záväzkové a pracovnoprávne vzťahy, kedy sa naopak, spätný odkaz neprijme za žiadnych okolností.³²

Právna úprava transmie v českom právnom poriadku na rozdiel od úpravy remisie, spôsobuje viaceré aplikačné problémy. Podľa komentáru k ustanoveniu § 21 ods. 1 druhá veta českého ZMSP je možný iba jeden ďalší odkaz, čo znamená, že orgán aplikácie práva môže odkaz pripustiť iba v prípadoch, kedy kolízna norma tretieho štátu (C) na ktorej aplikáciu zase odkázala norma cudzieho štátu (B), tento odkaz môže prijať podľa svojich vlastných kolíznych noriem.³³ Ďalší odkaz je teda v podmienkach českej republiky možné prijať len za predpokladu, že kolízne normy štátu C určia ako rozhodné právo hmotnoprávne ustanovenia štátu C, a nie hmotnoprávne normy iného štátu (D). Autori komentáru sa zhodujú, že nezáleží na tom, či kolízne normy majú špecifické podmienky pre prijatie transmie ustanovenej v zákone.³⁴ Hmotnoprávne ustanovenia českého právneho poriadku tak budú použité v situáciách, kedy právny poriadok štátu C neurčí svoje hmotnoprávne ustanovenia ako rozhodné právo. Podľa dôvodovej správy k ustanoveniu § 21 ods. 1 druhá veta českého ZMSP a právnej doktríny sa hmotnoprávne ustanovenia českého právneho poriadku budú používať aj vtedy, ak právny poriadok štátu C odkáže na právny poriadok štátu B, ku ktorému pôvodne odkazovala česká kolízna norma (štát A).³⁵

Špeciálna právna úprava inštitútu remisie a transmie je obsiahnutá v § 31 ods. 1 českého ZMPS vo vzťahu k spôsobilosti osoby zaväzovať sa prostredníctvom inštitútu zmenky alebo šeku. Ustanovenie § 31 ods. 1 je potrebné aplikovať prednostne pred znením § 21 ods. 1 prvá veta českého ZMSP v zmysle derogačného pravidla *lex specialis derogat legi generali*. Podľa druhej vety § 31 ods. 1 bude potrebné prijať spätný rovnako ako aj ďalší odkaz za každých podmienok.³⁶ Rovnako ako český právny poriadok, aj slovenský upravuje spätný a ďalší odkaz v otázkach spôsobilosti osoby zmenkovo sa zaväzovať osobitným spôsobom v § 91 ods. 1 zákona č. 191/1950 Sb. zmenkový a šekový (viď vyššie v texte). Rozdiel medzi právnymi úpravami spočíva v tom, že ustanovenie týkajúce sa odkazov je v slovenskom právnom poriadku vyňaté do osobitného zákona, tak ako to bolo aj v rámci spoločnej československej právnej úpravy. Český právny poriadok aplikácie nadväzuje na ustanovenie § 91 ods. 1 zákona č. 191/1950 Sb. zmenkové a šekového tým, že rovnako ustanovuje povinnosť prijať spätný odkaz kolíznej normy v akejkoľvek situácii. Povinnosť prijať spätný a ďalší odkaz môžeme konštatovať na základe jazykového výkladu vo vzťahu k pojmu „použije sa“, ktorý je obsiahnutý v § 91 ods. 1 zákona č. 191/1950 Sb. zmenkového a šekového. Český zákonodarca však v tomto prípade právnú úpravu zaraďuje do svojho kódexu ZMPS z dôvodov systematickej jednotnosti a jednoduchšej aplikácie.³⁷

V českom ZMSP sa rovnako ako aj v slovenskom ZMSaP vyskytujú ustanovenia zakotvujúce výnimky z použitia remisie a transmie, kedy prípustnosť prijatia odkazov nie je logicky už zo samotnej povahy veci možná. Predmetné ustanovenia napriek tomu neobsahujú explicitný zákaz prijatia spätného alebo ďalšieho odkazu kolíznej normy, tak ako je obsiahnutý napr. v § 21 ods. 2 prvá veta českého ZMSP. Právna doktrína nazýva takéto právne normy ako tzv. subsidiárne kolízne normy.³⁸ Ako príklad pritom môžeme uviesť ustanovenie § 44 ods. 4 alebo ustanovenie § 77 ods. 2 českého ZMPS.³⁹ V kontexte slovenského právneho poriadku je možné za ustanovenie s obdobným účinkom považovať § 10 ods. 1 ZMPSaP.

Kým slovenský právny poriadok v rámci ustanovenia § 35 ZMPSaP explicitne nevymedzuje určitú kategóriu právnych vzťahov, kedy použitie remisie a transmie nie je možné, český ZMPS vymedzuje explicitné výnimky v § 21 ods. 2, prvá veta. Podľa ustanovenia českého ZMPS sa v prípade záväzkových a pracovnoprávných vzťahov použije ako rozhodné právo vždy také hmotnoprávne ustanovenie, na ktoré odkazuje česká kolízna norma.⁴⁰ Jediná výnimka z aplikácie ustanovenia § 21 ods. 2 ZMPS je ustanovená jeho druhou vetou, podľa ktorej je možné remisiu a transmiu uplatniť vo vzťahu k záväzkovým právnym pomerom a to pokiaľ sa strany výslovne dohodnú na použití určitého právneho poriadku ako celku, vrátane jeho kolíznych noriem. Český ZMPS už v tomto bode vychádza z pôvodnej československej právnej úpravy ZMPSaP v § 9 ods. 2, ktoré je doteraz súčasťou slovenského právneho

³² BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 136 - 137

³³ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 137

³⁴ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 137

³⁵ Důvodová správa k ust. §21 zákona č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém, Zvláštní část. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6ojrl5shu&rowIndex=0>>

³⁶ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 196

³⁷ Důvodová správa k ust. § 31 a § 32 zákona č. 91/2012 Sb. o mezinárodním právu soukromém, Zvláštní část. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6ojrl5shu&rowIndex=0>>

³⁸ Podľa Ďuriša, ktorý nadväzuje na Čermáka, nám subsidiárne kolízne normy určujú použité tuzemského právneho poriadku tam, kde je právny záujem na ich použití je veľmi výrazný. K tomu pozri: ĎURIŠ, M.: Remisia a transmissia v MPS. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001, s. 51 - 52

³⁹ PAUKNEROVÁ, M., ROZENHALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. Praha: Woltes Kluwer, 2013. s. 160

⁴⁰ Z hľadiska právnej doktríny označujeme tento typ kolíznej normy ako jednostrannú, keďže pre určenie rozhodného práva neustanovuje ako kritérium žiadny hraničný určovateľ, ale pristupuje ku konkrétnemu určaniu rozhodného práva bez ďalšieho.

poriadku. Komentár k ustanoveniu § 21 ods. 2 českého ZMPS zároveň dáva do pozornosti, že k takýmto prípadom bude dochádzať len výnimočne.⁴¹ Zväzkovo právne vzťahy totiž spadajú aj do vecnej pôsobnosti nariadení EÚ, konkrétne Rím I a Rím II, ktoré problematiku remisie a transmisie upravujú špeciálnym spôsobom (viď vyššie v článku)⁴² a majú pred vnútroštátnym právom prednosť v zmysle zásady prednosti práva EÚ.

4 ZÁVER

Na prvý pohľad sa môže zdať, že český právny poriadok sa po prijatí zákona č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom výrazne odkláňa od aplikačnej praxe prijímania remisie a transmisie nastolenej ešte v období účinnosti zákona č. 97/1963 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom na území Českej republiky, a ktorá sa stále aplikuje na území Slovenskej republiky. Komparáciou dotknutých ustanovení upravujúcich problematiku remisie a transmisie v právnych poriadkoch oboch štátov však prichádzame k záveru, že český právny poriadok sa odklonil iba v určitých parciálnych otázkach. Čo sa týka teoretického prístupu českej právnej doktríny k chápaniu remisie a transmisie, môžeme konštatovať, že aplikácia remisie a transmisie ostala aj naďalej všeobecne prípustná. Česká právna veda stále pristupuje k problematike spätného a ďalšieho odkazu kolíznej normy ako k odkazu na celý právny poriadok určitého štátu, vrátane jeho kolíznych noriem. Rozdiel pri aplikácii inštitútov remisie a transmisie v slovenskom a českom právnom teda nebude spôsobovať odlišné teoretické uchopenie týchto inštitútov. Najvýraznejší odklon českej právnej úpravy spočíva v tom, že zakotvuje povinnosť prijatia spätného a ďalšieho odkazu v určitých situáciách. Kým slovenský orgán aplikácie práva sa musí otázkou remisie a transmisie zaoberať vždy, ale nemá absolútnu povinnosť odkazy prijať, český orgán aplikácie práva bude v určitých situáciách povinný pristúpiť k aplikácii inštitútov remisie a transmisie bez ďalšieho skúmania konkrétnej situácie. Zákon č. 91/2012 Sb. zároveň, na rozdiel od slovenského ZMPSaP, pristúpil aj k explicitnému vymedzeniu vzťahov, pri ktorých je aplikácia inštitútov remisie a transmisie vylúčená. Prostredníctvom explicitných príkazov a zákazov na prijatie týchto inštitútov tak český zákonodarca dosiahol do istej miery aplikačne jednoduchšie riešenie a zabezpečil právnu istotu pre účastníkov právneho pomeru s nezanedbateľným cudzím prvkom.

Použitá literatúra:

TOMKO, J., VALENTOVIČ, Z.: Medzinárodné právo súkromné (Všeobecná časť). Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 1978
KUČERA, Z.: Medzinárodné právo súkromné. 7. opravené a doplnené vydanie. Brno: Aleš Čeňek, 2009
LYSINA, P., ĎURIŠ, M., HAŤAPKA, M a kol.: Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2016
BYSTRICKÝ, R.: Nástin medzinárodného práva súkromného. 2. vydanie. Praha: Karlova Univerzita v Prahe, 1955
Zákon č. 41/1948 Zb. o medzinárodnom a medzioblastnom práve súkromnom a o právnom postavení cudzincov. Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1948/41/> >
Zákon č. 191/1950 Zb. zmenkový a šekový. Dostupné na: < <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1950/191/> >
ĎURIŠ, M.: Remisia a transmisia v MPS. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, 2001
Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom (v znení účinnom pri jeho vyhlásení). Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1963/97/vyhlasene_znenie.html>
Dôvodová správa k zákonu č. 97/1963 Sb. In: tlač č. 145. Národné zhromaždenie ČSSR.
Rozhodnutie R 26/1987, Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk Najvyššieho súdu ČSSR, 1987
ČERMÁK, K.: Zpětný a právní odkaz v mezinárodním právu soukromém. Právník. 1998, roč. 147, č. 10
POKORNÝ, M.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním – komentár. Brno 1989
KUČERA, Z., TICHÝ, L.: Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním – komentár. Praha 1989
BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014
Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=PL>>
Dôvodová správa k zákonu č. 91/2012 Sb. o medzinárodnom práve súkromnom, Zvláštní část. Dostupné na: <<https://www.beck-online.cz/bo/chapterview-document.seam?documentId=oz5f6mrqgez6ojrl5shu&rowIndex=0>>
PAUKNEROVÁ, M., ROZENHALOVÁ, N., ZAVADILOVÁ, M.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. Praha: Woltes Kluwer, 2013

Kontaktné údaje:

Monika Vojtasová
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,

⁴¹ BŘÍZA, P., BŘICHÁČEK, T., FIŠEROVÁ, Z., HORÁK, P., PTÁČEK, L., SVOBODA, J.: Zákon o mezinárodním právu soukromém. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 137 - 138

⁴² Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 593/2008 zo 17. júna 2008 o rozhodnom práve pre zmluvné záväzky (Rím I), Dostupné na: <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=PL>>

811 01 Bratislava
Slovensko

POSTAVENIE CUDZINCŮV V KONANÍ PRED SLOVENSKÝMI SÚDMI

Monika Šurínová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The article focuses on the fundamental clarification and definition of the legal proceedings in which the foreigner has a certain procedural status, with an emphasis on the processalist specificities. We offer a brief overview of the theoretical points of departure in the area of proceedings with the foreigner, with emphasis on the status of the foreigner and the scope of his rights and obligations. The content of the article also contains knowledge of the procedure followed by the Slovak courts in such proceedings. The result of the examination is that the sum of the findings made by them is also made in practice on the subject under examination, such as the exceptions relating to the payment of court fees and the costs of proceedings in which the foreign element as foreigner is involved. The main objective of the thesis was to demonstrate the exceptional nature of the position of a foreigner in the proceedings before the Slovak courts.

Abstrakt: Článok sa zameriava na základné objasnenie a vymedzenie právnych aspektov konania, v ktorom má určité procesné postavenie cudzinec, s dôrazom na procesualistické špecifiká. Ponúkame stručný prehľad teoretických východísk charakteristických pre oblasť konania s cudzincom, s dôrazom na status cudzinca v konaní a rozsah jeho práv a povinností. Obsahom článku sú aj poznatky o postupe slovenských súdov v takomto konaní. Výsledkom skúmania sa stáva súhrn zistení ich zasadení aj do praktickej roviny skúmanej problematiky, ako sú výnimky týkajúce sa platenia súdnych poplatkov a trov konania, v ktorom je cudzím prvkom cudzinec. Hlavným cieľom článku bolo poukázať na výnimočnosť postavenia cudzinca v konaní pred slovenskými súdmi.

Key words: foreign element in proceedings, foreigner, material reciprocity, conflict of laws, Act on private and procedural international law

Kľúčové slová: cudzí prvok v konaní, cudzinec, materiálna reciprocita, kolízna norma, zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom

1 ÚVOD

„Jediným stabilným štátom je ten, v ktorom sú si všetci ľudia rovní pred zákonom.“ (Aristoteles)

Už jedným z fundátorov právnej filozofie bola rovnosť označená za pilier stability štátu. Tento princíp sa vzťahuje vždy a predovšetkým na subjekty práva – osoby, ktorých rovnaké postavenie nevyplýva len z princípu rovnosti ako smerodajnej spoločenskej hodnoty, ale aj z jeho ukotvenia v právnom poriadku.

Právny systém možno rozdeliť do dvoch základných kategórií práva z hľadiska predmetu vzťahov, ktoré pokrýva, a to na súkromné a verejné, vychádzajúc už z rímsko-právnej tradície. Treba uviesť, že rovnosť neplatí absolútne; pre súkromnoprávne vzťahy, riešené napríklad obchodným, rodinným, pracovným právom, je však charakteristická. Isté súkromnoprávne vzťahy osobitej povahy bolo však potrebné vyňať z vyššie uvedených odvetví a zaradiť do iného súboru právnych noriem, regulujúc ich typické špecifiká – s cudzím prvkom.

Esenciálnou črtou medzinárodného práva súkromného je cudzí prvok. Nájsť ho môžeme priamé v súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom, ako aj v konaní. Tieto dve roviny je potrebné odlišovať. Kým súkromnoprávny vzťah s cudzím prvkom zakladá kolíziu právnych poriadkov a možno ho chápať ako zastúpenie cudzieho prvku v podobe subjektu, objektu, právnej skutočnosti alebo právneho vzťahu právne naviazaného na hlavný vzťah, ktorý sa riadi cudzím právom, príp. v kombinácii uvedených alternatív; cudzím prvkom v konaní je zas situácia, keď konanie prekračuje hranice jedného štátu, resp. keď má takéto konanie väzbu na viaceré štáty; nie je pritom nevyhnutné, aby šlo o konanie o súkromnoprávnom vzťahu s cudzím prvkom, môže ísť eventuálne o konanie vedené o súkromnoprávnom vzťahu vnútroštátnej povahy.¹

Konkrétnym cudzím prvkom v konaní, popri realizácii procesného úkonu v cudzine, zisťovaní cudzieho práva, uznaní a výkone rozhodnutia a použitia zahraničnej verejnej listiny, je, a to vo väčšine prípadov, práve situácia, keď je účastníkom konania cudzinec – môže ním byť občan iného štátu (cudzinec) alebo právnická osoba so sídlom na území iného štátu, avšak do tejto skupiny možno rovnako zaradiť aj situáciu, keď účastníci sú síce rovnakej štátnej príslušnosti, ale bydlisko majú na území rôznych štátov, príp. ak účastník konania má obvyklý pobyt v zahraničí, na území iného členského štátu EÚ.²

2 SONDA DO PROCESUALISTIKY KONANIA S CUDZÍM PRVKOM

Konanie, v ktorom je zastúpený cudzí prvok, upravujú v podmienkach Slovenskej republiky normy medzinárodného práva procesného obsiahnuté v zákone č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom

¹ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 9.

² LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 10-11.

a procesnom (ďalej len ako „ZMPSP“), v jeho druhej časti, taktiež v mnohých medzinárodných zmluvách, ktorými je Slovenská republika viazaná. Okamih vzniku tohto právneho predpisu spadá do obdobia československých (právnych) pomerov.

Vo všeobecnosti rozlišujeme medzi štyrmi základnými skupinami noriem medzinárodného práva procesného – právne normy upravujúce medzinárodnú právomoc súdov, ktoré pokrývajú oblasť medzinárodnej právomoci (napríklad ust. § 42 ods. 1 ZMPSP); právne normy upravujúce postavenie cudzincov v konaní, ktoré upravujú procesnú spôsobilosť či postup justičných orgánov cudzieho štátu (napríklad ust. § 49 a 50 ZMPSP); právne normy upravujúce postup v konaní (napríklad § 58 ZMPSP) a právne normy upravujúce uznanie a výkon cudzích rozhodnutí (konkrétne výkon cudzích rozhodnutí súdnych a rozhodcovských).³ Z hľadiska členenia právneho predpisu možno uvedené zredukovať na tri celky: právomoc slovenských justičných orgánov, ustanovenia o konaní, a napokon uznanie a výkon cudzích rozhodnutí.⁴

„Osobitný prípad zastúpenia cudzieho prvku v konaní predstavuje situácia, keď je účastníkom konania cudzinec. Zastúpenie cudzieho prvku v konaní podmieňuje aplikáciu osobitnej skupiny právnych noriem, ktorými sú normy medzinárodného práva procesného. V ich rámci nachádza svoje miesto aj osobitná skupina noriem, a to právne normy upravujúce pozíciu cudzincov v konaní.“⁵

Z dôvodovej správy k ZMPSP možno badať komplexný úmysel zákonodarcu: „S kolíznym právom nerozlučne súvisí otázka postavenia cudzích fyzických a právnických osôb (...). Vyriešenie právneho postavenia cudzinca je často predpokladom pre riešenie kolíznych otázok. (...) otázky hmotného medzinárodného práva súkromného a procesného sa do istej miery prelínajú, teda je účelné upraviť ich v tom istom zákone, a to o to viac, že sa často v rovnakom ustanovení objavujú vedľa seba normy kolízne a procesné (...). Čo do štruktúry sa osnova rozpadá na dve časti: časť prvá má ustanovenia kolízne a o právnom postavení cudzincov, časť druhá obsahuje normy medzinárodného práva procesného.“⁶ V medzinárodnom práve procesnom je systém fungovania, okrem právnych noriem obsiahnutých v druhej časti ZMPSP a všeobecných zásad medzinárodného práva (materiálna pravda, zásada voľného hodnotenia dôkazov, dispozičná zásada, zásada lex fori a i., uplatniteľných aj na konanie s cudzím prvkom

pred slovenskými súdmi), založený aj na osobitných zásadách:

- a) Zásada priority medzinárodných zmlúv;
- b) Zásada lex fori;
- c) Zásada reciprocitu;
- d) Zásada rovného postavenia cudzincov s vlastnými občanmi.

Pochopenie obsahu týchto zásad umožňuje poznanie funkcie ZMPSP, predovšetkým jeho druhej časti, a zvlášť uľahčuje správny výklad i praktickú aplikáciu jednotlivých ustanovení.

Postaveniu cudzincov sa venuje posledná zo štyroch procesných zásad, vyjadrujúcej, že cudzí štátni príslušníci majú rovnaké postavenie ako slovenskí občania a požívajú zásadne všetky občianske práva a slobody zaručené ústavou. Tento stav sa premieta tiež do konania, kde má cudzinec v konaní vedenom na základe slovenského práva rovnaké postavenie ako tuzemský účastník: „Slovenské súdy postupujú v konaní podľa slovenských procesných predpisov, pričom všetci účastníci majú rovnaké postavenie pri uplatňovaní svojich práv.“⁷ Uvedená zásada prežaruje celým konaním, v ktorom má cudzinec určité procesné postavenie, iste, so špecifikami, ktoré majú dôsledky na finálnu aplikáciu práva, právnej normy.

Procesná spôsobilosť cudzinca sa v zmysle ust. § 49 ZMPSP spravuje právnym poriadkom štátu, ktorého je príslušníkom, nakoľko tu platí lex patriae rovnako ako pri spôsobilosti osoby na práva a právne úkony podľa ust. § 3 ZMPSP.⁸ Zákon však dikciu ust. §49 ZMPSP umožňuje, aby cudzinec mohol pred slovenským súdom vystupovať aj vtedy, keby nemal podľa práva cudzozemského štátu procesnú spôsobilosť, ale bol by spôsobilý podľa práva slovenského: „Procesná spôsobilosť cudzinca sa spravuje právom štátu, ktorého je príslušníkom. Stačí však, ak má procesnú spôsobilosť podľa slovenského práva.“⁹

Táto situácia sa javí ako v istom smere výhodnejšia pre postavenie cudzinca než domáceho občana v konaní, nakoľko spôsobilosť je tu daná v totožnej podobe, ako slovenskému občanovi, a zároveň keby cudzinec nemal spôsobilosť podľa práva slovenského, postačuje fakt, že ju má podľa svojho domovského práva. Vystáva tu otázka, či to nepredstavuje pre prípadného slovenského žalovaného nevýhodu, keďže cudzinec môže iniciovať žalobu kedykoľvek, a to aj bez vážneho dôvodu, čo by mohlo priamo viesť k poškodeniu tuzemského žalovaného napríklad v znášaní

³ FUNTA, R. Vybrané otázky medzinárodného práva verejného a súkromného. 1. vyd. Brno: Tribun EU s.r.o., 2014. s. 108.

⁴ ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy mezinárodního práva procesního v justiční praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. s. 4.

⁵ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 211.

⁶ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 14-15.

⁷ § 48 (1) zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

⁸ ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy mezinárodního práva procesního v justiční praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. s. 8.

⁹ § 49 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

zbytočných nákladov. Práve z tohto titulu ZMPSP obsahuje inštitút zábezpeky, obsiahnutý v ust. §51 ZMPSP.¹⁰ Detailnejší rozbor ponúkame v tretej kapitole.

3 PRÁVNE UKOTVENIE POSTAVENIA CUDZINCA V KONANÍ – SÓLOVÁ KOLÍZNA PRÁVNA ÚPRAVA V MEDZINÁRODNOM PRÁVE PROCESNOM

Kolízne právne normy sú imanentnou charakteristikou obsahu ZMPSP, avšak kolízna úprava nie je jeho jedinou súčasťou. ZMPSP obsahuje jednak prevažne normy kolízne, ale aj normy hmotnoprávne či procesné. V druhej časti ZMPSP nachádzame hlavne právne normy procesné v dvoch základných podobách – právne normy upravujúce postavenie cudzincov v konaní a právne normy medzinárodného práva procesného stanovujúce postup slovenských justičných orgánov pri úprave súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom. Právne postavenie cudzincov sa spravuje: a) právnymi normami upravujúcimi postavenie cudzincov v oblasti ich osobných a majetkových práv (hmotnoprávne) a b) právnymi normami upravujúcimi postavenie cudzincov v konaní (procesné).

V súvislosti s procesnou spôsobilosťou cudzinca vzniká pomerne špecifická situácia, kedy ZMPSP do medzinárodného práva procesného zaradil kolíznu normu. „Ide o jediný prípad, keď sa kolízna norma objavuje pri úprave právnych vzťahov procesnej povahy.“¹¹ Nájde ju v ust. § 49 ZMPSP: „Procesná spôsobilosť cudzinca sa spravuje právom štátu, ktorého je príslušníkom. Stačí však, ak má procesnú spôsobilosť podľa slovenského práva.“¹² Cudzinec ako účastník konania musí mať procesnú spôsobilosť prednostne podľa práva štátu, ktorého je príslušníkom alebo následne (ak mu táto chýba), procesnú spôsobilosť podľa slovenského práva, pričom ak súd dospje k záveru, že cudzinec ani jednou procesnou spôsobilosťou nedisponuje, nemôže samostatne pred súdom konať; vtedy musí byť zastúpený.¹³ Aplikáciou tejto právnej normy dochádza k použitiu cudzieho procesného práva, pričom jej extenzívnym výkladom možno určiť aj procesnú spôsobilosť právnických osôb; tá sa bude posudzovať podľa práva, podľa ktorého bola právnická osoba zriadená – v duchu jej osobného štatútu.¹⁴

3.1. Procesná spôsobilosť podľa slovenského právneho poriadku

Procesná spôsobilosť alebo procesná subjektivita, je vymedzená ust. § 61 Civilného sporového poriadku (ďalej len ako „CSP“), podľa ktorého má procesnú subjektivitu „ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti; inak len ten, komu ju zákon priznáva.“¹⁵ Predmetné ustanovenie je možné aplikovať vo vzťahu k fyzickým aj právnickým osobám.¹⁶ Zároveň platí, že: „Každý môže pred súdom samostatne konať v rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony.“¹⁷

3.2. Procesná spôsobilosť cudzinca – použitie lex patriae a subsidiárne použitie slovenského práva

Ustanovenie § 49 ZMPSP je kolíznu normou, ktorá sa inak v medzinárodnom práve procesnom nevyskytuje. Vysvetlením tejto ojedinelosti je skutočnosť, že procesná spôsobilosť má úzky súvis a je dôsledkom spôsobilosti na právne úkony, upravenej hmotným právom – preto sa kolízna úprava procesnej spôsobilosti cudzinca zhoduje s kolíznu úpravou spôsobilosti na právne úkony¹⁸: „Spôsobilosť osoby na práva a na právne úkony sa spravuje, ak sa v tomto zákone neustanovuje niečo iné, právnym poriadkom štátu, ktorého je príslušníkom.

Ak právny úkon v Slovenskej republike robí cudzinec, stačí, ak nie je ďalej uvedené niečo iné, ak je na úkon spôsobilý podľa slovenského práva.“¹⁹ Je tu možno vyvodit' určité zvýhodnenie cudzinca oproti slovenskému občanovi v procesnej spôsobilosti cudzinca, že aj v prípade, ak by túto spôsobilosť mal síce podľa práva štátu, ktorého je príslušníkom (lex patriae), ale nemal ju podľa slovenského práva, ktoré sa použije pre procesnú spôsobilosť slovenského účastníka, bude procesne spôsobilým. Ide o prípad, kedy sa v konaní pred tuzemským orgánom použije cudzí právny predpis, ktorý môže byť v cudzom štáte považovaný za procesný.²⁰ Druhá veta ust. § 49 ZMPSP pojednáva o postupe slovenských orgánov v predmetom konaní – slovenský orgán postupuje v konaní zásadne podľa slovenských právnych predpisov, čo in concreto znamená, že prípadné obmedzenie procesnej spôsobilosti stanovené právom štátu, ktorého je cudzinec príslušníkom, sa nedotýka jeho procesnej spôsobilosti pred slovenským orgánom, pokiaľ slovenské právo takéto

¹⁰ ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy mezinárodního práva procesního v justiční praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. s. 8.

¹¹ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 212.

¹² § 49 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

¹³ ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy mezinárodního práva procesního v justiční praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. s. 35-36.

¹⁴ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 212-213.

¹⁵ § 61 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

¹⁶ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 212.

¹⁷ § 67 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

¹⁸ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 272.

¹⁹ § 3 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

²⁰ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním. Komentář. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 272.

obmedzenie neupravuje.²¹ Ak by cudzinec bol štátnym príslušníkom viacerých štátov alebo apolítom, treba postupovať podľa ust. § 33 ZMPSP.²²

3.3. Používanie právnych predpisov lex fori a zásada rovného postavenia účastníkov

Platí, že v konaní sa postupuje podľa procesných predpisov tuzemského práva, t. j. práva toho štátu, ktorého orgán v konaní koná – tzv. lex fori, pričom aj toto pravidlo má svoje výnimky, a to ust. § 57, ďalej ust. § 63 a napokon aj ust. § 49 ZMPSP, podľa ktorých sa za zákonných podmienok použije právo cudzie.²³

Na účely personálneho uchopenia účastníka konania, cudzinca, sa na krátko pozastavíme pri samotnom pojme cudzinec, ktorý síce nemá svoju legálnu definíciu, ale má svoje určujúce kritéria. V zásade možno vychádzať z dvoch rovín – lato sensu je cudzincom každá fyzická osoba, ktorá nie je občanom Slovenskej republiky, t. j. buď je cudzím štátnym príslušníkom alebo apolítom; za cudzinca stricto sensu možno označiť občanov cudzieho štátu.²⁴

Zo zásady rovného postavenia účastníkov vyplýva, že cudzinec má v konaní vedenom podľa slovenského práva rovnaké postavenie ako tuzemský účastník, avšak práve ust. § 49 až 51 ZMPSP predstavujú výnimky z tohto pravidla – lex specialis, modifikujúc ust. § 48 ZMPSP.²⁵

4 RECIPROCITA A JEJ UHOL POHĽADU

Pohľad z hľadiska reciprocity – vzájomnosti, typickej viac pre medzinárodné právo verejné, ktorá našla svoje uplatnenie aj v oblasti medzinárodného práva súkromného a procesného, treba poznamenať jej zásadný vplyv na komplexný postup v konaní, v ktorom má cudzinec určité procesné postavenie. „V súvislosti s pozíciou cudzincov v konaní vychádzajú jednotlivé právne poriadky spravidla z premisy, že cudzinci majú v konaní rovnaké postavenie ako vlastní občania dotknutého štátu. Súčasne však právne poriadky upravujú aj celý rad prípadov, keď cudzincom bude priznaná len taká miera práv, ako v obdobnom prípade priznáva domovský štát cudzinca občanom štátu, pred súdmi ktorého sú cudzinci účastníkmi konania (to znamená, pristupujú k úprave postavenia cudzincov v konaní za využitia materiálnej reciprocity).“²⁶ Pre lepšie uchopenie problematiky reciprocity, je potrebné diferencovať jej dve formy, a to tak v hmotnom práve – medzinárodnom práve súkromnom a následne aj v medzinárodnom práve procesnom.

„Medzinárodné právo súkromné rozlišuje medzi dvoma typmi vzájomnosti, a to vzájomnosťou (reciprocitou) formálnou a materiálnou. Základom formálnej vzájomnosti je, že cudzincom sú priznávané v podstate rovnaké práva ako vlastným občanom. Účelom formálnej reciprocity je tak dosiahnutie stavu, keď na území konkrétneho štátu majú všetky osoby rovnaké práva a povinnosti, a to bez ohľadu na štátnoobčiansky zväzok k danému štátu. (...) využíva sa práve v oblasti osobných a majetkových práv cudzincov, najmä pokiaľ ide o ich úpravu v ZMPSP. (...) Na rozdiel od reciprocity formálnej, základom materiálnej reciprocity je, že cudzincom sú na území daného štátu poskytnuté len také práva, aké poskytuje domovský štát cudzinca príslušníkom štátu lex fori. To znamená, že občanovi štátu A možno poskytnúť na území štátu B konkrétne právo len vtedy, ak takéto právo v obdobnej situácii poskytuje štát B občanom štátu A.“²⁷ Pre medzinárodné právo súkromné je typickejšia formálna reciprocita. Upravuje ju ust. § 32 ods. 2 ZMPSP v oblasti hmotného práva, pričom si je potrebné uvedomiť, že medzi štátmi nie je daná, ak orgány cudzieho štátu nakladajú so slovenskými občanmi inak ako so svojimi vlastnými, teda im neprpisujú rovnaké práva a povinnosti ako svojim vlastným občanom.²⁸ Jednoznačne však treba vylúčiť, aby na tomto základe občanovi Slovenskej republiky cudzí štát priznal také práva a povinnosti, ktoré nepriznáva ani vlastným občanom.

V prípade medzinárodného práva procesného má svoje aplikačné preferencie materiálna reciprocita. Tu sa poskytnutie určitého práva alebo výhodného postavenia cudziemu štátnemu príslušníkovi viaže na podmienku, že jeho štát poskytuje v prípadoch rovnakého druhu to isté právo alebo to isté výhodné postavenie slovenským občanom; či je princíp materiálnej reciprocity dodržiavaný, rozhoduje orgán verejnej moci, spravidla súd, pred ktorým cudzinec vystupuje ako účastník konania.²⁹

²¹ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodním právu súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 273.

²² LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 277.

²³ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodním právu súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 269.

²⁴ ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy medzinárodného práva procesného v justičnej praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. s. 33.

²⁵ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodním právu súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 271.

²⁶ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 211.

²⁷ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 160.

²⁸ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 279.

²⁹ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 279-280.

4.1. Výnimky z uplatňovania formálnej reciprocit v úprave postavenia cudzincov v konaní – materiálna reciprocita

Podľa ust. § 48 ZMPSP majú všetci účastníci konania pred slovenskými súdmi pri uplatňovaní svojich práv rovnaké postavenie. Zároveň ale treba zdôrazniť, že ZMPSP prináša z tohto pravidla celý rad výnimiek týkajúcich sa postavenia cudzincov v konaní, ktoré sú založené nie na formálnej, ale na materiálnej reciprocite.³⁰ Jedným z takýchto prípadov je aj ust. § 50 ZMPSP. „Ust. § 50 ZMPSP umožňuje oslobodiť cudzinca od súdnych poplatkov a poskytnúť mu bezplatnú právnu pomoc len za predpokladu, že je zabezpečená vzájomnosť. Princíp vzájomnosti sa v medzinárodnom práve využíva vtedy, ak neexistuje žiadny formálny prameň medzinárodného práva (najčastejšie medzinárodná zmluva), ktorý by explicitne upravil vzájomné práva a povinnosti medzi štátmi. Obsahom princípu vzájomnosti je priznanie určitých práv alebo výhod cudzincom len pod podmienkou, že rovnaké práva alebo výhody poskytne štát, ktorého je cudzinec občanom, aj slovenským štátnym príslušníkom.“³¹

4.1.1. Nárok na oslobodenie od súdnych poplatkov a preddavkov a nárok na ustanovenie bezplatného zástupcu na ochranu záujmov v konaní pred súdom

Ust. § 50 ZMPSP: „Cudzinci majú nárok na oslobodenie od súdnych poplatkov a preddavkov a na ustanovenie bezplatného zástupcu na ochranu ich záujmov, ak je zaručená vzájomnosť.“³², požaduje dodržanie spomínanej materiálnej vzájomnosti, kedy cudzinec môže získať oslobodenie od súdnych poplatkov a preddavkov, ako aj mať ustanoveného bezplatného zástupcu, jedine pod podmienkou, že rovnaké výhody v rovnakých prípadoch (totožného druhu) – z vecného aj osobného hľadiska – poskytuje domovský štát cudzinca slovenským občanom, tzn. že jeho postavenie môže byť vzhľadom na okolnosti buď horšie alebo výhodnejšie než postavenie tuzemského účastníka.³³ „Vzhľadom na citované znenie je zrejmé, že ZMPSP cudzincom predmetné nároky nepriznáva vždy (...)“³⁴, nakoľko je tu prítomná materiálna reciprocita typická tým, že „je podmienená preukázaním splnenia podmienky vzájomnosti“³⁵. Ide „o klasickú procesnú normu, ktorej adresátom je slovenský justičný orgán, jej aplikácia obmedzená na územie SR, má teda teritoriálny charakter.“³⁶

Z pohľadu práva EÚ problematiku právnej pomoci medzi členskými štátmi EÚ pokrýva smernica Rady č. 2003/8/ES o zlepšení prístupu k spravodlivosti v cezhraničných sporoch ustanovením minimálnych spoločných pravidiel týkajúcich sa právnej pomoci pri takýchto sporoch, avšak nie vo všetkých veciach – obmedzená je na oblasť cezhraničných sporov v občianskych a obchodných veciach.³⁷

4.1.2. Povinnosť zložiť zábezpeku za trovy konania

ZMPSP otázku povinného zloženia zábezpeky uloženej súdom vymedzuje v ust. § 51 ods. 1: „Cudzincovi, ktorý sa domáha rozhodnutia o majetkovom práve, súd uloží na návrh odporcu, aby zložil súdom určenú zábezpeku za trovy konania s tým, že ak zábezpeku nezloží do určenej lehoty, nebude proti vôli odporcu v konaní pokračovať a konanie zastaví.“³⁸ Ust. § 51 ZMPSP je obmedzené len na konanie iniciované návrhom cudzinca, v ktorom sa rozhoduje o majetkových právach, zatiaľ čo zábezpeku možno uložiť len na návrh strany sporu. Účelom zábezpeky za trovy konania (tzv. cautio iudicatum solvi) je pokryť žalovanému tuzemcovi prípadne vzniknuté náklady vynaložené na konanie začaté cudzincom (napr. bez vážneho dôvodu), aby sa zamedzilo poškodeniu tuzemského účastníka aj pre prípad, keby cudzinec nemal v konaní úspech – získanie náhrady vynaložených nákladov by totiž mohlo byť dodatočne sťažené alebo i nemožné³⁹, preto zákonodarca poskytuje možnosť preventívnej ochrany tuzemského žalovaného, ktorej sa ten však musí návrhom dovoliť. „Tým, že ZMPSP umožňuje v konkrétnom prípade, aby cudzincom bola uložená povinnosť na zloženie zábezpeky, vytvára priestor pre odlišný prístup k cudzincom v porovnaní so slovenskými občanmi. (...) cudzinec sa dostáva do nevýhodnejšieho postavenia (...)“⁴⁰ Naopak, ust. § 51 ods. 2 ZMPSP ponúka celý rad dôvodov, pre ktoré práve nemožno túto povinnosť uložiť, teda určitý právny balans tu zabezpečený je.

³⁰ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 212.

³¹ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 279.

³² § 50 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

³³ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 274-275.

³⁴ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 213.

³⁵ FUNTA, R. Vybrané otázky medzinárodného práva verejného a súkromného. 1. vyd. Brno: Tribun EU s.r.o., 2014. s. 101.

³⁶ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 156.

³⁷ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 281.

³⁸ § 51 ods. 1 zákona č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom.

³⁹ KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. s. 277.

⁴⁰ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 214.

4.2. Postup pri posudzovaní dodržiavania zásady materiálnej reciprocity

Súd rozhoduje o tom, či je v konaní, v ktorom má cudzinec postavenie účastníka konania, dodržaná zásada materiálnej reciprocity. „Súd musí zistiť, či súdy štátu pôvodu skutočne uznávajú a vykonávajú rozhodnutia slovenských súdov vo veciach rovnakého druhu. Za týmto účelom je potrebné vykonať dokazovanie (...) súd musí postupovať ex officio. Samotné právne predpisy členského štátu sú iba nepriamymi dôkazmi o dodržiavaní princípu vzájomnosti, nakoľko nemožno vylúčiť, že súdy vo svojej praxi napriek právnej úprave, ktorá by uznanie cudzích rozhodnutí zakazovala, niektoré cudzie rozhodnutia (...) predsa len uznávajú. Východisko z pomerne náročnej situácie, do ktorej sa súdy môžu zisťovaním dodržiavania princípu vzájomnosti dostať (...) je § 54 ZMPSP. Podľa neho môže Ministerstvo spravodlivosti SR po dohode s Ministerstvom zahraničných vecí SR a s inými príslušnými ministerstvami vyhlásiť, že cudzí štát rešpektuje, príp. nerešpektuje princíp vzájomnosti vo vzťahu k Slovenskej republike. Takéto vyhlásenie je pre súdy a iné štátne orgány záväzné.“⁴¹

4.3. Medzinárodnoprávna úroveň úpravy postavenia cudzincov v konaní

Problematika úpravy postavenia cudzincov v konaní nie je opomenutá ani v medzinárodnoprávnom kontexte, a to v medzinárodných zmluvách, ktorými je Slovenská republika viazaná. Aspektom spojeným s postavením osôb v konaní pred súdmi iných štátov, než je štát, ktorého sú občanmi, je venovaný priestor napr. v dvoch dohovoroch prijatých na pôde Haagskej konferencie medzinárodného práva súkromného, konkrétne v Dohovore o civilnom konaní⁴² či Dohovore o uľahčení prístupu k justičným orgánom v cudzine⁴³. Tu možno badať určité obsahové rozdiely i podobnosti medzi medzinárodnou úpravou a úpravou ZMPSP.

„Dohovor o civilnom konaní vo svojom rámci upravuje napr. podmienky, pri splnení ktorých nie je možné cudzincovi uložiť povinnosť zložiť zábezpeku za trovy konania ((...) neprípustnosť uloženia povinnosti zložiť zábezpeku za trovy konania len preto, že osoba, ktorá návrh podáva je cudzinec – občan niektorej zo zmluvných strán dohovorov). Dohovor taktiež neopomína ani otázku bezplatnej právnej pomoci a pod.

Obdobne aj Dohovor o uľahčení prístupu k justičným orgánom v cudzine (...) venuje pozornosť otázkam týkajúcim sa postavenia cudzincov v konaní, ako napr. poskytovanie právnej pomoci v konaní pred súdmi inej zmluvnej strany, či úprava podmienok, pri splnení ktorých nie je možné uložiť cudzincovi povinnosť zložiť zábezpeku za trovy konania.“⁴⁴

Optikou reciprocity je na medzinárodnej úrovni otázka postavenia cudzincov v konaní riešená v rámci formálnej reciprocity. Demonštruje to napr. pokrytie postavenia cudzincov v konaní aj niekoľkými medzinárodnými zmluvami o právnej pomoci, ktorými je Slovenská republika viazaná, in concreto príklad extra-EÚ medzinárodnej zmluvy, Zmluvy medzi ČSSR a Sýrskou arabskou republikou o právnej pomoci v občianskych, rodinných a trestných veciach⁴⁵, ktorá sa zaoberá poskytovaním bezplatnej právnej pomoci, oslobodením od súdnych poplatkov a trov konania (čl. 6 – 9 Zmluvy), kde je zreteľ kladený napr. na zohľadnenie osobných, rodinných a majetkových pomerov štátnych občanov jednej zmluvnej strany pred justičnými orgánmi druhej zmluvnej strany rovnako ako u štátnych občanov tejto druhej zmluvnej strany – Zmluva zrovnoprávňuje občanov oboch zmluvných strán.⁴⁶

5 ZÁVER

Súdu v rovine súkromnoprávných pomerov náleží posudzovanie a rozhodovanie o súkromnoprávných vzťahoch spadajúcich do napr. do oblasti rodinného, obchodného či pracovného práva, a ďalej vo veciach súkromnoprávných vzťahov s cudzím prvkom, ktoré spadajú pod medzinárodné právo súkromné. Právomoc súdu rozhodovať patrí súdu taktiež vo veciach, kde je v konaní ako takom, zastúpený cudzí prvok, čo spadá do oblasti medzinárodného práva procesného. Procesné právo má vo všeobecnosti verejnoprávny charakter. Teda aj popri uvedenom je súd orgánom aplikácie práva napr. v civilnom procesnom, trestnom práve.

Cudzím prvkom v konaní môže byť aj cudzinec. Z jeho postavenia v konaní vyplývajú určité dôsledky, rovnako ako aj pre súd. Z hľadiska procesnej spôsobilosti, musí mať cudzinec ako účastník konania procesnú spôsobilosť prednostne podľa práva štátu, ktorého je príslušníkom alebo následne (ak mu táto chýba), procesnú spôsobilosť podľa slovenského práva, pričom ak súd dospeje k záveru, že cudzinec ani jednou procesnou spôsobilosťou nedisponuje, nemôže samostatne pred slovenským súdom konať; vtedy musí byť zastúpený. Tieto základné kritériá upravuje ust. § 49 ZMPSP. Aplikáciou tejto právnej normy dochádza k použitiu cudzieho procesného práva, pričom jej extenzívnym výkladom možno určiť aj procesnú spôsobilosť právnických osôb; tá sa bude posudzovať podľa práva, podľa ktorého bola právnická osoba zriadená – v duchu jej osobného štatútu. V prípade medzinárodného práva procesného má svoje aplikačné preferencie materiálnej reciprocity (vzájomnosti); posúdenie splnenia podmienok materiálnej reciprocity prislúcha súdu, pred ktorým cudzinec vystupuje ako účastník konania. Obsahom princípu vzájomnosti je priznanie určitých práv alebo výhod cudzincom len pod podmienkou, že rovnaké práva

⁴¹ LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. s. 279-280.

⁴² Prijatý 1. marca 1954, platnosť nadobudol 12. apríla 1957 (pre SR k 1. januáru 1993), publ. pod č. 72/1966 Zb.

⁴³ Prijatý 25. októbra 1980, platnosť nadobudol 1. mája 1988 (pre SR k 1. júnu 2003), publ. pod č. 182/2003 Z. z.

⁴⁴ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 215.

⁴⁵ Podpísaná 18. apríla 1984, platnosť nadobudla 8. novembra 1985 (aj pre SR ako nástupnícky štát po ČSSR), publ. pod č. 8/1986 Zb.

⁴⁶ LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. s. 216.

alebo výhody poskytne štát, ktorého je cudzinec občanom, aj slovenským štátnym príslušníkom. Tu sa poskytnutie určitého práva alebo výhodného postavenia cudziemu štátnemu príslušníkovi viaže na podmienku, že jeho štát poskytuje v prípadoch rovnakého druhu to isté právo alebo to isté výhodné postavenie slovenským občanom. Konanie „s cudzincom“, sprevedzajú výnimočné osobitosti, ktoré sú súčasťou medzinárodného práva procesného, a to napríklad osobitný režim súdnych poplatkov a preddavkov, od ktorých platenia je možné cudzinca oslobodiť – tu je prítomná materiálna reciprocita, ktorá je podmienená preukázaním splnenia podmienky vzájomnosti, ktorú musí súd pre uplatnenie tohto inštitútu preukázať. Ďalej medzi osobitné črty tohto konania patrí nárok na ustanovenie bezplatného zástupcu na ochranu záujmov v konaní pred súdom alebo napokon povinnosť zložiť zábezpeku za trovy konania cudzincom na návrh „odporcu“, resp. strany sporu. Vyzdvihnúť tu možno účel zábezpeky za trovy konania (tzv. *cautio iudicatum solvi*), ktorým je pokrytý žalovanému tuzemcovi prípadne vzniknuté náklady vynaložené na konanie začaté cudzincom (napr. bez vážneho dôvodu), aby sa zamedzilo poškodeniu tuzemského účastníka aj pre prípad, keby cudzinec nemal v konaní úspech – získanie náhrady vynaložených nákladov by totiž mohlo byť dodatočne sťažené alebo i nemožné, preto zákonodarca poskytuje možnosť preventívnej ochrany tuzemského žalovaného, ktorej sa ten však musí návrhom dovolať, čím sa tiež aktivizuje jeho procesná diligencia v konaní.

Treba pamätať na skutočnosť, že na medzinárodnej úrovni je postavenie cudzincov v konaní založené na formálnej reciprocite, pričom sú tu prítomné určité rozdiely v porovnaní so slovenskou právnou úpravou obsiahnutou v ZMPSP.

Imanentným princípom právneho poriadku je popri iných dôležitých právnych pravidel, aj princíp rovnosti. V medzinárodnom práve procesnom rovnako badať tento inštitút, avšak ten je modifikovaný práve v konaní, v ktorom má procesné postavenie cudzinec. Zo zásady rovného postavenia účastníkov vyplýva, že cudzinec má v konaní vedenom podľa slovenského práva rovnaké postavenie ako tuzemský účastník, avšak práve ust. § 49 až 51 ZMPSP predstavujú výnimky z tohto pravidla (*lex specialis*), modifikujúc ust. § 48 ZMPSP.

Doplníme, že ust. § 47 ods. 3 ZMPSP upravuje aj otázku možného vyňatia niektorých osôb spod právomoci slovenských súdov vo veciach uplatňujúcej sa imunity.⁴⁷ Títo cudzinci spadajú pod osobitný režim, hoc sa jedná o cudzincov, to však nie je predmetom príspevku.

Záverom možno zhrnúť, že ZMPSP ponúka vcelku komplexný súbor pravidiel pre procesný postup v konaní s cudzím prvkom, ktorým je cudzinec, dopĺňajúc tento proces o niekoľko obsahových a funkčných špecifik, kedy súd nemôže vychádzať len zo základnej právnej normy, v spojení s prípadným kolíznym nasmerovaním (napr. ust. § 49 ZMPSP), ale že je na jeho posúdení aj splnenie formálnych i materiálnych kritérií vzájomnosti, ktorá je kľúčovou pri aplikácii ust. § 48 a nasl. ZMPSP.

Použitá literatúra:

ELLER, O.; ROZEHNALOVÁ, N.; SCHELLEOVÁ, I.; TÝČ, V.; ZÁLESKÝ, R. Vybrané problémy medzinárodného práva procesného v justičnej praxi. 1. vydanie. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 1994. 95 s. ISBN 80-210-0903-9.

KUČERA, Z.; TICHÝ, L. Zákon o medzinárodním právu súkromom a procesním. Komentář. 1. vydanie. Praha: Panorama, 1989. 368 s. ISBN 80-7038-020-9.

FUNTA, R. Vybrané otázky medzinárodného práva verejného a súkromného. 1. vyd. Brno: Tribun EU s.r.o., 2014. 274 s. ISBN 978-80-263-0869-0.

LYSINA, P.; ĎURIŠ, M.; HAŤAPKA, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2016. 544 s. ISBN 978-80-89603-43-5.

LYSINA, P.; ŠTEFANKOVÁ, N.; ĎURIŠ, M.; ŠTEVČEK, M. Zákon o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012. 585 s. ISBN 987-80-7400-415-5.

Právne predpisy:

Zákon č. 97/1963 Zb. o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom

Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok

Smernica Rady č. 2003/8/ES o zlepšení prístupu k spravodlivosti v cezhraničných sporoch ustanovením minimálnych spoločných pravidiel týkajúcich sa právnej pomoci pri takýchto sporoch

Dohovor o civilnom konaní (č. 72/1966 Zb.)

Dohovor o uľahčení prístupu k justičným orgánom v cudzine (č. 182/2003 Z. z.)

Kontaktné údaje:

Monika Šurínová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

⁴⁷ § 47 ods. 3 ZMPSP: „Z právomoci slovenských súdov sú vyňaté osoby, medzinárodné organizácie a inštitúcie, ktoré podľa medzinárodných zmlúv, iných pravidiel medzinárodného práva alebo slovenských právnych predpisov požívajú v Slovenskej republike imunitu, a to v rozsahu, ktorý je v nich uvedený.“

MEDZINÁRODNÉ PRÁVO VEREJNÉ

ČERVENÝ KRÍŽ AKO SUBJEKT MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA VEREJNÉHO

Daniel Filip Bdžoch

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: This work analyses the position of the International Committee of the Red Cross as a *sui generis* entity in public international law. Its main points are the analysis of why the International Committee of the Red Cross is at all considered a subject of international law, why it is a *sui generis* entity, what this means in practice and how this position manifests itself. The International Committee of the Red Cross is analysed as a *sui generis* entity of international law through comparison with international governmental organizations, its organizational structure and the legal basis of its subjectivity are presented, which is enshrined in the 1949 Geneva Conventions and their amendments.

Abstrakt: Táto práca analyzuje postavenie Medzinárodného výboru Červeného kríža ako subjektu *sui generis* v medzinárodnom práve verejnom. Jej hlavnými bodmi je analýza prečo je Medzinárodný výbor Červeného kríža vôbec považovaný za subjekt medzinárodného práva, prečo je subjektom *sui generis*, čo to v praxi znamená a ako sa toto postavenie prejavuje. V práci je Medzinárodný výbor Červeného kríža analyzovaný ako subjekt *sui generis* medzinárodného práva pomocou komparácie s medzinárodnými vládnymi organizáciami, je predstavená jeho organizačná štruktúra a právny základ jeho subjektivity, ktorý je zakotvený v Ženevských dohovoroch z roku 1949 a ich dodatkoch.

Key words: legal subjectivity, public international law, International Committee of the Red Cross, *sui generis* entities, humanitarian law

Kľúčové slová: právna subjektivita, medzinárodné právo verejné, Medzinárodný výbor Červeného kríža, subjekty *sui generis*, humanitárne právo

1 ÚVOD

Medzinárodný výbor Červeného kríža je významnou organizáciou v medzinárodnom spoločenstve, ktorá viac ako 160 rokov plní svoje presne určené ciele a činnosti, ktoré boli prvýkrát vytýčené pri jej vzniku v roku 1863, ale aj následne v Ženevských dohovoroch v roku 1949, ktoré definitívne ustanovili medzinárodný význam tejto organizácie v medzinárodnom spoločenstve.

Tento orgán väčšej organizácie – Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca je však v kontexte medzinárodného práva verejného pomerne kuriózný, nakoľko je subjektom tohto právneho odvetvia, ale v rámci kategórie *sui generis*, čiže osobitný typ subjektu svojho druhu. Toto vyplýva z jeho výnimočného postavenia v rámci medzinárodného spoločenstva a veľmi špecifických činností, ktoré boli ustanovené Výboru Ženevskými dohovormi, ktoré okrem týchto činností priznali Výboru aj určité práva a povinnosti, t. j. právnu subjektivitu.

Účelom tejto práce je objasniť čitateľovi právny základ právnej subjektivity Medzinárodného výboru Červeného kríža a takisto priblížiť jeho internú organizačnú štruktúru a celkové fungovanie tejto veľmi osobitej, no nemenej dôležitej organizácie, ktorá má vďaka svojej činnosti a miliónom dobrovoľníkom po celom svete neustálu relevanciu a dôležitosť. Okrem toho bude analyzovaná aj prejavov právnej subjektivity Výboru, ktorá sa prejavuje niekoľkými spôsobmi.

2 SUBJEKTY *SUI GENERIS* V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VEREJNOM

Medzinárodné právo verejné (ďalej len „MPV“) ako jedna z mála právnych disciplín vníma právnu subjektivitu podľa iných kritérií, ako je zaužívané vo vnútroštátnom práve. Vo veľkej miere to pramení najmä z toho, že subjekty MPV sú väčšinou entitami, ktoré sú vo vnútroštátnom práve považované za právnu fikciu, lebo sú to najmä určité formy právnických osôb, ktoré sú reprezentované často kolektívnym orgánom. V prípade MPV sú tieto subjekty menovite suverénne štáty, národy, povstalecké hnutia, medzinárodné vládne organizácie, ale aj jednotlivec, ktorý sa vyníma z predchádzajúcej klasifikácie entít s reprezentáciou kolektívnym orgánom, a napokon, subjekty *sui generis*, ktoré nemožno zaradiť ani pod jednu z predchádzajúcich kategórií subjektov MPV, nakoľko, ako aj ich názov naznačuje, sú kategóriou subjektov „svojho druhu“.

Každý z týchto subjektov má svoje definičné znaky a podmienky vzniku, ktoré však nebudú pre účely tejto práce rozoberané detailne, no iba načrtnuté pre účely komparácie a ilustrácie. Čo je dôležité spomenúť pri týchto jednotlivých kategóriách subjektov medzinárodného práva verejného je, že každému z týchto subjektov je priznaná odlišná miera subjektivity, ktorá sa u každej z týchto zložiek prejavuje rozličnými spôsobmi. Na pomyselnom vrchole pyramídy sa nachádza suverénny štát, ktorý je základným a najtradičnejším subjektom MPV s najširšou možnou subjektivitou, kde mu naproti stojí jednotlivec, donedávna ešte braný ako objekt medzinárodného práva, s pomerne oklieštenou medzinárodnoprávnou subjektivitou.¹

Subjekty medzinárodného práva *sui generis* sú subjekty špeciálnej povahy, ktoré majú medzinárodnoprávnou subjektivitu priznanú, ale zároveň aj pomerne obmedzenú zväčša na to, aký účel im bol pri ich vzniku priznaný. Medzi tieto subjekty patria napríklad Svätý stolec, Medzinárodný výbor Červeného kríža, či Zvrchovaný rád

¹ VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť., s. 233

maltézskych rytierov. V minulosti tento štátut požívali aj určité mestá strategického významu, ako napr. Slobodné mesto Gdansk či Západný Berlín, ktorých medzinárodnoprávna subjektivita vyplývala zväčša z ich vtedajšieho vyňatia spod správy konkrétneho štátu. Táto správa bola počas obdobia, kedy tieto mestá mali medzinárodnoprávnu subjektivitu priznaná zväčša medzinárodnými organizáciami, ako napríklad Spoločnosti národov, alebo boli pod ich ochranou na základe medzinárodnej zmluvy.

Dôležitým rozdielom medzi subjektmi *sui generis* a tradičnými subjektmi medzinárodného práva je, že nie sú suverénnymi štátmi a nie sú štátmi ani založené, ale sú nimi uznané väčšinou vo forme medzinárodných zmlúv na rozdiel od, napríklad, medzinárodných vládnych organizácií, ktoré sú spoločenstvom minimálne dvoch štátov, a teda je v nich priama participácia daných štátov alebo iných suverénnych štátov, ktorých vznik sa viaže na určité definičné znaky, ktoré musia byť splnené, aby sa o nich dalo hovoriť ako o suverénnych štátoch.²

Okrem toho je dôležitým rozdielom aj to, že subjekty *sui generis* nie sú viazané na určité územie, ako je to pri povstaleckých hnutiach, či pri suverénnych štátoch. V minulosti táto téza neplatila, práve kvôli vyššie spomenutým slobodným mestám, no súčasné subjekty *sui generis* už na určité územie viazané nie sú, nakoľko sú to subjekty, ktoré pôsobia po celom svete, aj keď ich riadiaca zložka má sídlo v konkrétnom štáte, či meste.

Z tohto vyplýva, že na subjekty *sui generis* musíme nazerať jednotlivo podľa ich podstaty, spôsobu vzniku a jednotlivých práv a povinností, ktoré im medzinárodným spoločenstvom boli priznané.

3 MEDZINÁRODNÝ VÝBOR ČERVENÉHO KRÍŽA AKO SUBJEKT MPV

Jedným zo subjektov *sui generis* medzinárodného práva verejného je aj vyššie spomínaný Medzinárodný výbor Červeného kríža (ďalej len „MVČK“ alebo „Výbor“). Táto právna entita je súčasťou väčšej medzinárodnej mimovládnej organizácie zvané Medzinárodné hnutie Červeného kríža a Červeného polmesiaca (ďalej len „Červený kríž“), ktorej korene siahajú až do polovice 19. storočia, kedy v roku 1863 vznikla.

Pôvodným zámerom, prečo bol Červený kríž založený, bola absencia organizácie, ktorá by nestranné ako neutrálna strana pomáhala vojakom, civilným obetiam vojen a iných humanitárnych katastrof. S myšlienkou prišiel Švajčiar Jean-Henri Dunant, ktorý bol svedkom hrôz po Bitke pri Solferine, ktorá bola jednou z najhorších bitiek v 19. storočí a aj v modernej histórii, čo sa týka počtu zranených aj obetí v pomere s jej dĺžkou. Napriek tomu, že nebol jej účastníkom, ale len náhodným svedkom, to ním natoľko otriaslo, že svoje spomienky z tejto skúsenosti spísal a vydal pod názvom *Spomienky na Solferino*, a túto knihu následne rozoslal dôležitým štátnikom v Európe.³ Dôsledkom jeho snahy bolo založenie Medzinárodného výboru pre pomoc raneným v roku 1863 v Ženeve, z ktorého sa o niekoľko rokov neskôr stal Medzinárodný výbor Červeného kríža.⁴

Založením sa Výbor ešte nestal subjektom medzinárodného práva, no tento počín bol katalyzátorom pre vtedajšie štáty pre kodifikáciu prvých pravidiel vojny a takisto ním boli položené základy medzinárodného humanitárneho práva, ktorého symbolom a ochrancom dnes Červený kríž je.

Výbor nadobudol svoju právnú subjektivitu až po takmer storočí svojej existencie, a to konkrétne v roku 1949, kedy boli opäť v Ženeve prijaté štyri takzvané Ženevské dohovory (ďalej len „Dohovory“), ktoré kodifikovali okrem iného pravidlá humanitárnej pomoci v čase vojen, ktoré umožnili nestranným humanitárnym organizáciám výpomoc pri ozbrojených konfliktoch, občianskych vojnách, alebo pri iných humanitárnych katastrofách. Z týchto Dohovorov vyplývajú činnosti Výboru, medzi ktoré patrí spomínaná nestranná pomoc obetiam ozbrojených konfliktov, ale ho aj ustanovujú do pozície subjektu, ktorý dohliada na dodržiavanie medzinárodného humanitárneho práva formou rôznych oprávnení a činností, ktorými môže upozorňovať na jeho porušovanie. Okrem toho MVČK pôsobí ako subjekt, ktorý je jednou z hlavných autorít medzinárodného humanitárneho práva a je taktiež iniciátorom jeho aktualizácie v kontexte aktuálnych udalostí a potrieb.⁵

Výbor požíva na základe Dohovorov status tzv. ochrannej mocnosti, čo v praxi znamená, že môže figurovať v ozbrojených konfliktoch ako neutrálna strana, ktorá sa zaväzuje pomáhať obetiam konfliktu a dohliadať na dodržiavanie pravidiel humanitárneho práva. Toto je jedným z hlavných prejavov medzinárodnoprávnej subjektivity Výboru. Táto funkcia je vykonávaná na základe siedmich princípov, ktoré sú humanita, nestrannosť, neutralita, nezávislosť, dobrovoľnosť, jednotnosť a svetovosť, ktoré sú zakotvené aj v Štatútoch Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca (ďalej len „Štatúty“).⁶ Na tieto jednotlivé princípy je následne naviazané aj poverenie vykonávať tieto činnosti, ktorých výkon je umožnený cez jednotlivé články v Dohovoroch a v Štatútoch. Dôležitou súčasťou Dohovorov je aj jedna z hlavných zásad, ktorá hovorí, že žiadne z ustanovení Dohovorov nesmie byť vykladané tak, aby obmedzovalo činnosť ochranných mocností, s dôrazom na MVČK a MHČK.⁷ Práva a povinnosti vyplývajúce MVČK z Dohovorov budú bližšie analyzované v piatej kapitole.

Ďalším spôsobom, ako Výbor prejavuje svoju subjektivitu je cez uzatváranie bilaterálnych zmlúv s jednotlivými štátmi za účelom zriadenia a činností delegatúr MVČK.⁸ Výbor má delegatúry dnes približne 80 krajínach sveta.

² VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť. s. 200-205.

³ International Committee of Red Cross. Founding and early years of the ICRC (1863-1914).

⁴ Slovenský červený kríž. História.

⁵ VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť. s. 231.

⁶ Štatút MHČK

⁷ JUKL, Marek. Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly: Stručný prehľad.

⁸ VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť. s. 231.

4 ORGANIZAČNÁ ŠTRUKTÚRA MEDZINÁRODNÉHO VÝBORU ČERVENÉHO KRÍŽA

Výbor, ako orgán väčšieho medzinárodného celku hnutia Červeného kríža, ktoré pozostáva z MVČK, z Medzinárodnej federácie Červeného kríža a Červeného polmesiaca a členských národných spoločností Červeného kríža má svoju organizačnú riadiacu štruktúru, ktorá zabezpečuje jeho chod.

Najvyšším orgánom MVČK je Zhromaždenie (The Assembly), ktoré pozostáva z pätnástich až dvadsiatich piatich výlučne švajčiarskych občanov, ktorí sú do tohto orgánu kooptovaní⁹ samotným Zhromaždením. Jeho sídlo je v Ženeve. Výbor bol založený podľa švajčiarskeho práva ako právnická osoba, ktorá sa spravuje rovnakou právnou úpravou, akou sa spravujú napríklad mestské športové kluby či študentské spolky.¹⁰ Podľa Štatútu Medzinárodného výboru Červeného kríža je ale Výbor entitou, ktorá požíva status ekvivalentný medzinárodnej organizácie a má medzinárodnoprávnu subjektivitu v rámci výkonu svojich činností.¹¹

Úlohami Zhromaždenia je najmä zjednocovať postoje Červeného kríža smerom navonok, ale aj prijímať predpisy smerom dovnútra, ako napríklad rozpočtové či strategické rozhodnutia. Okrem toho si členovia Zhromaždenia volia spomedzi seba predsedu, ktorého funkčné obdobie trvá štyri roky, ako aj sekčných riaditeľov, ktorí majú na starosti riadenie jednotlivých oddelení MVČK.¹²

Dôležitým orgánom je aj Riaditeľstvo (The Directorate), ktoré je výkonným orgánom Výboru, ktoré sa skladá z predsedu Zhromaždenia a sekčných riaditeľov. Jeho úlohou je manažment Výboru, ale aj celej organizácie Červeného kríža.

Okrem týchto orgánov sa MVČK skladá aj z menších orgánov, ako napríklad Komisie na ochranu osobných údajov, ktorá dohliada na procesovanie osobných údajov organizáciou, nakoľko diskretnosť je jedným z kľúčových aspektov celej organizácie. Toto bolo preukázané aj v niekoľkých prípadoch, kedy pracovníci Červeného kríža museli odmietnuť vypovedať v dôležitých prípadoch pred Medzinárodným tribunálom pre bývalú Juhosláviu, lebo by touto výpoveďou, a teda kompromitovaním diskretnosti, závažne porušili svoje základné princípy, ktoré boli vymenované vyššie.¹³ Aj keď tieto princípy explicitne neobsahujú pojem diskretnosť či mlčanlivosť, táto dôležitá hodnota je implicitne zachytená napríklad v princípe nestrannosti, ktorý by bol porušený vypovedaním proti jednej zo strán konfliktu.

5 KOMPARÁCIA ZNAKOV MEDZINÁRODNEJ VLÁDNEJ ORGANIZÁCIE A ZNAKOV MVČK AKO SUBJEKTU *SUI GENERIS*

Ako už bolo vyššie naznačené, MVČK nespĺňa podmienky ani jedného typu tradičných subjektov MPV, a preto bol zaradený do medzi subjekty svojho druhu – *sui generis*. Avšak predsa len má Výbor veľmi blízko k jednému typu subjektov – k medzinárodným vládnym organizáciám (ďalej len „MVO“).

Tento typ subjektu má štyri definičné znaky:

- stála povaha organizácie,
- stanovenie cieľa organizácie a ustanovenie vlastných orgánov,
- schopnosť organizácie byť samostatným nositeľom práv a povinností,
- založenie na základe prejavu vôle minimálne dvoch štátov.¹⁴

Ak sa pozrieme na prvé tri definičné znaky vytyčené vyššie, tak by MVČK dokázal splniť každý jeden z nich bez problémov či pochybností.

Výbor spĺňa podmienky stálej povahy organizácie tým, že už od založenia je jeho riadiacim orgánom Zhromaždenie, aj napriek menším úpravám, ktoré ale len reflektovali potreby doby a prispôsobenia sa postupnej expanzii samotného Červeného kríža do celého sveta, a takisto jeho sídlo je stabilne od založenia v roku 1863 až dodnes v Ženeve.

Podmienka cieľa organizácie je takisto splnená jednak prapôvodným cieľom organizácie pomáhať vojakom a civilistom, ktorých zasiahli dôsledky vojen už v čase jeho založenia v roku 1863, ale aj následným potvrdením tejto funkcie Výboru a celého hnutia v rámci medzinárodného spoločenstva v roku 1949 Ženevskými dohovormi, ktoré jasne definujú ciele MVČK a aj následnými doplňujúcimi protokolmi, Štatútmi a v neposlednom rade aj bilaterálnymi zmluvami, ktoré Výbor neustále uzatvára so štátmi.

Tretia podmienka – schopnosť organizácie byť samostatným nositeľom práv a povinností – je takisto splnená, a to uznaním právnej subjektivity Výboru v rámci Ženevských dohovorov a ich dodatkov, ktorá bude detailne analyzovaná v nasledujúcej kapitole a takisto aj tým, že platne uzatvára už viackrát spomenuté bilaterálne zmluvy so štátmi, z ktorých tieto práva a povinnosti vyplývajú obom stranám, t. j. aj samotnému Výboru.

Poslednou podmienkou, ktorá by MVČK po jej splnení zaradila medzi medzinárodné vládne organizácie, je založenie na základe prejavu vôle minimálne dvoch štátov. Pri tejto podmienke však nastáva problém, nakoľko Výbor bol v roku 1863 založený piatimi fyzickými osobami, obyvateľmi Švajčiarska, podľa švajčiarskeho práva ako právnická osoba, ktorou je dodnes a ako bolo spomenuté v rámci kapitoly o organizačných zložkách, osoby, ktoré riadia MVČK sú dodnes striktné vyberané len z radov švajčiarskych občanov, ktorí nie sú nijak naviazaní na vládu Švajčiarska či iných štátov. Okrem toho by vstupom iných štátov do manažmentu a fungovania Výboru boli

⁹ výber nových členov rozhodnutím členov zhromaždenia bez voľby

¹⁰ BRÜHWILER, Claudia, EGLI, Patricia, SÁNCHEZ, Yvette. The ICRC at a crossroads: Swiss roots—international outlook. s. 2.

¹¹ Štatút MVČK, čl. 2 ods. 2.

¹² International Committee of Red Cross. The Governance.

¹³ GAZZINI, Tarcisio. A unique non-State actor: the International Committee of the Red Cross. s. 4.

¹⁴ VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť. s. 214.

porušené základné princípy fungovania tejto organizácie, ktoré sú vytyčené v Štatúte Červeného kríža a aj v Ženevských dohovoroch.

Záverom teda dospievame k tomu, že MVČK nemôže byť považovaný v kontexte subjektov medzinárodnej vlády za medzinárodnú vládnu organizáciu, lebo nespĺňa podmienku, ktorá je priamo aj v názve tohto typu subjektu – chýba mu vznik na základe prejavu vôle suverénnych štátov, a ako aj z názvu vyplýva – ich vlád. Toto činí z Červeného kríža mimovládnu organizáciu, ktorej jedna z organizačných zložiek – Medzinárodný výbor Červeného kríža – na základe multilaterálnej medzinárodnej zmluvy získal právnu subjektivitu, a teda sa z neho stal medzinárodnoprávny subjekt *sui generis*, nakoľko podľa vyššie uvedeného rozboru definičných znakov je špecifickým subjektom, ktorý nespadá pod ani jednu z kategórií subjektov MPV.

6 PREJAVY PRÁVNEJ SUBJEKTIVITY MVČK A JEJ PRÁVNÝ ZÁKLAD

Medzinárodný výbor Červeného kríža, ako už bolo naznačené predtým, prejavuje svoju právnu subjektivitu hneď niekoľkými spôsobmi, čo v konečnom dôsledku potvrdzuje jej samotnú existenciu, ktorá však nie je v právnej vede uznávaná univerzálne. V tejto kapitole budú tieto prejavy analyzované spolu s ich právnym základom.

6.1 Práva a povinnosti MVČK vyplývajúce zo ženevských dohovorov a ich dodatkov

Výbor nadobudol svoju právnu subjektivitu na základe Ženevských dohovorov, ktoré mu ustanovili určité práva a povinnosti v oblasti medzinárodného humanitárneho práva. Tieto možno vyvodit' najmä z článkov 9 a 16 Prvého Dohovoru, článkov 70, 72, 123 a 125 Tretieho Dohovoru, článkov 25 a 59 Štvrtého Dohovoru, článkov 17 a 81 Prvého Dodatku k Dohovorom a článku 18 Druhého Dodatku k Dohovorom. V každom z týchto článkov je explicitne spomenutý Výbor ako autorita, na ktorú sa strany konfliktu môžu alebo, v niektorých prípadoch, musia obrátiť.

Z pohľadu dôkazu o priznaní subjektivity Výboru Dohovormi sú dôležité najmä čl. 125 Tretieho Dohovoru a čl. 81 prvého Dodatku. V týchto článkoch, na rozdiel od ostatných vymenovaných, sa spomína MVČK ako výhradný subjekt, ktorému vyplývajú práva a povinnosti z daných ustanovení na rozdiel od zvyšných, kde je Výbor síce jediným explicitne pomenovaným subjektom, no dané práva a povinnosti je možné udeliť aj iným humanitárnym organizáciám, ktoré však nie sú bližšie špecifikované.

Čl. 125 Tretieho Dohovoru, ktorý pokrýva problematiku pravidiel zaobchádzania s vojnovými zajatcami, pojednáva o umožnení humanitárnych aktivít na území, v ktorom operuje strana disponujúca vojnovými zajatcami. Toto ustanovenie má v prvých vetách všeobecný charakter, v ktorom sa pojednáva o bližšie nešpecifikovaných humanitárnych, cirkevných a iných organizáciách, no v treťom odseku tohto článku ustanovuje táto norma „špeciálnu pozíciu“¹⁵ MVČK, ktorá má byť stranami disponujúcimi vojnovými zajatcami uznávaná a rešpektovaná nepretržite.¹⁶ Z tohto ustanovenia teda vyplýva, že MVČK požíva špecifickú pozíciu v medzinárodnom humanitárnom práve, ktorá mu bola priznaná štátmi, ktoré Ženevské dohovory ratifikovali. Dohovory dodnes ratifikovalo 196 krajín, čo predstavuje v zásade univerzálne uznanie Výboru medzinárodným spoločenstvom.¹⁷ Okrem špecifickej pozície, ktorá v kontexte subjektivity v rámci MPV nijako neurčuje, či MVČK právnu subjektivitu má alebo nie, Výboru boli cez toto ustanovenie priamo priznané práva a povinnosti, ktorých sa môže dovolávať.

Čl. 81 Prvého Dodatku k Dohovorom je dôležitý v tom, že prikazuje stranám konfliktov a aj stranám, ktoré ratifikovali tento Dodatok, aby, vo všeobecnosti povedané, poskytli všetku súčinnosť v humanitárnych aktivitách Výboru, ktorý je tam explicitne pomenovaný ako jediná humanitárna organizácia. Tento článok je preto tiež veľmi dôležitý, lebo po čl. 125 Tretieho Dohovoru podčiarkol významnú rolu MVČK, ako aj celého hnutia Červeného kríža v rámci medzinárodného spoločenstva, nakoľko Prvý Dodatok k Dohovorom bol prijatý v roku 1977 a je zároveň aj najrozšírenejší z Dodatkov, ktoré boli prijaté medzinárodným spoločenstvom.¹⁸

Okrem týchto práv a povinností je dôležité spomenúť aj právo iniciatívy MVČK. Na rozdiel od vyššie spomenutých ustanovení je toto právo obsiahnuté v niekoľkých článkoch naprieč Ženevskými dohovormi a umožňuje MVČK poskytovať pomoc obetiam konfliktov a katastrof, pátranie po nezvestných navštevovanie ranených a zajatých vojakov a civilistov a iné.¹⁹ Toto právo je MVČK garantované Dohovormi, v ktorých, prostredníctvom napríklad aj vyššie analyzovaných článkov, sa štáty, ktoré Dohovory ratifikovali, zavazujú poskytnúť súčinnosť a zároveň týmto nie je zasiahnuté do ich suverenity Výborom.

Ďalším významným oprávnením, ktoré na základe Dohovorov Výboru bolo priznané je možnosť upozorniť kompetentné orgány formou na základe získaných informácií o porušovaní medzinárodného humanitárneho práva. V prvom rade sa jedná o tajné reporty, ktoré sú diskretné doručené kompetentným orgánom, ktoré môžu vo veciach porušenia medzinárodného humanitárneho práva konať, ako napríklad Medzinárodný trestný súd alebo jeho jednotlivé tribunály. Pokiaľ však Výbor nie je spokojný s konaním alebo nekonaním daného orgánu, môže tento report zverejniť a následne zaujať verejné stanovisko.²⁰

Môže sa javiť, že MVČK má k dispozícii nástroje, ktoré sú neúčinné preto, lebo môže „len“ poukazovať na porušenia medzinárodného humanitárneho práva a nemôže začať trestné konanie, či uskutočniť inú aktivitu s možnými právnymi následkami, no nakoľko MVČK je tak vysoko rešpektovaný subjekt, ktorý, ako bolo vyššie spomenuté, je uznaný v zásade všetkými krajinami medzinárodného spoločenstva, tak tieto správy sú nie len veľmi relevantné na medzinárodnej pôde, ale takisto sú aj brané vážne a v prípade ich zverejnenia sú kompetentné

¹⁵ „special position“ v orig. znení

¹⁶ Tretí Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami, čl. 125.

¹⁷ Zoznam signatárov Tretieho Ženevského dohovoru.

¹⁸ Zoznam signatárov Prvého Dodatku Ženevských dohovorov.

¹⁹ Prvý Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli, čl. 3 ods. 2.

²⁰ Český červený kríž. Mezinárodní humanitární právo: Odpovědi na vaše otázky. s. 33.

orgány aj donútené konať, lebo vznikne verejný tlak na prešetrovanie týchto porušení. Okrem toho Výboru v roku 1990 ako prvej súkromnej organizácii bol udelený status pozorovateľa pri Organizácii spojených národov, čo len viac upevnilo už aj tak silnú pozíciu Výboru, ale aj celého hnutia Červeného kríža.²¹

7 ZÁVER

Medzinárodný výbor Červeného kríža ako jediná súčasť Medzinárodného hnutia Červeného kríža a Červeného polmesiaca, ktorá požíva právnu subjektivitu v kontexte medzinárodného práva je jeho dôležitou zložkou, ktorej úlohou je garancia a kontrola dodržiavania medzinárodného humanitárneho práva, čo vyplýva aj zo zámeru jeho zakladateľov z roku 1863 a aj zo Ženevských dohovorov a ich dodatkov, ktoré mu po takmer sto rokoch fungovania priznali právnu subjektivitu. Táto subjektivita je obmedzená len na účely nimi stanovené a takisto je obmedzená aj základnými siedmimi princípmi, ktoré sú ustanovené v Štatútoch Výboru, ktoré tvoria základnú kostru fungovania Výboru aj celého hnutia Červeného kríža. Výbor je teda subjektom *sui generis* medzinárodného práva, nakoľko nespĺňa definičné znaky ani jedného z tradičných subjektov medzinárodného práva verejného.

Jednotlivé články Ženevských dohovorov a ich dodatkov analyzované v tejto práci dokazujú dôležitosť a význam Výboru v medzinárodnom kontexte a zároveň mu priznávajú práva a povinnosti, na základe ktorých o Výbore môžeme hovoriť ako o subjekte medzinárodného práva. Okrem toho to dokazujú aj iné aktivity Výboru, ako napríklad uzatváranie bilaterálnych zmlúv so štátmi ohľadom delegatúr v nich a takisto aj špeciálne postavenie Výboru v rámci medzinárodného humanitárneho práva, ako garanta dodržiavania tohto práva štátmi, či jeho status pozorovateľa pri Organizácii spojených národov.

Nakoľko Výbor na základe vyššie uvedených faktov disponuje právnu subjektivitou, no dokázateľne nespĺňa definičné znaky iného typu subjektov medzinárodného práva, tak je správne označovať ho za subjekt osobitný, *sui generis*, po boku jemu podobných subjektov ako sú Svätý stolec či Zvrchovaný rád maltézskeho rytierov.

Použitá literatúra

VRŠANSKÝ, Peter, VALUCH, Jozef, et. al. Medzinárodné právo verejné: Všeobecná časť. Prvé vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-8163-316-9. ISBN 978-80-7160-404-4.

GAZZINI, Tarcisio. A unique non-State actor: the International Committee of the Red Cross. Leuven: ILA Committee on Non-State Actors, 2009. Dostupné online:

https://ghum.kuleuven.be/ggs/research/non_state_actors/publications/gazzini_bis.pdf

BRÜHWILER, Claudia, EGLI, Patricia, SÁNCHEZ, Yvette. The ICRC at a crossroads: Swiss roots—international outlook. Journal of International Humanitarian Action, 2019. [online][cit. 2020-12-17] Dostupné online:

<https://www.researchgate.net/publication/334344466> The ICRC at a crossroads Swiss roots-international outlook

JUKL, Marek. Ženevské úmluvy a dodatkové protokoly: Stručný prehľad. Druhé vydanie. Praha: Český červený kríž, 2005. ISBN 80-254-1792-1.

Dostupné online: <https://cervenykriz.eu/cz/mhp/konvence.htm>

Český červený kríž. Mezinárodní humanitární právo: Odpovědi na vaše otázky. Praha: Český červený kríž, 2009. ISBN 978-80-87036-37-2.

Dostupné online: https://www.cervenkykriz.eu/cz/edicehnuti/MHP_odpovedi_na_vase_otazky.pdf

Slovenský červený kríž. História. [online] [cit. 2020-12-17] Dostupné online: <https://redcross.sk/historia/>

International Committee of Red Cross. Founding and early years of the ICRC (1863-1914). 2020-05-12. [online] [cit. 2020-12-17]

Dostupné online:

<https://www.icrc.org/en/document/founding-and-early-years-icrc-1863-1914>

International Committee of Red Cross. The Governance. [online] [cit. 2020-12-17] Dostupné online:

<https://www.icrc.org/en/who-we-are/the-governance>

International Committee of Red Cross. Statutes of International Red Cross and Red Crescent Movement. Geneva: ICRC, 2006. (Štatút MHČK)

Dostupné online: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/statutes-en-a5.pdf>

International Committee of Red Cross. Statutes of the International Committee of the Red Cross. 2018-01-01. [online] [cit. 2020-12-17] (Štatút MVČK) Dostupné online:

<https://www.icrc.org/en/document/statutes-international-committee-red-cross-0>

Prvý Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli

Dostupný online:

[https://ihl-](https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=77CB9983BE01D004C12563CD002D6B3E&action=openDocument)

[databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=77CB9983BE01D004C12563CD002D6B3E&action=openDocument](https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=77CB9983BE01D004C12563CD002D6B3E&action=openDocument)

Tretí Ženevský dohovor o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami

Dostupný online:

<https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/ART/375-590150?OpenDocument>

Zoznam signatárov Tretieho Ženevského dohovoru

Dostupné

online:

https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=375

²¹ United Nations, General Assembly. UN Doc. A/RES/45/6, 1990.

Zoznam signatárov Prvého Dodatku Ženevských dohovorov

Dostupné online:

https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/States.xsp?xp_viewStates=XPages_NORMStatesParties&xp_treatySelected=470

United Nations, General Assembly. UN Doc. A/RES/45/6, 1990.

Dostupné online: <https://digitallibrary.un.org/record/104784>

Kontaktné údaje:

Daniel Filip Bdžoch

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

UMELÁ INTELIGENCIA VERZUS ČLOVEK V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH DNEŠNÝCH A BUDÚCICH DNÍ. KTO Z KOHO?

Milan Béreš

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The aim of this article is particularly to evaluate risks related to use of lethal autonomous weapons with artificial intelligence within armed conflicts and to analyse legal regulation of development, production, acquisition and deployment of autonomous weapons by assessment of present legal sources of the public international law. In this context, the author wonders whether current use of autonomous or fully autonomous weapons may be in compliance with rules of the international law. Subsequently, similar question arises in relation to future armed conflicts and the author refers to future possible solutions of these issues. Please note, that existence and continuous development of autonomous weapons should not be ignored anymore, as evidenced by many practical examples of currently existing autonomous weapons which are described within article herein.

Abstrakt: Cieľom tohto článku je najmä zdôrazniť riziká spojené s možným používaním smrtiacich autonómnych zbraní s umelou inteligenciou v ozbrojených konfliktoch a analyzovať reguláciu vývoja, výroby, nadobúdania a používania autonómnych zbraní súčasnými prameňmi medzinárodného práva verejného. Autor článku si v tejto súvislosti kladie otázku, či súčasné použitie autonómnych alebo plne autonómnych zbraní môže byť v súlade s pravidlami medzinárodného práva. Vzápätí si podobnú otázku kladie vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom budúcich dní a poukazuje na možné riešenia tejto problematiky v rovine *de lege ferenda*. Upozorňujeme, že k existencii a kontinuálnemu vývoju autonómnych zbraní už nemožno ďalej pristupovať ľahostajne, o čom svedčí množstvo praktických príkladov autonómnych zbraní súčasnosti, ktoré autor v článku demonštruje.

Key words: Autonomous weapons, artificial intelligence, humanitarian law, armed conflicts, war

Kľúčové slová: Autonómne zbrane, umelá inteligencia, humanitárne právo, ozbrojené konflikty, vojna

1 ÚVOD

S rýchlym technologickým pokrokom 21. storočia je spojené aj zavádzanie nových technológií do ozbrojených konfliktov. Charakter týchto konfliktov sa v dôsledku toho dynamicky mení, obzvlášť vplyvom nových zbraní. Uvedené platí niekoľkonásobne v prípade, kedy nové zbrane nie sú ovládané len človekom, ale aj umelou inteligenciou, prípadne hypoteticky výlučne len umelou inteligenciou. Je preto otázne, či na tieto skutočnosti rovnako dynamicky reaguje aj medzinárodné humanitárne právo. Zároveň je otázne, či autonómne zbrane sú alebo nie sú žiaduce v súčasných a budúcich ozbrojených konfliktoch a či je vhodné ponechať autonómnej zbrani plnú autonómiu. Cieľom tohto článku je poskytnúť odpovede na tieto otázky a zároveň prakticky priblížiť danú problematiku na konkrétnych vybraných príkladoch.

Slovenský stav poznania v oblasti právneho posudzovania autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch je veľmi raritný, keďže túto problematiku analyzovalo doposiaľ len veľmi malé množstvo autorov. Naopak, ako aj vyplýva zo zoznamu použitej literatúry v záverečnej časti, zahraničná právna literatúra ponúka skutočne bohaté množstvo zdrojov v tejto oblasti, rovnako tak aj zahraničné mimovládne organizácie zainteresované v tejto oblasti ponúkajú množstvo dát a zaujímavých postrehov. Tento článok pozostáva z troch kapitol.

V prvej kapitole sa venujeme definíciám ozbrojených konfliktov a (plne) autonómnych zbraní. Taktiež neopomíname zmienenie niekoľkých príkladov autonómnych zbraní v súčasnosti a v samotnom závere porovnanie argumentov v prospech a neprospech autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch.

V druhej časti sa venujeme právnemu analyzovaniu potenciálneho súladu autonómnych zbraní s právnymi normami obsiahnutými vo formálnych prameňoch medzinárodného práva, resp. medzinárodného humanitárneho práva.

Tretia kapitola analyzuje súčasnú regulatívnu iniciatívu vybraných subjektov v tejto oblasti a prezentáciu ich návrhov *de lege ferenda*.

V závere spájame analyzované zistenia a formulujeme konečné stanovisko k problematike použitia autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch.

2 PRÍTOMNOSŤ UMELEJ INTELIGENCIE V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH

Už v samotnom úvode sme zmienili pojmy autonómna zbraň a plne autonómna zbraň. Môže v tomto prípade z praktického a právneho pohľadu hrať dôležitú úlohu jedno slovo navyše? Existujú vôbec v súčasnosti nejaké autonómne zbrane? Je vôbec technologický pokrok v tomto segmente škodlivý? Ako možno chápať ozbrojený konflikt? Na všetky tieto neznáme sa pokúsime zrozumiteľne odpovedať v ďalšom texte.

2.1. Ozbrojený konflikt a pravidlá jeho vedenia

Na úvod je potrebné poznamenať, že pojem ozbrojený konflikt nie je totožný s pojmom vojna. Spoločný článok 2 ods. 1 pre Ženevské dohovory z roku 1949 uvádza, že:

„Nehľadiac na ustanovenia, ktoré majú nadobudnúť účinnosť už v mieri, bude sa tento dohovor vzťahovať na všetky prípady vyhlásenej vojny alebo akéhokoľvek iného ozbrojeného konfliktu, vzniknutého medzi dvoma alebo viacerými Vysokými zmluvnými stranami, i keď vojnový stav nie je uznávaný jednou z nich.“¹

Z tohto ustanovenia je možné vyvodiť, že každá vyhlásená vojna je taktiež ozbrojeným konfliktom, avšak nie každý ozbrojený konflikt je vyhlásenou vojnou (ak by ozbrojený konflikt nebol priamo či nepriamo vypovedaný alebo uznaný za vojnu). To kedy ide o ozbrojený konflikt taktiež potvrdzuje aj všeobecne akceptované rozhodnutie Medzinárodného tribunálu pre bývalú Juhosláviu v prípade *Dusko Tadic*, v ktorom sa uviedlo, že „ozbrojený konflikt nastáva vždy v prípade uchýlenia sa k použitiu ozbrojených síl medzi štátmi.“²

Pojem ozbrojený konflikt zahŕňa tak medzinárodné ozbrojené konflikty medzi štátmi, ako aj ozbrojené konflikty bez medzinárodnej povahy (medzi štátmi a inými subjektmi akými sú napr. povstalci či iné organizované ozbrojené skupiny). Vyplýva to jednak zo spoločného čl. 3 pre Ženevské dohovory z roku 1949³, ako aj z čl. 1 Dodatkového protokolu II (1977).⁴ Definícia ozbrojených konfliktov bez medzinárodnej povahy bola rozšírená rozhodnutím Medzinárodného tribunálu pre bývalú Juhosláviu v už spomínanom prípade *Dusko Tadic*, kde sa uviedlo, že: „ozbrojený konflikt nastáva vždy (...) v prípade použitia ozbrojeného násillia medzi zástupcami štátu a organizovanými skupinami alebo medzi takýmito skupinami v rámci Štátu navzájom.“⁵

Preto ak ďalší text tohto článku pojednáva o ozbrojených konfliktoch, tak sa tým na účely tohto diela myslia ozbrojené konflikty *sensu lato*, zahŕňajúc vyššie uvedené kategórie ozbrojených konfliktov.

Vo vzťahu k ozbrojeným konfliktom je ďalej potrebné rozlišovať medzi právom na vojnu (*jus ad bellum*) a právom vedenia vojny (*jus in bello*).⁶ Zatiaľ čo právo na vojnu (alebo útočná vojna) je v zásade vylúčené⁷ zakázaním použitia sily a hrozby silou kogentným ustanovením čl. 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov (ďalej len „**Charta**“)⁸, tak nie je vylúčená aplikácia práva vedenia vojny keď už k útoku došlo, napr. ak dochádza k realizácii sebaobrany za splnenia určitých podmienok.⁹ Jednotlivým prameňom medzinárodného práva ozbrojených konfliktov vo vzťahu k používaniu autonómnych zbraní sa budeme venovať v druhej časti.

2.2. Autonómna zbraň – pojem a príklady súčasnosti

V súčasnej dobe neexistuje všeobecne uznávaná definícia pojmu autonómna zbraň. Z tohto dôvodu nie je možné jednoznačne ustáliť, či v súčasnosti existuje alebo neexistuje autonómna zbraň v užšom slova zmysle. Samotné medzinárodné snahy o riešenie problematiky autonómnych zbraní a ich regulácie narážajú na tzv. problém „hier s definíciami“. Pri problematike „hier s definíciami“ v tejto veci si dovoľíme tak trochu neformálnejšie odkázať na článok od New York Times, v ktorom je obsiahnuté po kinematografickej stránke vynikajúce zobrazenie nie len problémov so zadenovaním pojmu autonómna zbraň.¹⁰ Predmetný článok vrátane videa zároveň vynikajúcim spôsobom približuje aj bežnému pozorovateľovi závažnosť aktuálnych problémov pri regulovaní použitia autonómnych zbraní v (budúcich) ozbrojených konfliktoch.

Vo vzťahu k pojmu autonómna zbraň je možné pristúpiť k širšiemu alebo užšiemu vymedzeniu pojmu. Ako už bolo uvedené, v dnešnej dobe nepanuje zhoda na zadenovaní pojmu autonómna zbraň. **Ak by sme pojem autonómna zbraň interpretovali extenzívne, tak by sme pod tento pojem mohli zaradiť minimálne tri subkategorie autonómnych zbraní:** (i) „Human-in-the-loop“ alebo človekom ovládanú zbraň s prvkami autonómnosti, kedy zbraň automaticky zameriava nepriateľa a ľudský operátor jej dáva príkaz na útok; (ii) „Human-on-the-loop“ alebo človekom dozorovanú autonómnu zbraň, kedy zbraň automaticky zameriava cieľ a útočí, ibaže ľudský operátor nerozhodne inak; a napokon (iii) „Human-out-of-the-loop“ alebo plne autonómnu zbraň, kedy zbraň automaticky zameriava a útočí na ciele bez akéhokoľvek ľudského rozhodovania či vplyvu.¹¹ **Ak by sme však**

¹Článok 2 ods. 1 Ženevského dohovoru o zlepšení osudu ranených a nemocných príslušníkov ozbrojených síl v poli zo dňa 12. augusta 1949.

²International Committee of the Red Cross. How is the Term „Armed Conflict“ Defined In International Humanitarian Law? [online]. 2008. [cit. 23-10-2020]. Dostupné na: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>. Str. 2.; ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT-94-1-A, 2 October 1995, ods. 70.

³Článok 3 Ženevského dohovoru o zlepšení osudu ranených a nemocných príslušníkov ozbrojených síl v poli zo dňa 12. augusta 1949.

⁴Článok 1 Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Dodatkový protokol II).

⁵ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT-94-1-A, 2 October 1995, ods. 70.

⁶SHAW, M.: International Law, Cambridge University Press, 2017. Str. 891-892.

⁷Výnimku by mohli predstavovať napr. prípady realizácie práva na sebaurčenie podľa čl. 7 Definície agresie, ktorá je uvedená v prílohe Rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. A/RES/3314/XXIX.

⁸Čl. 2 ods. 4 Charty Organizácie Spojených národov uvádza, že: „Všetci členovia Organizácie Spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu, ako aj každého iného spôsobu nezlučiteľného s cieľmi Organizácie Spojených národov.“

⁹Bližšie pozri čl. 51 Charty Organizácie Spojených národov.

¹⁰New York Times. Killer Robots Aren't Regulated. Yet. [online]. 2019. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/12/13/technology/autonomous-weapons-video.html>

¹¹Capt. George Galdorisi, US Navy (Ret.),: Keeping Humans in the Loop. U.S. Naval Institute Proceedings, 2015). Str. 36, 38; Human Rights Watch. Losing Humanity. The Case against Killer Robots. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots>

zaujali reštriktívny výklad, tak by sme pojem autonómna zbraň zahrnuli len plne autonómnou (Human-out-of-the-loop) zbraň, úplne nezávislú od akéhokoľvek ľudského prvku pri rozhodovaní o útočení alebo neútočení a naprogramovanú tak, aby bola schopná strojového učenia – zberu, zálohovania, analyzovania a následného použitia dát získaných vlastnou operatívnou činnosťou.

Pre zaujímavosť, napríklad Ministerstvo obrany Spojených štátov amerických na svoje interné účely v súčasnosti definuje autonómnou zbraň tak, že ide o zbraň, ktorá po aktivácii dokáže zamerať a napadnúť cieľ bez vplyvu ľudského operátora, avšak je usposobená na to, aby ľudský operátor zvrátil jej rozhodnutie.¹²

Tak či onak, legalita (plne) autonómnej zbrane z pohľadu medzinárodného humanitárneho práva *de lege lata* sa bude vždy odvíjať od vzťahu jej technických daností a požiadaviek medzinárodného humanitárneho práva bez ohľadu na definíciu autonómnej zbrane. Právne záväzná definícia by mala význam len v prípade budúcej regulácie či úplného zákazu autonómnych/plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch *per se*.

Pre zdôraznenie toho, že táto téma sa neobmedzuje len na rovinu právnej abstrakcie, ale jej cieľom je aj zdôrazniť akútnosť problematiky priblížením konkrétnych príkladov čitateľovi, uvádzame preto autonómnou zbraň Samsung SFR-A1 ako prvý známejší príklad autonómnej zbrane súčasnosti, ktorá je umiestnená na juhokórejskej hranici demilitarizovaného pásma. Táto zbraň disponuje kamerami, termo-kamerami, senzormi pohybu a inteligentným softvérom, ktorý dokáže detekovať svoj cieľ na vzdialenosť dvoch míľ počas dňa a jednej míle počas noci. V prípade nebezpečenstva najprv vysiela varovné zvukové signály a v prípade ich nerešpektovania volí streľbu na nepriateľský cieľ. Hoci spoločnosť vyvíjajúca zbraň odmieta tvrdenie, že zbraň je plne autonómna, v praxi sa vedú polemiky o miere autonómnosti tejto zbrane.¹³

Ďalšími novými príkladmi v tomto ohľade môžu byť zbrane vyvinuté Izraelským leteckým priemyslom (IAI). Konkrétne ide o autonómne lietajúce „samo-deštruktívne drony“, tzv. „Mini-Harpy“, ktoré majú dolet 100 kilometrov a výdrž batérie po dobu 120 minút. Ich funkcionality spočíva vo vyhľadaní cieľa, čakani na objavenie cieľa a následné rýchle zaútočenie na nepriateľský cieľ.¹⁴ Táto zbraň je autonómna, avšak ľudský operátor vie zvrátiť jej rozhodnutia. Nadviazala na svojich predchodcov Harpy a Harop, avšak na rozdiel od nich je omnoho nenápadnejšia (rozmerovo menšia) a cenovo dostupnejšia.

Príkladov ďalších autonómnych zbraní je skutočne veľa. Ide napr. o ruský autonómny „bez-posádkový“ tank T-72B3, francúzsky dron Patroller, estónsky THeMIS a mnohé ďalšie.¹⁵ Množstvá aktuálne existujúcich zbraní s istou mierou autonómie môžeme k dnešku rátať minimálne v desiatkach.

2.3. Použitie autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch – argumenty pre a proti

Z predošlej podkapitoly vyplynulo, že autonómne zbrane v širšom slova zmysle existujú. Existencia plne autonómnych zbraní (Human-out-of-the-loop zbraní) bez vplyvu ľudského operátora v súčasnosti nie je jednoznačne preukázaná. V poslednej tretej časti článku sa budeme venovať súčasným snahám niektorých subjektov o zákaz používania plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch *de lege ferenda*. Ešte predtým si však predstavíme ich argumenty proti úplne autonómnym zbraniam a argumenty v prospech úplne autonómnych zbraní, ktoré zastávajú najmä významné mocnosti, ktoré vkladajú množstvo času a financií do vývoja a nákupu nových autonómnych zbraní. Samozrejme, nižšie uvádzame len demonštratívny výpočet argumentov oboch strán, keďže na účely tohto článku nie je možné a ani účelné vyčerpávajúco obsiahnuť všetky argumenty.

Zástanovia použitia autonómnych zbraní argumentujú, že umelá inteligencia vie lepšie vyhodnotiť bojovú situáciu, znížiť ľudskú vyťaženosť, zefektívniť výsledky misií, minimalizovať riziko strát na životoch civilistov a vojakov a v konečnom dôsledku aj minimalizovať náklady vedenia vojny.¹⁶ Ďalej argumentujú, že robot dokáže vyčkat' s použitím sily až po najneskorší vhodný moment, keď vyhodnotí cieľ útoku a skutočnosť, že útok je legitímny.¹⁷ Ďalším argumentom v prospech autonómnych zbraní môže byť skutočnosť, že v prípade ich správneho naprogramovania majú potenciál lepšie dodržiavať normy medzinárodného humanitárneho práva (k tomu pozri 2. časť).¹⁸

Naopak, jedným z kľúčových argumentov odporcov použitia autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch je podľa Solisa problém pri rozlišovaní medzi civilistom a kombatanom (osobou zúčastnenou v boji).¹⁹ Human Rights Watch uvádza, že pri rozlišovaní medzi „vystrašeným“ civilistom a ohrozujúcim nepriateľským kombatanom je nutné pochopiť emócie za ľudským konaním, čo robot bez možnosti porozumenia ľudských emócií nedokáže.²⁰ Týmto otázkam sa ešte budeme ďalej bližšie venovať pri prameňoch v druhej časti. Ďalším argumentom proti umelej inteligencii je tvrdenie, že neriskovanie životov vlastných vojakov zapríčiní to, že pre štát (alebo iného

¹²Directive of Department of Defense of the USA No. 3000.09. Autonomy in Weapon Systems, at glossary, part II. Definitions. str. 13.

¹³Alexander Valez-Green. The Foreign Policy Essay: The South Korean Sentry – A “Killer Robot” to Prevent War. [online]. 2015. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.lawfareblog.com/foreign-policy-essay-south-korean-sentry%E2%80%9494-killer-robot-prevent-war>

¹⁴Frank Slijper: The arms industry and increasingly autonomous weapons. Utrecht: PAX, 2019. Str. 22.

¹⁵Tamtiež pozri k zoznamom autonómnych zbraní, ich popisom a rizikám.

¹⁶SOLIS, G. D.: The law of armed conflict. 2nd edition, Cambridge University Press, 2016. Str. 536.

¹⁷Marco Sassóli: Autonomous Weapons and International Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified [online]. 2014. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ils>. Str. 310-311.

¹⁸SOLIS, G. D.: The law of armed conflict. 2nd edition, Cambridge University Press, 2016. Str. 541.

¹⁹SOLIS, G. D.: The law of armed conflict. 2nd edition, Cambridge University Press, 2016. Str. 539.

²⁰Human Rights Watch. Losing Humanity. The Case against Killer Robots. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots>

neštátneho aktéra) bude jednoduchšie vstúpiť do konfliktu.²¹ A napokon, je tu aj problém s prepojením noriem humanitárneho práva a programovacieho jazyka systému/softvéru autonómnej zbrane.²²

Z vyššie uvedeného vyplýva, že obe strany ponúkajú množstvo argumentov v prospech správnosti nimi voleného prístupu k autonómnym zbraňam v ozbrojenom konflikte. Preto je potrebné vždy v praktickej rovine podľa technických funkcií analyzovať súladnosť autonómných zbraní s prameňmi medzinárodného humanitárneho práva (2. časť) a prípadne uvažovať nad kompletným zákazom plne autonómných zbraní *de lege ferenda* (3. časť).

3 SÚČASNÁ REGULÁCIA POUŽITIA AUTONÓMNYCH ZBRANÍ V OZBROJENÝCH KONFLIKTOCH FORMÁLNymi PRAMEŇMI MPV

V tejto časti sa budeme venovať problematike súladnosti autonómných zbraní s formálnymi prameňmi medzinárodného práva, pri ich používaní v oblasti ozbrojených konfliktov. Nasledujúce tri podkapitoly sú z hľadiska analyzovania prameňov systematicky usporiadané tak, ako uvádza čl. 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora („Štatút“).²³ Vo vzťahu k pomocným prameňom, nami analyzované súdne rozhodnutia a náuka najviac kvalifikovaných odborníkov podľa čl. 38 ods. 1 písm. d) Štatútu sú inkorporované v rámci podkapitol základných prameňov nižšie.

3.1. Regulácia autonómných zbraní medzinárodnými zmluvami

Je faktom, že použitie autonómných zbraní nie je v medzinárodnom humanitárnom práve zakázané medzinárodnou zmluvou *per se*, na rozdiel od niektorých iných druhov zbraní (napr. chemické zbrane²⁴, biologické zbrane²⁵, protipechotné míny²⁶ a pod.).

Z uvedeného dôvodu je preto nutné posudzovať to, či medzinárodné zmluvy disponujú nástrojmi, ktorými by mohli regulovať legálnosť autonómných zbraní aspoň čiastočne s prihliadnutím na tú - ktorú autonómnu zbraň z hľadiska jej softvéru a hardvéru.

Ako správne uvádza JUDr. Bednár, jeden z mála autorov reagujúcich na vzťah súčasného medzinárodného humanitárneho práva a nových autonómných zbraní, kľúčovým môže byť čl. 36 Dodatkového protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov z r. 1977 („Dodatkový protokol I“), ktorý vyžaduje, aby každý zbraňový systém (vrátane autonómných zbraní), prešiel **právnym posúdením zbrane**, pričom toto ustanovenie zaväzuje aj iné ako zmluvné strany Dodatkového protokolu I, keďže dozrelo do obyčajovej podoby.²⁷ Článok 36 Dodatkového protokolu I uvádza nasledovne: „Pri štúdiu, vývoji, získavaní alebo zavádzaní nových druhov zbraní, prostriedkov alebo spôsobov vedenia vojny je Vysoká zmluvná strana povinná určiť, či ich použitie nie je za niektorých alebo za všetkých okolností zakázané týmto Protokolom alebo inou normou medzinárodného práva aplikovateľnou na túto Vysokú zmluvnú stranu.“ Preto je potrebné posúdiť súladnosť softvéru novej autonómnej zbrane (napr. či dostatočne identifikuje civilistov) a hardvéru (napr. či pri útoku nepoužíva zakázané prvky, akými sú napríklad chemické látky, oslepujúci laser a pod.) a pravidiel medzinárodného humanitárneho práva vo všetkých štyroch fázach (štúdiu, vývoj, získavanie, zavádzanie). Samotný Dodatkový protokol I upravuje niekoľko podmienok, ktoré musí nová zbraň spĺňať. Ide o požiadavky na nespôsobovanie nadmerných útrap, rozlišovanie legitímnych cieľov, proporcionality útokov (bližšie v časti 2.2) a požiadavku humánnosti (bližšie v časti 2.3). Keďže tieto podmienky sú taktiež aplikovateľné aj voči iným ako zmluvným stranám Ženevských dohovorov v dôsledku ich obyčajového charakteru, vyhneme sa duplicitu ich analyzovania v tejto podkapitole o medzinárodných zmluvách.

Samozrejme, použitie sily alebo hrozby sily prostredníctvom autonómnej zbrane, ako prostriedku agresie na vyvolanie ozbrojeného konfliktu je zakázané kogentnou úpravou uvedenou v čl. 2 ods. 4 Charty tak, ako bolo uvedené v časti 1.1 tohto článku. Avšak Charta, ako univerzálna medzinárodná zmluva týmto ustanovením zakazuje použitie autonómnej zbrane v *ius ad bellum*, nie v *ius in bello*, ktoré je predmetom analyzovania tejto časti.

3.2. Regulácia autonómných zbraní medzinárodnými obyčajami

V tejto časti plynulo nadviažeme na vyššie uvedený čl. 36 Dodatkového protokolu I z r. 1977, a to na nutnosť súladnosti autonómnej zbrane s princípom na nespôsobovania nadmerných útrap, rozlišovania a proporcionality, keďže tieto pravidlá majú nielen partikulárnu zmluvnú záväznosť, ale aj všeobecnú obyčajovú záväznosť. Preto tieto princípy podradíme pod obe čl. 38 ods. 1 písm. a) a b) Štatútu, avšak z dôvodu širšej aplikability v prípade medzinárodných obyčají sa im venujeme v tejto časti.

²¹Tamtiež.

²²Marco Sassóli: Autonomous Weapons and International Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified [online]. 2014. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://digitalcommons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ils>. Str. 327.

²³Čl. 38 Štatútu Medzinárodného súdneho dvora.

²⁴Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení.

²⁵Dohovor o zákaze vývoja, výroby a skladovania biologických a toxínových zbraní a ich ničení.

²⁶Dohovor o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení.

²⁷Daniel Bednár. Postačuje recentná úprava Medzinárodného humanitárneho práva na reguláciu budúcich ozbrojených konfliktov 21. storočia? [online]. 2019. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2019/09/20/postacuje-recentna-uprava-medzinarodneho-humanitarneho-prava-na-regulaciu-buducich-ozbrojenych-konfliktov-21-storocia/>.

Článok 35 ods. 2 Dodatkového protokolu I²⁸ zakazuje použitie zbraní, ktoré by svojou povahou spôsobovali **nadmerné zranenia alebo zbytočné útrapy**.²⁹ Komentár Medzinárodného výboru Červeného kríža v súvislosti s týmto princípom uvádza, že toto ustanovenie bolo prijaté konsenzom, inak by to skôr či neskôr viedlo k akceptácii mučenia.³⁰ Pri otázke, či môže autonómna zbraň byť v súlade s týmto princípom je potrebné prihliadať najmä na jej hardvérové vybavenie. Autonómna zbraň, ktorá bude útočiť na svoj cieľ zakázanými prostriedkami (viď vyššie) bude bezpochyby nedovolená. Rovnaký záver platí aj pre autonómnu zbraň, ktorá bude útočiť na svoj cieľ dovolenými prostriedkami, avšak spôsobom vyvolávajúcim nadmerné zranenia či zbytočné útrapy – takým príkladom je napr. použitie napalmu, ktorý môže spôsobiť zbytočné útrapy cieľu útoku, hoci používanie napalmu nie je v ozbrojených konfliktoch zakázané.³¹ Domnievame sa však, že rovnako aj nesprávne softvérové nastavenie môže v niektorých prípadoch porušovať predmetný princíp, hoci sa táto otázka z praktického hľadiska bližšie viaže k hardvérovému vybaveniu autonómnej zbrane. Napríklad, ak by systém autonómnej zbrane disponujúcej rôznymi prostriedkami útoku nesprávne vyhodnotil použitie vhodného prostriedku útoku v konkrétnej situácii, použitím iného prostriedku nevhodného pre konkrétnu situáciu by mohlo dôjsť k nadmernému zraneniu či zbytočným útrapám nepriateľa, čím by softvérové rozhranie autonómnej zbrane nebolo súladné s analyzovaným princípom.

Ďalším obyčajovým princípom, ktorý v prípade autonómnych zbraní budeme analyzovať prizmou softvérových špecifik autonómnych zbraní, je **princíp rozlišovania**, ako základné pravidlo.³² Tento princíp je zakotvený v čl. 48 Dodatkového protokolu I, podľa ktorého: *„Na zabezpečenie rešpektovania a ochrany civilného obyvateľstva a objektov civilného rázu budú strany v konflikte vždy robiť rozdiel medzi civilným obyvateľstvom a komбатantmi a medzi objektmi civilného rázu a vojenskými objektmi a v súlade s tým budú viesť svoje operácie len proti vojenským objektom.“*³³ Pri autonómnych zbraniach s istou mierou prítomnosti ľudského faktora pri rozhodovaní (Human-in/on-the-loop) môže ľudským zásahom dôjsť k zvráteniu chybného rozlíšenia medzi komбатantom a civilistom vykonaného autonómnu zbraňou. Problém dodržiavania princípu rozlišovania nastáva najmä pri v prípade autonómnych zbraní s plnou autonómiou, kedy o zameraní a následnom útoku rozhoduje vždy len umelá inteligencia na základe pôvodných “naprogramovaných” a/alebo získaných dát strojovým učením. Vzhľadom k súčasnému stavu technického poznania je podľa mnohých autorov veľmi nepravdepodobné, aby plne autonómny zbraňový systém uspokojivo naplnil princíp rozlišovania,³⁴ argumentujúc, že rozlišovanie v dnešných ozbrojených konfliktoch (kedy komбатanti často nenosia vojenské uniformy či insígnie) je pre takéto zbrane veľmi zložitá, keďže im chýba možnosť posúdenia zámerov jednotlivca.³⁵ Napríklad Krishnan uvádza zaujímavý príklad, kedy by teroristi alebo povstalci mohli oklamať robotov pri rozlišovaní cieľov skrytím zbraní alebo iným zneužitím zistených zmyslových a behaviorálnych obmedzení robota.³⁶

Záverom sa v tejto časti venujeme obyčajovému³⁷ princípu **proporcionality**, ktorý je uvedený v čl. 51 ods. 5 písm. b) a 57 ods. 2 písm. a) bod (iii) Dodatkového protokolu I. Proporcionalita spočíva v tom, že útok bude považovaný za proporcionálny len ak očakávaná ujma u civilistov nebude presahujúca vo vzťahu k očakávanému vojenskému výsledku. V tomto ohľade sa zaviedol istý “štandard uvedomelého vojaka” pri posudzovaní proporcionality útoku.³⁸ K princípu proporcionality sudkyňa Medzinárodného súdneho dvora Higgins vo svojom odlišnom stanovisku uviedla, že ani legitímny cieľ nemôže byť napadnutý, ak by celková ujma civilistov bola

²⁸Čl. 35 ods. 2 Dodatkového protokolu I uvádza, že: „Zakazuje sa používať zbrane, muníciu, materiál a spôsoby vedenia vojny, ktoré by svojou povahou spôsobovali nadmerné zranenia alebo zbytočné útrapy.“

²⁹Medzinárodný súdny dvor označil tento princíp za jeden z kardinálnych princípov humanitárneho práva v rozhodnutí, ktorý zaväzuje všetky štáty kvôli obyčajovej povahe v prípade: Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advisory Opinion, I.C.J. reports 1996, p.7, ods. 78-79.

³⁰International Committee of the Red Cross. Commentary to Protocol Additional to Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. [online]. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/1a13044f3bbb5b8ec12563fb0066f226/2f157a9c651f8b1dc12563cd0043256c> . ods. 1431.

³¹Tamtiež. ods. 1438.

³²Medzinárodný súdny dvor označil tento princíp za jeden z kardinálnych princípov humanitárneho práva v rozhodnutí, ktorý zaväzuje všetky štáty kvôli obyčajovej povahe: Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advisory Opinion, I.C.J. reports 1996, p.7, ods. 78-79.

³³Čl. 48 Dodatkového protokolu I.

³⁴Noel E. Sharkey: The Evitability of Autonomous Robot Warfare. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-886-sharkey.pdf> .

³⁵Human Rights Watch. Losing Humanity. The Case against Killer Robots. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots>; Marco Sassóli: Autonomous Weapons and International Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified [online]. 2014. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ils> . Str. 313.

³⁶KRISHNAN, A.: Killer Robots. Ashgate Publishing, 2009. Str. 99.

³⁷Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1986, p. 14, ods. 176.; SHAW, M.: International Law, Cambridge University Press, 2017. Str. 868.

³⁸Bližšie pozri: Prosecutor v. Stanislav Gali, International Tribunal for the Prosecution of Persons Responsible for Serious Violations of International Humanitarian Law Committed in the Territory of Former Yugoslavia since 1991 (ICTY), Case No. IT-98-29-T, Judgment and Opinion, December 5, 2003, ods. 58.

neprimeraná špecifickému vojenskému výsledku útoku.³⁹ Sassóli uvádza, že najväčším problémom systému autonómnej zbrane bude aplikácia princípu proporcionality vo vzťahu k vyhodnoteniu očakávaného vojenského výsledku, keďže ten sa neustále mení podľa plánov veliteľa a vývoja vojenských operácií na oboch stranách, a preto akokoľvek perfektne naprogramovaný systém autonómnej zbrane nebude v súlade s princípom proporcionality, pokiaľ neobdrží konštantne aktualizované dáta o vojenských operáciách a plánoch.⁴⁰

Záverom k analyzovaniu toho, či autonómne zbrane súčasnosti môžu byť súladné s vyššie uvedenými princípmi medzinárodného humanitárneho práva uvádzame, že poskytnutie uniformnej odpovede nie je v teoretickej rovine možné. Najmä pri autonómnych zbraniach s dostatočným vplyvom ľudského operátora a správnym softvérovým a hardverovým vybavením je možné predstaviť si súladnosť autonómnej zbrane s vyššie uvedenými princípmi. Vždy však podľa konkrétnych skutkových okolností treba podrobiť zbraň dostatočnému právnomu posúdeniu, ktoré potvrdí alebo vyvráti legalitu tej – ktorej zbrane. Čo sa však týka potenciálneho súladu plne autonómnej zbrane s týmito princípmi, tak pri tejto kategórii volíme konzervatívnejší prístup a skôr sa prikláňame k názoru, že v súčasnom stave technického poznania by pravdepodobne plne autonómna zbraň mala problém s dodržiavaním princíпов rozlišovania a proporcionality z dôvodov uvedených vyššie. To však nevylučuje záver, že v budúcnosti by pri dokonalom nastavení systému zbrane mohla autonómna zbraň *a fortiori* ešte lepšie dodržiavať pravidlá medzinárodného humanitárneho práva.⁴¹

3.3. Regulácia autonómnych zbraní medzinárodnými zásadami

Napokon v závere tejto časti venujeme pozornosť zásadám humanity (ľudskosti) v medzinárodnom humanitárnom práve, ktoré sú uvedené v tzv. Martenovej klauzule,⁴² ktorá je záväzná *erga omnes*.⁴³

V zásade pri autonómnych zbraniach s istou mierou vplyvu ľudského operátora by nemal byť problém s naplnením Martenovej klauzuly, keďže pri rozhodovaní o útoku/zvrátení útoku v konečnom dôsledku rozhoduje človek (konaním formou príkazu útočiť/opomenutím príkazu neútočiť).

V prípade plne autonómnej zbrane by bola situácia opäť zložitejšia. Ide o filozofickú otázku, či neľudský stroj dokáže v ozbrojených konfliktoch dodržiavať zásady ľudskosti. V ideálnom svete, pri ideálnom nastavení softvéru plne autonómnej zbrane by to podľa nášho názoru teoreticky možné bolo, keďže takáto technológia by skutočne mohla prispieť k ochrane života, zdravia a verejného majetku v ozbrojených konfliktoch. Avšak vzhľadom k tomu, že za každým softvérom je možné nájsť človeka (programátora) a v súčasnom stave technologického poznania sa nezriedka odzrkadľujú dôsledky latinskej zásady *errare humanum est*, dovolíme si uviesť, že softvér s počiatočnými chybami, ktorý bude následne bez ľudskej interakcie zameriavať a útočiť na iné subjekty a objekty v komplexných ozbrojených konfliktoch, nebude spĺňať zásadu humanity uvedenú v Martenovej klauzule, keďže ak by zbraň disponovala aspoň čiastočným vplyvom ľudského operátora, bolo by možné tieto chyby zvrátiť.

4 REGULAČNÉ AKTIVITY AKO NÁDEJ HUMÁNNOSTI BUDÚCICH OZBROJENÝCH KONFLIKTOV?

Z vyššie uvedeného posúdenia prameňov vyplynulo, že použitie čiastočne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch je hypoteticky možné, ba až dokonca vhodné v prípade súladu ich technického a softvérového vybavenia s normami medzinárodného humanitárneho práva. Pre úplne automatizované zbrane v ozbrojených konfliktoch dnešných dní by z vyššie uvedených dôvodov veľmi pravdepodobne platil opak. Aj preto zastávame názor, že úplný zákaz plne autonómnych zbraní ako takých je v medzinárodnom práve nevyhnutný.

Tento názor zdieľa aj množstvo ďalších subjektov. Medzi nimi napríklad v súčasnosti aj tridsať krajín, ktoré požadujú zákaz plne autonómnych zbraní vrátane Číny ako dôležitej mocnosti, ktorá má však ako jediná osobitné postavenie – požaduje len zákaz použitia, nie vývoja a výroby plne autonómnych zbraní.⁴⁴ Z verejne dostupných informácií uvedených na webovej stránke Mimovládnej organizácie požadujúcej zákaz smrtiacich robotov vyplýva, že k zakazu sa ďalej hlásia aj ďalšie relevantné entity – Európsky parlament, Generálny tajomník OSN, Spravodajcovia Rady OSN pre ľudské práva, vyše 140 mimovládnych organizácií, 4500 expertov na umelú inteligenciu, 26 laureátov Nobelovej ceny a prevažná časť verejnosti na základe prieskumov verejnej mienky.⁴⁵

Naopak, na strane druhej stojí niekoľko významných mocností, ktoré z dôvodu vynaloženie nemalých investícií v tejto oblasti nepodporujú zákaz plne autonómnych zbraní *per se*. Keďže na prijatie rozhodnutia vládných expertov zmluvných strán Dohovoru o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní sa vyžaduje jednodhlasnosť, postačí len jeden štát s hlasovacími právami na to, aby blokoval prijatie regulácie vo forme zákazu plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch – medzi také patria napr. mocnosti ako Ruská federácia

³⁹Dissenting Opinion of Judge Higgins, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, ICJ Reports, 1996, str. 588.

⁴⁰Marco Sassóli: Autonomous Weapons and International Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified. [online]. 2014. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ils>. Str. 332.

⁴¹Tamtiež. Str. 311.

⁴²Martensova klauzula je nasledovne vymedzená v čl. 1 ods. 2 Dodatočného Protokolu I: „V prípadoch, ktoré neupravuje tento Protokol alebo iné medzinárodné dohody, zostávajú civilné osoby a komatanti pod ochranou a v rámci pôsobnosti zásad medzinárodného práva vyplývajúcich z ustálených obyčají, zo zásad ľudskosti a z požiadaviek spoločenského svedomia.“

⁴³Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advisory Opinion, I.C.J. reports 1996, p.7, ods. 84.

⁴⁴Campaign to stop killer robots. Country Positions on Negotiating a Treaty to Ban and Restrict Killer Robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: https://www.stopkillerrobots.org/wp-content/uploads/2020/05/KRC_CountryViews_25Sep20.pdf.

⁴⁵Campaign to stop killer robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.stopkillerrobots.org/>.

či USA, ktoré argumentujú napríklad predčasnou reguláciou, keďže smrtiace plne autonómne zbrane ešte neexistujú.⁴⁶

V súčasnosti je snahou odporcov plne autonómnych zbraní aspoň ich minimálna regulácia. Preto mimovládna organizácia Human Rights Watch v spolupráci s Klinikou medzinárodných ľudských práv Harvardskej univerzity pripravili vzorovú zmluvu, ktorá by ustanovovala tri základné povinnosti v tejto oblasti. Prvou je všeobecná povinnosť zachovania rozumnej ľudskej kontroly nad použitím sily, druhou je zákaz vývoja, výroby a použitia zbraní, ktoré dokážu automaticky zamerať a zaútočiť na cieľ (zbrane bez dostatočnej ľudskej kontroly, ktoré sa spoliehajú na externé informácie) a treťou je zabezpečiť pozitívny záväzok štátov cielený na zabezpečenie dostatočnej ľudskej kontroly pri používaní všetkých ostatných systémov, ktoré zameriavajú a útočia na ich ciele.⁴⁷

To, či budú regulačné aktivity zákazu plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch úspešné aspoň čiastočne, závisí od budúcich rokovaní štátov a ich zástupcov. Ich výsledok je na teraz nepredikovateľný. Jasnejšie však v tomto prípade je to, že v prípade absencie akejkoľvek regulácie plne autonómnych zbraní sa následky dnešného nekonania prejavujú v spôsobe vedenia ozbrojených konfliktov budúcich dní a následkoch takýchto konfliktov.

5 ZÁVER

Cieľmi článku bolo upozornenie na existenciu autonómnych zbraní, priblíženie niektorých vybraných autonómnych zbraní na praktických príkladoch, posúdenie výhod a nevýhod používania autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch, posúdenie súladnosti použitia autonómnych zbraní a plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch podľa súčasného stavu medzinárodného humanitárneho práva a analyzovanie návrhov *de lege ferenda* v tomto smere.

V samotnom úvode sme analyzovali pojem ozbrojený konflikt, pričom sme upozornili na isté druhy ozbrojených konfliktov a definičné otázky. Ďalej sme zistili, že pojem autonómna zbraň sa dá chápať v užšom a širšom ponímaní, pričom je rozdiel medzi autonómnymi zbraňami s vplyvom ľudského operátora (tzv. Human-in/on-the-loop autonómne zbrane) a plne autonómnymi zbraňami (tzv. Human-out-of-the-loop autonómne zbrane). Na druhej strane sme dospeli k zisteniu, že všeobecne akceptovaná definícia pojmu autonómna zbraň absentuje. Prekvapením bolo, že už v súčasnosti existuje pomerne veľký počet druhov autonómnych zbraní. Ich existenciu však nemožno bez ďalšieho odsudzovať, keďže je tu množstvo argumentov v prospech užívania (plne) autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch. Samozrejme, identifikovali sme aj veľa významných argumentov proti (plne) autonómnym zbraňam.

Vo vzťahu k formálnym prameňom medzinárodného humanitárneho práva *de lege lata* a súladnosti užívania autonómnych zbraní a plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch s týmito prameňmi sme zistili, že vykonaním právneho posúdenia novej zbrane podľa čl. 36 Dodatkového protokolu I by mohlo v prípade autonómnych zbraní s ľudským operátorom dôjsť tak ku kladnému, ako aj zápornému výsledku, na základe konkrétnych technických daností (hardvérového a softvérového vybavenia) tej-ktorej autonómnej zbrane. Vo vzťahu k plne autonómnych zbraňam sme zaujali závery, že v dôsledku súčasného stavu technického poznania a názorov vybraných predstaviteľov doktríny by tieto v súčasnosti pravdepodobne neboli v súlade s princípom rozlišovania, princípom proporcionality a zásadou humánosti uvedenou v Martensovej klauzule. Z tohto dôvodu sme vyhodnotili, že v súčasnosti by hypotetická plne autonómna zbraň pravdepodobne nebola v súlade s právnymi normami medzinárodného humanitárneho práva.

Nakoniec sme zaujali postoj v prospech aktívnej právnej regulácie užívania plne autonómnych zbraní v ozbrojených konfliktoch ich zákazom. Taktiež sme upozornili na súčasné regulačné aktivity vybraných subjektov a na aktuálny stav rokovaní vládnych expertov zmluvných strán Dohovoru o zákazoch alebo obmedzeniach použitia určitých konvenčných zbraní v tejto veci. Taktiež sa prikláňame k týmto návrhom *de lege ferenda*, v zmysle ktorých by mal mať ľudský operátor rozumnú mieru kontroly nad každou zbraňou užívanou v ozbrojených konfliktoch. Z uvedeného dôvodu jednoznačne navrhujeme úplný zákaz tzv. "Human-out-of-the-loop" autonómnych zbraní, za súčasného zachovania "Human-in/on-the-loop" autonómnych zbraní, ktoré majú dokonca potenciál humánnejšieho vedenia ozbrojených konfliktov a lepšieho dodržiavania pravidiel medzinárodného humanitárneho práva ako človek samotný, samozrejme po vykonaní dostatočných predbežných právnych posúdení týchto nových zbraní.

Záverom vyjadrujeme smelé presvedčenie, že tento článok prispeje k rozšíreniu všeobecného povedomia o tejto aktuálnej otázke v podmienkach Slovenskej republiky, keďže v prípade prehliadania jej akútnosti nám všetkým hrozia nenapraviteľné následky v ozbrojených konfliktoch budúcich dní.

Použitá literatúra

- KRISHNAN, A.: Killer Robots. Ashgate Publishing, 2009.
SHAW, M.: International Law, Cambridge University Press, 2017.
SLIJPER, F.: The arms industry and increasingly autonomous weapons. Utrecht: PAX, 2019.
SOLIS, G. D.: The law of armed conflict. 2nd edition, Cambridge University Press, 2016.

⁴⁶Human Rights Watch. Stopping Killer Robots. Country Positions on Banning Fully Autonomous Weapon and Retaining Human Control. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2020/08/10/stopping-killer-robots/country-positions-banning-fully-autonomous-weapons-and> .

⁴⁷Human Rights Watch. New Weapons, Proven Precedent. Elements of and Models for a Treaty on Killer Robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2020/10/20/new-weapons-proven-precedent/elements-and-models-treaty-killer-robots> .

Príspevky v odborných časopisoch a zborníkoch:

Capt. George Galdorisi, US Navy (Ret.); Keeping Humans in the Loop. U.S. Naval Institute Proceedings, 2015). Str. 36, 38.

Elektronické zdroje a články:

Alexander Valez-Green. The Foreign Policy Essay: The South Korean Sentry – A “Killer Robot“ to Prevent War. [online]. 2015. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.lawfareblog.com/foreign-policy-essay-south-korean-sentry%E2%80%94killer-robot-prevent-war> .

Daniel Bednár. Postačuje recentná úprava Medzinárodného humanitárneho práva na reguláciu budúcich ozbrojených konfliktov 21. storočia? [online]. 2019. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://comeniusblog.flaw.uniba.sk/2019/09/20/postacuje-recentna-uprava-medzinarodneho-humanitarneho-prava-na-regulaciu-buducich-ozbrojenych-konfliktov-21-storocia/> .

Campaign to stop killer robots. Country Positions on Negotiating a Treaty to Ban and Restrict Killer Robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: https://www.stopkillerrobots.org/wp-content/uploads/2020/05/KRC_CountryViews_25Sep2020.pdf .

Campaign to stop killer robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.stopkillerrobots.org/HumanRightsWatch.LosingHumanity.TheCaseagainstKillerRobots>. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2012/11/19/losing-humanity/case-against-killer-robots> .

Human Rights Watch. New Weapons, Proven Precedent. Elements of and Models for a Treaty on Killer Robots. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2020/10/20/new-weapons-proven-precedent/elements-and-models-treaty-killer-robots> .

Human Rights Watch. Stopping Killer Robots. Country Positions on Banning Fully Autonomous Weapon and Retaining Human Control. [online]. 2020. [cit. 25-10-2020]. Dostupné na: <https://www.hrw.org/report/2020/08/10/stopping-killer-robots/country-positions-banning-fully-autonomous-weapons-and> .

International Committee of the Red Cross. Commentary to Protocol Additional to Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), 8 June 1977. [online]. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/1a13044f3bbb5b8ec12563fb0066f226/2f157a9c651f8b1dc12563cd0043256c> .

International Committee of the Red Cross. How is the Term „Armed Conflict“ Defined In International Humanitarian Law? [online]. 2008. [cit. 23-10-2020]. Dostupné na: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf> .

Marco Sassóli. Autonomous Weapons and International Law: Advantages, Open Technical Questions and Legal Issues to Be Clarified [online]. 2014. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://digital-commons.usnwc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1017&context=ils> .

New York Times. Killer Robots Aren't Regulated. Yet. [online]. 2019. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://www.nytimes.com/2019/12/13/technology/autonomous-weapons-video.html> .

Noel E. Sharke.: The Evitability of Autonomous Robot Warfare. [online]. 2012. [cit. 24-10-2020]. Dostupné na: <https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc-886-sharkey.pdf> .

Medzinárodné zmluvy:

Charta Organizácie Spojených národov.

Dodatkový protokol k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov z r. 1977 (Dodatkový protokol I).

Dodatkový protokolu k Ženevským dohovorom z 12. augusta 1949 o ochrane obetí konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter (Dodatkový protokol II).

Dohovor o zákaze použitia, skladovania, výroby a transferu protipechotných mín a o ich zničení.

Dohovor o zákaze vývoja, výroby, hromadenia a použitia chemických zbraní a o ich zničení.

Dohovor o zákaze vývoja, výroby a skladovania biologických a toxínových zbraní a ich ničení.

Ženevský dohovor o zlepšení osudu ranených a nemocných príslušníkov ozbrojených síl v poli zo dňa 12. augusta 1949.

Súdne rozhodnutia a odlišné stanoviská:

Dissenting Opinion of Judge Higgins, Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, ICJ Reports, 1996.

Legality of the threat or use of nuclear weapons, Advisory Opinion, I.C.J. reports 1996.

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Merits, Judgment, I.C.J. Reports, 1986.

ICTY, The Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defence Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, IT-94-1-A, 2 October 1995.

29. ICTY, The Prosecutor v. Stanislav Gali, Case No. IT-98-29-T, Judgment and Opinion, December 5, 2003.

Iné zdroje:

Directive of Department of Defense of the USA No. 3000.09.

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. A/RES/3314/XXIX.

Kontaktné údaje:

Milan Béreš
Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Šafárikovo nám. č. 6,
811 01 Bratislava
Slovensko

SÚ ZÁKLADNÉ ZÁSADY MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA ZÁVÄZNÉ? JE MOŽNÉ SA OD NICH ODKLONIŤ?

Laura Bugajová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The professional article seeks to answer the question of whether selected general principles of international law are binding or can be deviated from in some way by analyzing the judgements of the International Court of Justice and the consequences for them of violators of the principles. The professional article deals with three selected general principles, which are the principle of non-use of force, the principle of equal rights and self-determination of nations, and the principle of peaceful settlement of international disputes.

Abstrakt: Odborný článok hľadá odpoveď na otázku či sú vybrané základné zásady medzinárodného práva záväzné alebo je možné sa od nich nejakým spôsobom odchýliť prostredníctvom analýzy rozhodnutí Medzinárodného súdneho dvora a následkov z nich plynúcich pre porušiteľov zásad. Odborný článok sa venuje trom vybraným základným zásadám, ktorými sú zásada zákazu použitia sily, zásada rovnakých práv a sebaurčenie národov a zásada mierového riešenia medzinárodných sporov.

Key words: general principles, international law, breach, bidding force

Kľúčové slová : základné zásady, medzinárodné právo verejné, porušenie, záväznosť

1 ÚVOD

Medzinárodne právo verejné deklaruje existenciou základných zásad medzinárodného práva verejného nutnosť rešpektovania týchto zásad zo strany štátov. Ide o relatívne nízky počet základných zásad, ktorých hlavným cieľom je udržanie mieru vo svete, zabráneniu vzniku vojnových konfliktov, spolupráca štátov, svedomitie plnenie záväzkov, ktoré subjektom medzinárodného práva vyplývajú na základe medzinárodných zmlúv a podobne.

Na potreby odborného článku sa nebudem venovať všetkým základným zásadám kodifikovaným v Charte Organizácie spojených národov (ďalej len „Charta OSN“) a v Deklarácií základných zásad týkajúcich sa priateľských vzťahov medzi štátmi (ďalej len „Deklarácia“) priatou Valných zhromaždením Organizácie Spojených národov (ďalej len „OSN“) v roku 1970. Odborný článok sa podrobnejšie venuje zásade zákazu použitia sily alebo hrozby silou, zásade rovnakých práv a sebaurčenia národov a zásade nezasahovania do vnútorných záležitostí štátov.

V rámci odborného článku sa zameriam na zodpovedanie otázky či sú vybrané základné zásady medzinárodného práva verejného záväzné, či majú kogentný charakter alebo, či je možné sa od nich akýmkoľvek spôsobom odchýliť.

Uvedené budem skúmať v súlade s rozhodnutiami Medzinárodného súdneho dvora, ako aj následkov, ktoré musel štát porušujúci základnú zásadu medzinárodného práva znášať ako následok svojho konania.

2 CHARTA OSN A DEKLARÁCIA ZÁSAD TÝKAJÚCICH SA PRIATEĽSKÝCH VZŤAHOV A SPOLUPRÁCE MEDZI ŠTÁTMI

V rámci medzinárodného práva je kodifikovaných niekoľko základných zásad. OSN deklaruje základné zásady v Článku 2 v spojení s Článkom 1 svojej zakladateľskej zmluvy, ktorou je Charta OSN. Charta OSN bola podpísaná dňa 26.06.1945 v San Franciscu pričom do platnosti vstúpila 24.10.1945. Vzhľadom na to, že Charta OSN je medzinárodnou zmluvou, ktorú členské štáty OSN podpísali, ustanovenia uvedené v Charte OSN sú pre signatárske štáty záväzné. Charta OSN vymedzuje v rámci Článkov 1 a 2 ciele a zásady, ktoré tvoria základné piliere OSN.

Charta OSN nie je jediným zdrojom, ktorý definuje základné zásady medzinárodného práva. Valné zhromaždenie OSN v roku 1970 Deklaráciou presnejšie špecifikovalo a rozanalyzovalo jednotlivé princípy, ktoré boli obsiahnuté v Charte OSN. Všeobecne platí, že deklarácie nie sú zväčša právne záväzné. Avšak v tomto prípade treba brať do úvahy, že Deklarácia kodifikuje všeobecné právo obyčajovej povahy, a teda je takisto záväzná.¹

3 VYBRANÉ ZÁSADY MEDZINÁRODNÉHO PRÁVA

Na základe Charty OSN a Deklarácie je možné definovať sedem základných zásad medzinárodného práva. V nasledujúcich podkapitolách sa bližšie venujem zásade zákazu použitia sily a hrozby silou, zásade rovných práv a sebaurčenia národov a zásade mierového riešenia medzinárodných sporov, ako aj prípadov, kedy došlo zo strany subjektu medzinárodného práva k porušeniu tej ktorej zásady.

3.1. Zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou

Zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou, je zásada, ktorej potrebu definuje už aj Preambula Charty Organizácie spojených národov, keďže uvádza: „*My ľud spojených národov, odhodlaní uchrániť naše budúce*

¹ VRŠANSKÝ, P, VALUCH, J, a kol, Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť, Bratislava, Wolters Kluwer, 2015, ISBN: 978-80-8168-316-9, str.142

pokolenia pred metlou vojny, ktorá dvakrát v priebehu nášho života priniesla ľudstvu nevysloviteľné strasti“. Uvedené je možné interpretovať ako snahu predchádzať a brániť vzniku vojen a vojnových konfliktov, ktoré by mohli sužovať mladšie generácie. V zmysle Preambuly obsahuje Charta OSN v Článku 2 ods. 4 ustanovenie, ktorú uvádza: „*Všetci členovia Organizácie spojených národov sa vystríhajú vo svojich medzinárodných stykoch hrozby silou alebo použitia sily proti územnej celistvosti alebo politickej nezávislosti každého štátu.*“

Zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou, nie je len zásada, ktorú možno porušiť v rámci medzinárodného styku dvoch rôznych štátov. V dnešnej dobe už prevláda názor, že je nutné chápať túto zásadu aj v kontexte vzťahu národnooslobodzovacieho boja prípadne kolonializmu a štátu.² Z uvedeného možno vyvodíť, že štát nesmie použitím sily alebo hrozby silou zasiahnuť do boja národu, ktorý bojuje za svoju nezávislosť, aby nedošlo ku krviprelievaniu. Je veľmi dôležité uviesť, že základné zásady medzinárodného práva koexistujú súčasne a navzájom sa ovplyvňujú. V danom prípade, keď by národ bojoval za nezávislosť a štát by sa rozhodol tieto boje potlačiť ozbrojenými akciami alebo hrozbou takýchto ozbrojených akcií, nenarážame len na porušenie zásady zákazu použitia sily a hrozby silou, ale aj zásady práva národov na sebaurčenie a taktiež na zásadu mierového riešenia sporov.

Ako už aj z citácie Článku 4 ods. 2 Charty OSN vyplýva, štáty sa zaväzujú k tomu, aby akceptovali územnú celistvosť a politickú nezávislosť štátu. Vo svojej podstate je v záujme každého členského štátu, aby mal nemenné hranice, aby nebolo možné uzurpovanie určitej časti hraničného územia iným štátom a podobne. Nemožno zo strany štátu neakceptovať územnú celistvosť štátu a snažiť sa získať územie pre svoj štát, ako to bolo z historického hľadiska v čase budovania impérií úplne bežné. Treba však uviesť, že pojem „územná celistvosť“ sa nevzťahuje len na hranice štátov, ale aj na demarkačné línie, t. j. línie prímeria určené medzinárodnými zmluvami.³

Vzhľadom na to, že Deklarácia zásad medzinárodného práva týkajúcich sa priateľských vzťahov a spolupráce medzi členskými štátmi v súlade s Chartou OSN špecifikovala jednotlivé zásady, ako aj rôzne formy použitia sily alebo hrozby silou. Samozrejme z podstaty veci je zrejmé, že medzi formy použitia sily možno zaradiť násilné trestné činy smerujúce najmä proti sebaurčovaciemu právu národov, k potlačeniu národnooslobodzovacích bojov alebo k porušeniu hraníc a demarkačných línií. Deklarácia z roku 1970 sa však podrobnejšie venuje vymedzeniu foriem síl, medzi ktoré radí napríklad aj propagandu, agresiu, vojenskú okupáciu, organizovanie, podnecovanie alebo účasť na občianskej vojne a ďalšie.

V roku 1974 Valné zhromaždenie OSN rezolúciou č. 3314/XXIX definovalo pojem agresia. Laicky možno povedať, že agresia je začatie a vedenie útočnej vojny. V zmysle rezolúcie ide o „*použitie ozbrojenej sily štátom, alebo skupinou štátov voči suverenite, územnej celistvosti, alebo politickej nezávislosti iného štátu, alebo jej použitie akýmkoľvek iným spôsobom nezlučiteľným s Chartou OSN.*“ Agresiou dochádza k najzávažnejšiemu porušeniu zásady zákazu použitia sily alebo hrozby silou.

3.1.1. Porušenie zásady zákazu použitia sily alebo hrozbou sily – Uganda vs. Kongo

V roku 1997 bol prezident Konga (vtedajšej krajiny Zaire) zosadený lídrom konžskej oslobodzovacej armády. Oslobodzovacia armáda disponovala podporou štátov Uganda a Rwanda. Po zosadení prezidenta Zaire, sa z lídra konžskej oslobodzovacej armády stala hlava štátu Demokratickej republiky Kongo. Spočiatku Demokratická republika Kongo akceptovala prítomnosť cudzích vojsk na svojom území, avšak rok od zvrhnutia prezidenta Zaire, oficiálne požiadala nový prezident Demokratickej republiky Kongo o odchod cudzích vojsk z územia Konga. Uganda oficiálnu žiadosť neakceptovala a na území Konga zostala. Bezpečnostná rada Organizácie spojených národov prijala rezolúciu č. 1234 z roku 1999, ktorou vyzvala okupačné krajiny Uganda a Rwandu, aby opustili územie Konga. Na základe uvedených skutočností podala Uganda v roku 1999 žalobu na Medzinárodný súdny dvor, ktorej predmetom bolo tvrdenie, že Uganda sa mimo iného dopúšťa vojenskej okupácie, podporovania opozičných hnutí proti centrálnej vláde, čím zasahuje do suverenity Konga, páchania násillia na konžskom obyvateľstve a taktiež využívania konžských prírodných zdrojov. Uganda reagovala podaním žalobných protinárokov, v ktorých uviedla, že Kongo sa voči Ugande dopustilo využitia sily v rozpore s článkom 2 ods. 4 Charty OSN a došlo k porušeniu diplomatickej misie jej členov.

Medzinárodný súdny dvor v rozsudku z 19.12.2005 označeného ako „*Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*“ zastal názor, že Uganda sa dopustila porušenia zásady zákazu použitia sily voči Kongu, hoci aj nemala cieľ zvrhnúť vládu prezidenta, ale chrániť svoje mestá a letiská na základe vlastnej bezpečnostnej potreby.⁴ Vzhľadom na to, že súd konštatoval porušenie zásady zo strany Ugandy, konanie Konga nepovažuje za konanie v rozpore s Článkom 2 ods. 4 Charty OSN, nakoľko Kongo bolo oprávnené použiť silu ako odpoveď na konanie Ugandy.

Rozhodnutím z roku 2005 sa spor medzi Ugandou a Kongom úplne neuzavrel. Medzinárodný súdny dvor dňa 22.09.2020 dospel k záveru, že v ďalšom konaní je nutné zabezpečiť znalecký posudok. Pričom pripomenul, že v rozsudku z roku 2005 konštatoval porušenie zásady zákazu použitia sily zo strany Ugandy, súčasne však prišiel k záveru, že Demokratická republika Kongo porušila záväzky plynúce z Viedenského dohovoru o diplomatických stykoch z roku 1961. Vzhľadom na to, že strany sporu sa nedohodli na obojstrannom plnení, Medzinárodný súdny dvor uznesením zo dňa 01.07.2015 konanie obnovil vo veci týkajúcej sa náhrady škody.

² AZUD. J.: K niektorým otázkam výkladu zásady zákazu hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch, In: Ročenka medzinárodného práva. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2008, str. 10

³ VRŠANSKÝ. P, VALUCH. J, a kol., Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť, Bratislava, Wolters Kluwer, 2015, ISBN: 978-80-8168-316-9, str.144

⁴ BUCHTA. T, SÝKOROVÁ M. Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom. Skriptá. Bratislava. C. H. Beck, 2016, ISBN: 978-80-89603-40-4, str. 77

Do dnešného dňa sa Uganda domáha uhradenia škôd spôsobených Demokratickou republikou Kongo, týkajúcich sa strát života, strát prírodných zdrojov a škôd na majetku. V tejto súvislosti vydal Medzinárodný súdny dvor 16.10.2020 Uznesenie, ktorým rozhodol o potrebe vypracovania znaleckého posudku štyrmi nezávislými odborníkmi.

3.2. Zásada rovných práv a sebaurčenia národov

Zásada rovných práv a sebaurčenia národa, je zásada ktorej hlavným cieľom je neobmedzovanie práva národa slobodne a samostatne rozhodovať o svojom zriadení, t.j. bez zásahov iných subjektov. Na úvod je potrebné definovať pojem sebaurčenie. Sebaurčenie je možno chápať ako slobodné rozhodovanie národa o svojom osude, nezávisle od vôle iného subjektu.⁵ Ako aj z definície vyplýva toto právo patrí len národu nie národnostným menšinám, v prípade ktorých je ochrana poskytovaná inými formami.

Charta OSN v Článku 2 explicitne neupravuje právo národov na sebaurčenie, avšak to neznamená, že by Charta túto problematiku opomenula. V Článku 1 ods. 2 definuje ako jeden z cieľov OSN aj „rozvíjanie priateľských vzťahov medzi národmi založených na úcte k zásade rovnoprávnosti a sebaurčenia národov“.

Zásada sebaurčenia národov sa formovala v čase po prvej svetovej vojne a úzko súvisí so vznikom nových štátov. Právo národa na sebaurčenie sa taktiež spája s pádom kolonializmu vo svete a snahy vytvárať slobodné štáty kolonizovanými národmi. V súvislosti s týmto vydalo Valné zhromaždenie OSN rezolúcie č. 1514/XV a 1514/XV.A, v ktorých OSN vyjadrilo podporu s dekolonizáciou kolonizovaných štátov.

3.2.1. Porušenie zásady rovných práv a sebaurčenia národov – Západná Sahara

Kolonizačnou politikou Španielska sa územie Západnej Sahary stalo od roku 1934 jeho kolóniou. Ako už bolo vyššie uvedené Organizácia spojených národov zastávala stanovisko nutnosti dekolonizácie kolonizovaných štátov. Španielsko v roku 1974 umožnilo referendum o budúcom statuse Západnej Sahary. Problém však nastal, keď sa do debaty ohľadne Západnej Sahary pridali Mauretánia a Maroko, ktoré tvrdili, že na územie Západnej Sahary majú nárok z historického hľadiska. V tejto súvislosti sa Valné zhromaždenie OSN obrátilo na Medzinárodný súdny dvor s dvomi otázkami. Prvá otázka smerovala k zodpovedaniu či bolo územie Západnej Sahary v čase kolonizácie Španielskom „*terra nullius*“. V prípade ak by dospel Medzinárodný súdny dvor k zápornej odpovedi na uvedenú otázku, Valné Zhromaždenie OSN sa pýtalo na existenciu právnych vzťahov medzi územím Západnej Sahary a Maroka s Mauretániou.

Medzinárodný súdny dvor v poradnom rozsudku z 16.10.1975 označeným ako „*Western Sahara*“ konštatoval osídlenie územia národmi v čase kolonizácie Španielskom. Avšak súd mal za to, že aj keď národy žili kočovným spôsobom života, boli politicky ako aj sociálne organizované. Preto sa súd priklonil k názoru, že územie Západnej Sahary nemožno v čase kolonizovania považovať za „*terra nullius*.“ Pri druhej otázke mal Medzinárodný súdny dvor za to, že dokumenty, ktoré predložili Maroko a Mauretánia nijakým spôsobom nedeklarujú ich právny vzťah k územiu Západnej Sahary.

Medzinárodný súdny dvor síce rozhodnutím konštatoval neexistenciu právneho vzťahu Maroka a Mauretánie na územie Západnej Sahary, avšak to neznamená, že situácia v Západnej Sahare bola následkom vydaného rozhodnutia ukončená. Aj keď v 90.-tych rokoch 20. storočia a aj začiatkom nového milénia bola snaha upokojiť situáciu rôznymi mierovými iniciatívami, konflikt sa opätovne rozprúdil v roku 2005. Nepokoje a demonstrácie trvali od mája do novembra a pokrývali najmä územie Marockej časti Západnej Sahary. Protesty sa opätovne vyskytli v roku 2010 v utečeneckom tábore na území Západnej Sahary. Zatiaľ k posledným závažným nepokojom možno zaradiť nepokoje od 26.02.2011, ktoré vznikli ako reakcia na zlyhanie polície, ktorá nedokázala zabrániť plieneniu mesta Dakhla. Od roku 2011 sa protesty a nepokoje opakujú, avšak nie vo veľkej miere. Ku dnešnému dňu väčšinu územia Západnej Sahary ovláda Maroko, pričom asi 20% územia patrí štátu Polisario.

3.3. Zásada mierového riešenia medzinárodných sporov

Charta OSN v Článku 2 ods. 3 uvádza, „*všetci členovia Organizácie spojených národov riešia svoje medzinárodné spory mierovými prostriedkami tak, aby všetkým zabezpečili práva a výhody vyplývajúce z členstva.*“

Základným cieľom mierového riešenia medzinárodných sporov je udržanie mieru a bezpečnosti. Je pochopiteľné, že subjekty medzinárodného práva sa môžu dostať do konfliktov plynúcich z rôznych dôvodov. Ku príkladu z rozdielneho náboženstva, odlišného názoru na nárok k územiu, prípadne k nerastnému bohatstvu. Keďže nie je možné vyslovene predchádzať vzniku sporov medzi štátmi je potrebné dohliadať aspoň na to, aby štáty hľadali riešenie pokojnou, mierovou cestou bez využitia ozbrojených síl. Zo zásady vyplýva, že štáty majú povinnosť riešiť svoje konflikty s inými štátmi, čo znamená, že nemôžu byť pasívny, ale majú aktívne hľadať riešenie, avšak toto riešenie majú hľadať za tzv. „okrúhlym stolom“.

V zmysle Deklarácie z roku 1970 je potrebné, aby štáty riešili svoje spory spravodlivo a rýchlo. Riešenie sporu môžu nájsť rôznymi prostriedkami, ako sú rokovanie, vyšetrowanie, sprostredkovanie, arbitráž, súdne konania a zmierovacie konanie. V roku 1982 vydalo Valné zhromaždenie OSN Deklaráciu o mierovom riešení medzinárodných sporov, ktorá upriamila pozornosť na priame rokovania a uzatváranie dohôd.

3.3.1. Porušenie zásady mierového riešenia medzinárodných sporov – Nikaragua vs. USA

Nikaragua si prešla v roku 1979 politickým prevratom, kedy došlo k zvrhnutiu pravicovo orientovaného režimu. K vláde sa dostali ľavicovo orientovaní revolucionári. Situácia vyústila k občianskej vojne medzi ľavicovo orientovanými revolucionármi a kontrarevolucionármi. Spojené štáty americké sa do konfliktu zapojili ukončením

⁵ LANTAJOVÁ, D.: Medzinárodnopráva úprava národov na sebaurčenie. In: Slovenská ročenka medzinárodného práva 2008. Bratislava. 2008. str. 87

dohodnutej ekonomickej pomoci Nikarague, pričom podporovali kontrarevolucionárov. Ľavicovo orientovaná vláda Nikaraguy sa obrátila na Medzinárodný súdny dvor, keďže mala za to, že sa Spojené štáty americké dopustili ozbrojenej sily, vzhľadom na to, že zamýšľali nikaragujské prístavy, taktiež sa podľa Nikaraguy dopustili porušenia zásady nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu, nakoľko poskytnutím vybavenia a výcvikom kontrarevolucionárov im poskytli pomoc a podporu v boji proti vláde. USA pritom tvrdila, že konala v rámci kolektívnej sebaobrany.

Medzinárodný súdny dvor rozsudkom zo dňa 27.06.1986 označeným ako „*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*“ dospel k názoru, že zo strany USA došlo k porušeniu zásady mierového riešenia sporov ako aj zásady použitia sily, pri rozhodovaní vychádzal z už spomínanej rezolúcie Valného zhromaždenia OSN č. 3314/XXIX. Medzinárodný súdny dvor sa nestotožnil s argumentáciou USA, že konala na základe kolektívnej sebaobrany.

USA zabránilo vymoženiu rozsudku Bezpečnostnej rade OSN, čím zabránili Nikaraguy v uplatnení si akejkolvek náhrady škody. Nikaragua nakoniec v roku 1992 stiahla z Medzinárodného súdneho dvora podanie, ktorým si uplatňovala nárok na náhradu škody. Možno konštatovať, že Medzinárodný súdny dvor síce rozhodol, že USA porušila základné zásady medzinárodného práva, avšak vo svojej podstate Spojené štáty americké neniesli za svoje konanie žiadne následky.

4 ZÁVER

Cieľom odborného článku bolo nájsť odpoveď na otázku či sú základné zásady medzinárodného práva záväzné a či je možné sa od nich odkloniť. Teda či je možné tvrdiť, že základné zásady medzinárodného práva majú kogentný charakter.

Článok sa venoval vybraným zásadám. Konkrétne v prípade zásady zákazu použitia sily alebo hrozby silou článok predostrel problematiku na rozhodnutí Uganda vs. Kongo. V zmysle tohto rozhodnutia je možné konštatovať, že zásada zákazu použitia sily alebo hrozby silou je zásadou, ktorá má kogentný charakter. Nie je možné sa od tejto zásady akýmkoľvek spôsobom odchýliť, aj keď zo strany Ugandy bola snaha dokázať oprávnenosť svojej prítomnosti na území Demokratickej republiky Kongo. Avšak na druhej strane je potrebné uviesť, že síce Medzinárodný súdny dvor deklaroval porušenie tejto zásady zo strany Ugandy, avšak nemyslím si, že medzi Ugandou a Kongom dôjde k úhrade náhrad škôd, ktoré si uplatňujú v stále prebiehajúcim konaní.

Druhým prípadom bola zásada rovnakých práv a sebaurčenia národov, pri ktorej sa článok venoval prípadu Západná Sahara. Opätovne mám za to, že právo na sebaurčenie národov je zásadou, ktorá má kogentný charakter, avšak v spojitosti s územím Západnej Sahary je dôležité si uvedomiť, že sa do dnešného dňa sporadicky vyskytujú nepokoje, ktoré časom môžu viesť ku konfliktu a opätovnému otvoreniu tejto otázky.

Poslednou vybranou zásadou bola zásada mierového riešenia medzinárodných sporov. Na základe skutočností uvedených v odbornom článku opätovne konštatujem, že ide o zásadu, ktorá má kogentný charakter a teda je záväzná. V prípade Nikaragua vs. USA Medzinárodný súdny dvor konštatoval porušenie uvedenej zásady zo strany USA, avšak následok pre USA to neprineslo, keďže Nikaragua sa napokon rozhodla neuplatniť si nárok na náhradu škody.

V zmysle uvedeného mám za to, že vyššie spomenuté vybrané základné zásady medzinárodného práva verejného sú záväzné a preto nie je možné sa od nich akýmkoľvek spôsobom odchýliť. Problematickou je však z môjho pohľadu vymožiteľnosť týchto rozhodnutí, respektíve vyvodenie zodpovednosti za porušenie.

Použitá literatúra

VRŠANSKÝ, P., VALUCH, J. a kol, Medzinárodné právo verejné. Všeobecná časť, Bratislava, Wolters Kluwer, 2015, ISBN: 978-80-8168-316-9

AZUD, J.: K niektorým otázkam výkladu zásady zákazu hrozby a použitia sily v medzinárodných vzťahoch, In: Ročenka medzinárodného práva. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre medzinárodné právo pri SAV, 2008

BUCHTA, T., SYKOROVÁ M. Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom. Skriptá. Bratislava. C. H. Beck, 2016, ISBN: 978-80-89603-40-4

LANTAJOVÁ, D.: Medzinárodnoprávna úprava národov na sebaurčenie. In: Slovenská ročenka medzinárodného práva 2008. Bratislava. 2008.

Charta Organizácie Spojených národov

Deklarácií základných zásad týkajúcich sa priateľských vzťahov medzi štátmi

Rezolúcia Valného zhromaždenia OSN č. 3314/XXIX

Poradný rozsudok Wetsern Sahar zo dňa 16.10.1975

Rozsudok Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua zo dňa 27.06.1986

Rozsudok Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda zo dňa 19.12.2005

Kontaktné údaje:

Laura Bugajová

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

MARTENSOVA KLAUZULA V MEDZINÁRODNOM PRÁVE VOJNOVÝCH KONFLIKTOV

Slavomír Geffert

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: The Martens clause has an undeniable influence on the form of today's international military and humanitarian law. Despite its influence and meaning, it is a relatively unknown concept that deserves more attention. Therefore, in this work we will clarify its historical development from its very origin to its current modified form and we will also present selected important court decisions, which in their decisions are based on "laws of humanity" "dictates of public conscience".

Abstrakt: Martensova klauzula má nepopierateľný vplyv na podobu dnešného medzinárodného vojenského a humanitárneho práva. Napriek svojmu vplyvu a významu je pomerne neznámym pojmom, ktorý by si zaslúžil väčšiu pozornosť. Preto si v tejto práci ozrejníme jej historický vývoj od samotného vzniku až po jej dnešnú modifikovanú podobu a uvedieme aj vybrané významné rozhodnutia súdov, ktoré sa vo svojich rozhodnutiach opierajú o „zákony humanity“ a „diktát verejného svedomia“.

Key words: Martens clause, war, international military and humanitarian law, laws of humanity

Kľúčové slová: Martensova klauzula, vojna, medzinárodné vojenské a humanitárne právo, zákony humanity

1 ÚVOD

V tejto práci sa budem venovať predovšetkým historickému vývoju samotnej Martensovej klauzuly a jej vplyvu na medzinárodné vojenské a humanitárne právo. Postupom času a samotným vývojom spoločnosti sme sa dostali do bodu kedy bolo nevyhnutné a veľmi žiadúce, určitým spôsobom upraviť pravidla vojny a vojnových konfliktov.

Samotná vojna nemá ani v súčasnosti a ani v minulosti nemala v legálnu definíciu ktorá by bolo obsiahnutá v medzinárodnej zmluve. Preto len ťažko vieme presne určiť čo si pod týmto pojmom predstaviť, keďže definície mnohých autorov sa líšia. O. Krejčí hovorí že : *“vojna je dlhodobým organizovaným fyzickým násilím medzi ozbrojenými skupinami, ktorého cieľom je buď úplná likvidácia protivníka alebo podlomenie jeho vôle obhajovať svoje pôvodné záujmy”*¹ a označuje ju za *„najostrejšiu formu sociálneho konfliktu“*.² Podľa J. Azuda vojna *„označuje len faktický stav, je to pohodlné neutrálne označenie, ktoré sa vyhýba právnej kvalifikácii“*³ a dodáva že *„bola fakticky prostriedkom na zmenu právnych pomerov v neorganizovanom medzinárodnom spoločenstve“*⁴

Vojenské konflikty za sebou vždy zanechávali škody veľkého rozsahu, a to vo všetkých oblastiach spoločenského života. Najväčšie škody však vojenské konflikty zanechávali a aj v dnešnej dobe zanechávajú na samotných ľuďoch. Kvôli týmto nepredstaviteľným útrapám častokrát na nevinnom civilnom obyvateľstve, sa v spoločnosti začali objavovať názory aby sa problematika vedenia vojny právne upravila medzinárodnými zmluvami. Medzinárodné vojnové právo *„pozostáva z pravidiel, ktoré v dobe ozbrojeného konfliktu chráni osoby, ktoré sa priamo nezúčastňujú na vojnových konfliktoch (civilisti, zranení, zdravotníci, obeť), a zároveň obmedzuje spôsoby a prostriedky používané na vedenie vojny.“*⁵ Z historického hľadiska však už takáto úprava jestvovala a to vo forme obyčaje tj. obyčajových právnych noriem. Tieto právne normy boli všeobecne rešpektované v spoločnosti, no napriek tomu vznikla potreba ich spísania a vytvorenia jednotného dokumentu. Tieto základné princípy a obyčaje sa stali základným kameňom pre neskorší vznik komplexného humanitárneho práva s ktorým úzko súvisí aj samotná Martensova klauzula.

2 MARTENSOVA KLAUZULA A JEJ HISTORICKÝ VÝVOJ

Medzinárodné spoločenstvo stále väčšmi pociťovalo potrebu komplexnej úpravy medzinárodného vojenského práva, a preto na podnet ruského cára Alexandra II. sa v Bruseli roku 1874 stretli delegáti z 15 tich európskych štátov aby rokovali o prijatí návrhu medzinárodnej dohody o pravidlách vojny ktorý bol predložený ruskou vládou.

Na tejto konferencii bol samotný návrh prijatý s menšími úpravami. Keďže nie všetky strany zúčastnené na konferencii boli ochotné daný návrh prijať, tak výsledkom konferencie bolo prijatie nezáväznej Bruselskej deklarácie. Napriek tomu že táto konferencia nepriniesla zamýšľaný výsledok môžeme ju považovať za prvý a významný krok ku kodifikácii pravidiel pre úpravu vedenia vojny.

¹ KREJČÍ, O. 2010. Válka. Příbram: Professional Publishing, 2010, s. 31.

² KREJČÍ, O. 2007. Mezinárodní politika. Praha: EKOPRESS, 2007, 744. s. 690.

³ AZUD, J. 2008. Zásady medzinárodného práva (Niektoré problémy ich obsahu, povahy a výkladu). Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008, s.108.

⁴ AZUD, J. 2003. Medzinárodné právo. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003, s. 316.

⁵Medzinárodné humanitárne právo. Dostupné na internete: <https://redcross.sk/medzinarodne-humanitarne-pravo/>

Samotná Bruselská deklarácia⁶ viedla k prijatiu príručky o zákonoch a zvykoch vojny v Oxforde v roku 1880. Bruselská deklarácia aj Oxfordská príručka sa stali základom pre obe Haagske dohovory o pozemnej vojne ktoré sa konali v rokoch 1899 a 1907. Mnohé z ustanovení týchto dohovorov nás vedia ľahko doviest' späť k Bruselskej deklarácii a Oxfordskej príručke čím len potvrdzujú ich význam.

Tieto prijaté dokumenty však nedokázali úplne pokryť celú problematiku, čoho následkom vznikla potreba novej a omnoho komplexnejšej úpravy. Z tohto dôvodu sa v roku 1899 v Haagu uskutočnila prvá konferencia. Človekom ktorý inicioval I. Haagsku konferenciu bol znova Ruský cár, no tentokrát Mikuláš II., „pre ktorého to bolo vecou prestíže, ale aj nutnosti, nakoľko nejasností ohľadne obsahu medzinárodného vojnového práva zaťažovali najmä veľmoci.“⁷

Hlavnými témami tejto konferencie boli odzbrojovanie, úprava vojenského práva a vojnové zločiny, keďže samotná myšlienka zákazu vojny bola aj podľa Martensa utopistická, tak všetko úsilie bolo obrátené v snahu regulovať vojnu a tým ju určitým spôsobom humanizovať, pretože ju v danom období nevedeli vylúčiť. Môžeme skonštatovať že v tomto smere bola Haagska konferencia veľmi úspešná a prijaté dokumenty neskôr zachránili milióny životov.⁸

Takto Haagsku konferenciu zhodnotil jej predseda Staal.⁹ Dielo tejto konferencie: *„osvedčuje vysokou péči vlád o vývoj medzinárodných poměrů míru a o blaho národů. Není sice dokonalé, jest však upřímné, praktické a moudré. Snaží se šetřit a srovnat oba principy, jež jsou základem mezinárodního práva, princip suverenity států a princip oprávněné solidárnosti mezinárodní. Dává přednost tomu, co spojuje, nad tím, co dělí. Dotvrzuje, že v nových dobách, do nichž vstupujeme, mají převládat zařízení vzešlá z potřeby shody a zúrodněná součinností států, jež sledují uskutečnění jejich oprávněných interesů v upevněném spravedlnosti ovládaném míru.“*¹⁰

Na tejto konferencii sa prvýkrát stretávame s tzv. Martensovou klauzulou. Táto klauzula bola obsiahnutá v preambule II. Haagskeho dohovoru o dodržiavaní zákonov a obyčají vojny na zemi a znie takto: „*pokiaľ nebude vydaný komplexnejší dohovor o vojnovom práve, Vysoké zmluvné strany považujú, za nevyhnutné zdôrazniť, že v prípadoch, ktoré nie sú upravené týmto dohovorom, civilná populácia a kombatanți ostávajú pod ochranou princípov práva národov ako sa ustálili podľa medzinárodných obyčají civilizovaných národov, zákonov humanity a požiadaviek verejného svedomia.*“¹¹

Táto klauzula je významná najmä z toho dôvodu že nám v rámci pojmov „*zákony humanity*“ a „*požiadaviek verejného svedomia*“ pokrývali tu časť vzťahov ktorá nebola priamo zastrešená konkrétnym článkom dohovoru. A tým sa samotný dohovor stal komplexnejším aj napriek jeho zjavnej nedokonalosti, pretože „*ponúka vyvázenie nadmerného násilia ku ktorému by mohla viesť nevyhnutnosť vojny.*“¹²

Jukl M. sa na k martensovej klauzule vyjadril takto: „*Tato tzv. Martensova klauzule tedy zamezuje tomu, aby se kdokoli ocitl zcela bez ochrany a vydán svévoli nepřitele.*“¹³

Ako správne poznamenal Ticehurst: „*problémom ktorým čelia humanitárny právnici, je že neexistuje akceptovateľná interpretácia, Martensovej klauzuly a preto podlieha rôznym interpretáciám, a to užším aj rozsiahlejším.*“¹⁴

Druhá Haagska konferencia sa uskutočnila až v roku 1907. Pôvodne sa mala konať v roku 1904 a návrh na zvolanie tejto konferencie dal prezident spojených štátov amerických Teodor Roosevelt, ale bola odložená kvôli vojne Ruska s Japonskom.

Cieľom tejto druhej konferencie bolo rozšírenie a prepracovanie dohôd prijatých na prvej Haagskej konferencii a snahy a obmedzenie zbrojenia. Tieto snahy boli však zo strán mocnosti, v čele ktorých stálo Nemecko, odmietnuté.

Napriek týmto čiastkovým neúspechom, túto konferenciu môžeme rovnako ako predošlú označiť za veľmi úspešnú a to z dôvodu že mnohé dohody vtedy prijaté, sú aktuálne aj v dnešnej dobe.

⁶ Bruselská deklarácia. Dostupná na internete: <https://web.ics.purdue.edu/~wggray/Teaching/His300/Handouts/Brussels-1874.html>

⁷ ŠURKALA, J. Vplyv tzv. Martensovej klauzuly na vývoj medzinárodného humanitárneho práva. Vojna a vojenstvo v práve. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie ,konanej dňa 5.11.2015 v Bratislave, s. 156.

⁸ JUKL, M. II. MEZINÁRODNÍ MÍROVÁ KONFERENCE V HAAGU V ROCE 1907. Dostupné na internete: https://www.cervenkykruz.eu/cz/mhp_vyroci/100Haag.pdf

⁹ Egor Egorovich Staal- Ruský diplomat a predseda I. Haagskej konferencie. Dostupné na internete: <https://www.rusemb.org.uk/staal/>

¹⁰ TRAKAL, J. Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního. Praha 1902, s. 52.

¹¹ ŠURKALA, J. Vplyv tzv. Martensovej klauzuly na vývoj medzinárodného humanitárneho práva. Vojna a vojenstvo v práve. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie ,konanej dňa 5.11.2015 v Bratislave. s. 159. Porovnaj : "Until a more complete code of the laws of war is issued, the High Contracting Parties think it right to declare that in cases not included in the Regulations adopted by them, populations and belligerents remain under the protection and empire of the principles of international law, as they result from the usages established between civilized nations, from the laws of humanity and the requirements of the public conscience." Dostupné na internete: <https://www.loc.gov/law/help/us-treaties/bevans/m-ust000001-0247.pdf>

¹² HAYASHI, N.M. The Martens Clause and Military Necessity. The legitimate use of military force : the just war tradition and the customary law of armed conflict. - (Justice, international law and global security) 1. Military ethics 2. War (International law) 3. Just war doctrine I. Hensel, Howard M. 172.4'2, 2008, s.136.

¹³ JUKL, M. II. MEZINÁRODNÍ MÍROVÁ KONFERENCE V HAAGU V ROCE 1907. Dostupné na internete: https://www.cervenkykruz.eu/cz/mhp_vyroci/100Haag.pdf

¹⁴ TICEHURST, R. The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict, in IRRC, No. 317,1997, s. 126.

Na tejto konferencii bolo čiastočne upravená a prepracovaná aj Martensova klauzula.¹⁵ Znenie bolo len jemne pozmenené, čo ale žiadnym spôsobom nemení jej význam a zmyslom tejto klauzuly je stále pokrytie tých vzťahov ktoré nie sú menovite uvedené v dohovore.

Napriek snahám zúčastnených strán o čo najpresnejšiu a najpodrobnejšiu úpravu, však nebolo možné aby v nej bolo obsiahnuté všetko.

Právnik Ticehurst R. sa o Martensovej klauzule vyjadril takto: „ ... *Odmietnutím ratifikácie zmlúv alebo súhlasu s vývojom zodpovedajúcich obvyklých noriem môžu mocné vojenské štáty kontrolovať obsah zákonov ozbrojeného konfliktu. Ostatné štáty sú bezmocné v zakazovaní určitých technológií, ktoré majú k dispozícii mocné vojenské štáty. ... Martensova klauzula ustanovuje objektívny spôsob určovania prirodzeného práva a to diktát verejného svedomia. Toto robí zákony ozbrojeného konfliktu oveľa bohatšími, a umožňuje účasť všetkých štátov na ich rozvoji. Mocné vojenské štáty neustále namietali proti vplyvu prirodzeného práva na zákony ozbrojeného konfliktu, aj keď sa tie isté štáty pri stíhaní v Norimbergu spoliehali na prirodzené právo. Medzinárodný súdny dvor vo svojom poradnom stanovisku neobjasnil, do akej miery Martensova klauzula umožňuje, aby prirodzené právo ovplyvňovalo vývoj zákonov o ozbrojených konfliktoch. Jeho správna interpretácia preto zostáva nejasná. Stanovisko však zjednodušilo dôležitú diskusiu o tejto významnej a často prehliadanej klauzule v práve ozbrojených konfliktoch.*¹⁶

Môžeme povedať že táto klauzula nám bráni domnievať sa že všetko čo nie je výslovne uvedené v príslušných zmluvách respektíve nimi zakázané, je povolené. Klauzula nás odkazuje na vyššie princípy, na princípy humanity a požiadavky verejného svedomia, ktoré v tomto ponímaní predstavujú „vyšší zákon“ ktorý je potrebné dodržiavať.

3 MARTENSOVA KLAUZULA V POVOJNOVOM OBDOBÍ

Martensova klauzula zaznamenala svoj „rozmach“ až po ukončení II. svetovej vojny. Medzinárodné spoločenstvo štátov a aj štáty samotné, sa po vojne potrebovali vysporiadať s hrôzami a neludskými činmi napáchanými počas vojny, o to horšie že prevažne na nevinnom civilnom obyvateľstve.

Problém ale nastal v tom, že právna úprava existujúca pred vypuknutím konfliktu ani zďaleka nebola schopná zastrešiť všetky činy napáchané počas vojny. Práve v tomto smere našla Martensova klauzula svoje opodstatnené miesto a pomohla k vyriešeniu mnohých sporov a „poskytla niektorým z formálno-právneho hľadiska sporným rozhodnutiam dodatočnú legitimitu.“¹⁷

V roku 1949 sa konala konferencia na ktorej boli na novo zjednané Ženevské konvencie. Tri Ženevské konvencie boli prijaté už pred II. Svetovou vojnou a na tejto konferencii sa nanovo prijali a bola pridaná aj IV. konvencia. V týchto dokumentoch sa Martensova klauzula objavuje v modifikovanej podobe v článku 63 ods.4 I. Ženevskej konvencie : „...*vypovedanie zmluvy má právny účinok len voči strane ktorá zmluvu vypovedá. V nijakom prípade však nemôže obmedzovať zodpovednosť strán konfliktu, ktorá im plynie z dodržiavania princípov medzinárodného práva ako sa ustálili podľa medzinárodných obyčají civilizovaných národov, zákonov humanity a diktátu verejného svedomia.*“¹⁸

¹⁵ Znenie klauzuly: Until a more complete code of the laws of war has been issued, the High Contracting Parties deem it expedient to declare that, in cases not included in the Regulations adopted by them, the inhabitants and the belligerents remain under the protection and the rule of the principles of the law of nations, as they result from the usages established among civilized peoples, from the laws of humanity, and the dictates of the public conscience. Dostupné na internete: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hague04.asp

¹⁶ TICEHURST, R. International Review of the Red Cross. No. 317. Originálne znenie: ... By refusing to ratify treaties or to consent to the development of corresponding customary norms, the powerful military States can control the content of the laws of armed conflict. Other States are helpless to prohibit certain technology possessed by the powerful military States. ... the Martens Clause establishes an objective means of determining natural law: the dictates of the public conscience. This makes the laws of armed conflict much richer, and permits the participation of all States in its development. The powerful military States have constantly opposed the influence of natural law on the laws of armed conflict even though these same States relied on natural law for the prosecutions at Nuremberg. The ICJ in its Advisory Opinion did not clarify the extent to which the Martens Clause permits notions of natural law to influence the development of the laws of armed conflict. Consequently, its correct interpretation remains unclear. The Opinion has, however, facilitated an important debate on this significant and frequently overlooked clause of the laws of armed conflict ... Dostupné na internete: <https://www.icrc.org/en/doc/resources/documents/article/other/57jnh.htm>

¹⁷ ŠURKALA, J. Vplyv tzv. Martensovej klauzuly na vývoj medzinárodného humanitárneho práva. Vojna a vojenstvo v práve. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie ,konanej dňa 5.11.2015 v Bratislave, s. 165.

¹⁸ I. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli. Originálne znenie : The denunciation shall have effect only in respect of the denouncing Power. It shall in no way impair the obligations which the Parties to the conflict shall remain bound to fulfil by virtue of the principles of the law of nations, as they result from the usages established among civilized peoples, from the laws of humanity and the dictates of the public conscience. Dostupné na internete: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/7c4d08d9b287a42141256739003e636b/fe20c3d903ce27e3c125641e004a92f>

Martensova klauzula sa objavuje v podobnom znení aj v II. Ženevskej konvencii, konkrétne v článku 62 ods. 4¹⁹, III. Ženevskej konvencii v článku 142 ods. 4²⁰ a IV. Ženevskej konvencii článku 158 ods. 4²¹. Môžeme skonštatovať že táto klauzula si nachádza pevne miesto v medzinárodnom práve, a to najmä skrze svoje hojné využitie a potrebu aplikácie pri riešení sporov z II. svetovej vojny.

V Dodatkovom protokole k Ženevským konvenciám z 12. augusta 1949 o ochrane obetí medzinárodných ozbrojených konfliktov a v dodatkovom protokole k Ženevským konvenciám z 12. augusta 1949 o ochrane obetí ozbrojených konfliktov nemajúcich medzinárodný charakter z roku 1977, sa tiež stretávame s použitím klauzuly. V prvom protokole sa nám klauzula objavuje v článku 1 ods.2 v tomto znení: „*V prípadoch, ktoré neupravuje tento Protokol alebo iné medzinárodné dohody, zostávajú civilné osoby a kombatanți pod ochranou a v rámci pôsobnosti zásad medzinárodného práva vyplývajúcich z ustálených obyčají, zo zásad ľudskosti a z požiadaviek spoločenského svedomia.*“²²

V druhom protokole sa s klauzulou stretávame v preambule tohto dokumentu a to v znení: „... *pripomínajúc, že v prípadoch, ktoré neupravuje platné právo, zostáva ľudská osobnosť pod ochranou zásad humánosti a požiadaviek spoločenského vedomia.*“²³

Pri druhom protokole si všimame už značne oklieštené znenie samotnej klauzuly, ktoré môžeme vysvetliť nevhodou signatárskych štátov začleniť medzinárodné humanitárne právo do vnútroštátnych konfliktov.²⁴

3.1. Vybrané rozhodnutia súdov

Martensova klauzula a jej význam sa plne prejavil až po II. svetovej vojne, kedy bol hojne využívaný ako podporný argument pri rozhodovaní. Ako prvý si tu spomenieme prípad Krupp.

Tento prípad rozhodoval vojenský tribunál v Norimbergu, kde na strane obžalovaných boli vrchní predstavitelia firmy Krupp na čele s Alfredom Kruppom. Čelili závažným obvineniam ako mučenie, otrocká práca či podporovanie agresívnej vojny.

Vojenský tribunál sa vo svojom rozhodnutí opiera najmä o ustanovenia Haagskych dohovorov a skonštatoval: „...z preambuly IV. Haagskeho dohovoru je dostatočne jasné, že v prípadoch, ktoré nie sú špecifikované v dohovorech, ostávajú civilisti a kombatanți pod ochranou princípov práva národov, tak ako sú výsledkom zvykov medzi civilizovanými národmi, zákonov humanity a diktátu verejného svedomia.“²⁵

Martensova klauzula sa taktiež objavuje v rozsudku medzinárodného trestného tribunálu a to konkrétne v prípade *Martić*.²⁶ V bode 467 rozsudku, sa súd rovnako odvoláva na zákony humanity a diktát verejného svedomia.

Klauzula sa čoraz väčšmi objavovala aj v mnohých ďalších rozhodnutiach Medzinárodného súdneho dvora, či už ako podporný argument ale priamym odvolaním sa na jej obsah a aj v dnešnej dobe nachádza spoje uplatnenie pri rozhodovacích procesoch.

4 Záver

V tejto práci sme si stručne objasnili historický vývoj samotnej Martensovej klauzuly a oboznámili sa s jej znením. Klauzula už od čias svojho vzniku mala za úlohu určitým spôsobom pokryť a právne zastrešiť medzery v medzinárodnom vojnovom práve, a tým zabezpečiť aby žiaden jednotlivec či skupina ľudí neostala na pospas osudu pri vojnových konfliktoch.

Martensova klauzula sa: „*označuje ako významný zlom v histórii medzinárodného humanitárneho práva. V tejto súvislosti sa tvrdí, že ide o prvý prípad, kedy bola uvedená myšlienka, že existujú medzinárodné pravidlá, ktoré v sebe zahŕňajú humanitárne aspekty, a že tieto pravidlá nie sú menej záväzné ako tie, ktoré sú motivované inými, napríklad vojenskými alebo politickými záujmami.*“²⁷

Svoj najväčší rozmach klauzula dosiahla po II. svetovej vojne, kedy aj orgány aplikácie práva prišli na jej hlbší význam a začali ju hojne používať v rozhodovacej praxe.

¹⁹II. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zlepšení osudu ranených, chorých príslušníkov ozbrojených síl a stroskotancov na mori.

Dostupné na internete: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Article.xsp?action=openDocument&documentId=691BB45CFA8B2650C12563CD0051A9F1>

²⁰ III. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zaobchádzaní s vojnovými. Dostupné na internete: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/9861b8c2f0e83ed3c1256403003fb8c5/21abce5c723889a3c12563cd0051b6a6>

²¹IV. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o ochrane civilných osôb počas vojny. Dostupné na internete: <https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/9861b8c2f0e83ed3c1256403003fb8c5/38bf216cc3fb859ec12563cd0051c704>

²² Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č.168/1991 Zb.

²³ Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č.168/1991 Zb.

²⁴ ŠURKALA, J. Vplyv tzv. Martensovej klauzuly na vývoj medzinárodného humanitárneho práva. *Vojna a vojenstvo v práve*. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie, konanej dňa 5.11.2015 v Bratislave, s.165.

²⁵ The United Nations War Crimes Commission, *Law Reports of Trials of War Criminals*, vol.X, 1949, s. 130-159. Dostupné na internete: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf.

²⁶ Prosecutor v. Milan Martić (Case No. IT-95-11-T) ICTY T.CH. I. Judgement, 12 June 2007, para. 467. Dostupné na internete: <https://www.icty.org/x/cases/martic/tjug/en/070612.pdf>.

²⁷ CASSESE, A., *The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky?* in EJIL, Vol. 11, No.1, 2000, s. 188.

„Od svojho prvého zverejnenia pred viac ako 100 rokmi našla Martensova klauzula uplatnenie vo väčšine významných zmlúv moderného medzinárodného humanitárneho práva, čím opätovne potvrdila svoje prvenstvo v tejto oblasti.“²⁸

Napriek tomu že medzinárodné vojnové právo sa od doby vzniku klauzuly značne vyvinulo a skompletizovalo, stále v ňom majú svoje nenahraditeľné miesto „zákony humanity“ a „diktát verejného svedomia,“ ktoré nám svojím hlbokým významom čiastočne tvoria a modifikujú medzinárodné právo.

Použitá literatúra:

AZUD, J. 2008. Zásady medzinárodného práva (Niektoré problémy ich obsahu, povahy a výkladu). Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2008. ISBN 978-80-224-1020-5.

AZUD, J. 2003. Medzinárodné právo. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2003. ISBN 80-224-0753-4.

HAYASHI, N.M. The Martens Clause and Military Necessity. The legitimate use of military force : the just war tradition and the customary law of armed confl ict. - (Justice, international law and global security) 1.Military ethics 2. War (International law) 3. Just war doctrine I. Hensel, Howard M. 172.4'2, 2008. ISBN: 978-0-7546-4980-9.

JUKL, M. II. MEZINÁRODNÍ MÍROVÁ KONFERENCE V HAAGU V ROCE 1907.

KREJČÍ, O. 2010. Válka. Příbram: Professional Publishing, 2010, ISBN 978-80-7431-029-4.

KREJČÍ, O. 2007. Mezinárodní politika. Praha: EKOPRESS, 2007, ISBN 978-80-86929-21-7.

ŠURKALA, J. Vplyv tzv. Martensovej klauzuly na vývoj medzinárodného humanitárneho práva. Vojna a vojenstvo v práve. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie ,konanej dňa 5.11.2015 v Bratislave. ISBN 978-80-7160-418-1

Odborné články:

TICEHURST, R. International Review of the Red Cross. No. 317

TRAKAL, J. Význam Haagské konference míru ve vývoji novodobého práva mezinárodního. Praha 1902.

TICEHURST, R. The Martens Clause and the Laws of Armed Conflict, in *IRRC*, No. 317,1997.

CASSESE, A. The Martens Clause: Half a Loaf or Simply Pie in the Sky? in *EJIL*, Vol. 11, No.1, 2000.

CRAWFORD, E., The Modern Relevance of the Martens Clause (July 24, 2007). ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law, Vol. 6, 2006. Sydney Law School Research Paper No. 11/27. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=1810177>

Právne predpisy:

Oznámenie federálneho ministerstva zahraničných vecí č.168/1991 Zb.

Medzinárodné zmluvy:

II. Haagsky dohovor o dodržiavaní zákonov a obyčají vojny na zemi.

IV. Haagsky dohovor o dodržiavaní zákonov a obyčají vojny na zemi.

I. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zlepšení osudu ranených a chorých príslušníkov ozbrojených síl v poli.

II. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zlepšení osudu ranených, chorých príslušníkov ozbrojených síl a stroskotancov na mori.

III. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o zaobchádzaní s vojnovými zajatcami.

IV. Ženevský dohovor zo dňa 12. augusta 1949 o ochrane civilných osôb počas vojny.

Rozhodnutia súdu:

The United Nations War Crimes Commission, Law Reports of Trials of War Criminals, vol.X, 1949, s. 130-159. Dostupné na internete: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf.

Prosecutor v. Milan Martić (Case No. IT-95-11-T) ICTY T.CH. I. Judgement, 12 June 2007, para. 467. Dostupné na internete: <https://www.icty.org/x/cases/martic/tjug/en/070612.pdf>.

Kontaktné údaje:

Slavomír Geffert

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko

²⁸ CRAWFORD, E., The Modern Relevance of the Martens Clause (July 24, 2007). ISIL Yearbook of International Humanitarian and Refugee Law, Vol. 6, 2006, s. 19. Sydney Law School Research Paper No. 11/27. Dostupné na internete: <https://ssrn.com/abstract=1810177>

MORSKÉ PRÁVO A NÁLEZ STÁLEHO ROZHODCOVSKÉHO SÚDU PCA CASE N° 2013-19

Ernest Mészáros

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Abstract: Scientific article on the topic of the Law of the Sea and award of the Permanent Court of Arbitration PCA Case N° 2013-19. In this expert article, we focus on selected institutes of the law of the sea, by using analysis via focusing on relevant legal sources such as UNCLOS I and UNCLOS III. From there on we point out to a key dispute arising from the law of the sea between the People's Republic of China and the Philippines, paying particular attention to the arguments of the People's Republic of China - a claim based on historical law and the "Nine-dash line".

Abstrakt: Odborný článok na tému Morské právo a nález Stáleho rozhodcovského súdu PCA Case N° 2013-19. V odbornom článku sa venujeme vybraným inštitútom morského práva, pričom využívame analýzu a poukazujeme na relevantné právne pramene, akými sú UNCLOS I a UNCLOS III. Následne poukazujeme na kľúčový spor morského práva medzi Čínskou ľudovou republikou a Filipínami, pričom osobitne zameriavame pozornosť na argumenty Čínskej ľudovej republiky – nárok vychádzajúci z historického práva a „Nine-dash line“.

Key words: law of the sea, UNCLOS I, UNCLOS III, the high seas, territorial sea, exclusive economic zone, Permanent Court of Arbitration, award of PCA Case N° 2013-19, People's Republic of China, „Nine-dash line“, historical law.

Kľúčové slová: morské právo, UNCLOS I, UNCLOS III, šíre more, pobrežné more, výlučná ekonomická zóna, Stály rozhodcovský súd, nález PCA Case N° 2013-19, Čínska ľudová republika, „Nine-dash line“, historické právo.

1 ÚVOD

Morské právo ako odvetvie medzinárodného práva verejného ma nespochybniteľne veľmi dôležitú pozíciu. Počiatok vzniku tohto právneho odvetvia by sme mohli datovať späť do prvých rokov 17. storočia. Vychádzalo sa z potreby priniesť právnu úpravu, ktorá by zabránila bezhlavému privlastňovaniu morí námornými mocnosťami. Mohlo by sa zdať, že postupom času a zánikom dominancie námorných mocností, sa toto právne odvetvie dostane do úzadia. Avšak opak je pravdou. Rozvoj civilizácie, techniky, priemyslu, obchodu a vojenskej sily podnietilo štáty, aby pristúpili ku kodifikácii morského práva. K uvedenému dochádza v druhej polovici 20. storočia a týmto sa toto obyčajové právo pretavuje do medzinárodnej zmluvy. Začiatkom nového storočia pristupujú ďalšie faktory ako globalizácia, rozvoj svetového obchodu a nové mocenské konflikty. Všetky spomenuté faktory majú nespochybniteľný vplyv na morské právo a v dnešnom globalizovanom svete je kodifikované morské právo potrebné, ba môžeme povedať, že až nevyhnutné.

V tomto článku predstavíme krátku históriu vývoja oblasti morského práva, poukážeme na vybrané inštitúty morského práva a následne na konflikt v Juhočínskom mori z pohľadu medzinárodného práva. Poukážeme na kľúčové body nálezu Stáleho rozhodcovského súdu v Haagu v predmetnom konflikte. Cieľom článku je predstaviť čitateľovi krátky historický vývoj tohto konfliktu a následne sa zamerať na otázku či môže vzniknúť historické právo zo slobôd, ktoré pramenia z obyčajového práva – v tomto prípade z práva šíreho mora.

Prvá časť sa zameriava na dohovor, ktorý bol prijatý v Montego Bay 10. decembra 1982. Predstavíme dôvody a procesy, ktoré viedli k prijatiu tohto dokumentu a následne poukážeme na základné inštitúty upravené v tomto dohovore ako napríklad „pobrežné more“, „právo pokojného prechodu“, „výlučná ekonomická zóna“ a iné. Druhá časť sa venuje vybranému rozhodnutiu z tejto oblasti. Konkrétne vybrané rozhodnutie predstavuje nález Stáleho rozhodcovského súdu (ďalej v ang. skratke „PCA“- Permanent Court of Arbitration), v ktorom PCA skúmalo nároky Čínskej ľudovej republiky (ďalej ako „pevninská Čína“ alebo „PRC“), na základe ktorého proklamovalo územie Juhočínskeho mora a jeho niektorých ostrovov za územie pevninskej Číny.

2 MORSKÉ PRÁVO – HISTORICKÁ GENÉZA A KODIFIKÁCIA MORSKÉHO PRÁVA

Po tom, čo človek ako rozumný tvor začal formovať komunity, usadlosti, mestá a civilizácie, bola v ňom vždy túžba objavovať a spoznávať. Zo začiatku spoznávanie limitovala príroda a to tým, že človek bol schopný cestovať iba po súši. Vývojom ľudstva a technológií sme sa naučili prekonávať prekážky, ktoré nám príroda postavila do cesty. Po tom, čo sa človek naučil stavať lode, prekonali sme jednu z prírodných prekážok. Postupom času sme objavili nové územia a nové časti našej planéty a to tým spôsobom, že sme využívali rieky, moria a oceány. Vývojom civilizácie vzniklo aj právo, ktoré nás sprevádza už od najstarších čias, a to tým, že „Kde boli Rimania, tam bolo rímske právo“ – právo, ktoré položilo základy modernej spoločnosti.

Existuje samozrejme viacero oblastí dnešného práva, ktoré ani rímske právo neupravovalo a medzi tieto práva patrilo aj právo morí a oceánov. Civilizácie viedli medzi sebou boje po stáročia a snažili sa prisvojiť si čo najviac územia a kráľovstvá, cisárstva a ríše expandovali aj na šíre more. Už z faktického pohľadu nie je možné nijakým reálnym spôsobom vymedziť hranice na šírom mori, čo spočiatku mohlo spôsobovať problémy. Vývojom práva sa aj táto oblasť vyvíjala a rok 1609 môžeme považovať z tohto pohľadu za prelomový dátum. V tomto roku sa holandskému právnikovi Hugovi Grotiusovi podarilo sformovať právny princíp, respektíve režim, ktorý sa aplikuje dodnes, a to právny režim medzinárodných vôd. Popisuje ich ako oblasť, ktorá nepodlieha jurisdikcii žiadneho

štátu.¹ Pojem medzinárodnej vody nie je právnym pojmom a žiadny normatívny právny akt alebo medzinárodná zmluva nevymedzuje tento pojem. Ń

2.1. UNCLOS I

V anglickej terminológii figuruje pojem „high seas“, ktorý je právnym pojmom a ktorý sa dá preložiť ako šíre more. Uvedený pojem nájdeme vymedzený v dohovore UNCLOS I z 29. apríla 1958.² Tento dokument je výsledkom troch veľkých kodifikačných konferencií, ktoré sa konali v 20. storočí. Ich snahou bolo vytvoriť jednotnú úpravu morského práva. Prvou veľkou konferenciou bola tzv. „prvá ženevská konferencia“, ktorej výsledkom, je už spomínaný dohovor UNCLOS I.³ Ako sme už spomínali, tento dohovor zaviedol právny pojem „high seas“, zároveň ku ktorému sa viažu slobody:

„Na širom mori, ktoré je prístupné pre všetky národy, štát nemôže podrobovať jeho časti svojej zvrchovanosti. Sloboda na širom mori sa uplatňuje za podmienok stanovených v týchto článkoch a ďalších noriem medzinárodného práva. Zahŕňa okrem iného tak pre pobrežné, ako aj pre vnútrozemské štáty:

- (1) Slobodu plavby;
- (2) Slobodu rybolovu;
- (3) Slobodu kladenia podmorských káblov a potrubí;
- (4) Slobodu lietania ponad otvorené more.“⁴

Z uvedeného vyplýva, že je to oblasť bez jurisdikcie, t. j. oblasť, na ktorú sa nevzťahuje právny poriadok žiadneho štátu.

Na základe uvedených faktov, by sme mohli povedať, že režim šíreho mora a režim medzinárodných vôd môžeme považovať za rovnocenný, a teda tieto dva pojmy považovať za synonymá. Avšak pre lepšiu ucelenosť budeme pracovať s pojmom šíre more.

Treba upriamiť pozornosť na niektoré vybrané články UNCLOS I. V článku 1 dohovoru UNCLOS I sa vymedzil pojem šíre more takpovediac z geografického pohľadu. Uvádza sa, že: *„Pod pojmom „šíre more“ sa myslia všetky časti mora, ktoré nie sú súčasťou pobrežného mora alebo vnútorných vôd štátu.“*⁵ Toto vymedzenie je veľmi podstatné z pohľadu práva, a to z dvoch dôvodov.

Prvým dôvodom je zvrchovanosť štátu. Štát ako suverén je nezávislý od akejkoľvek moci, či smerom von alebo do vnútra. To znamená, že štát vykonáva svoju zvrchovanosť smerom do vnútra, kde štát zaväzuje svojím právnym poriadkom všetkých, ktorí sa na danom území nachádzajú, až na niektoré výnimky.⁶ Toto pravidlo sa aplikuje rovnako aj na vodné plochy, ktoré sa považujú za vnútorné vody štátu (napr. rieky, jazerá, vodné nádrže a pod.). Teda štát ako suverén sám upravuje všetky právne skutočnosti, ktoré sa týkajú týchto vnútrozemských vodných plôch svojím právnym poriadkom.⁷ Ako jednoduchý príklad môžeme uviesť, že v prípade rieky, ktorá sa nachádza na území štátu A, tento štát A môže upraviť všetky právne podmienky jej a využívania, či už na hospodárske, stavebné, vojenské alebo iné účely a napríklad v prípade ekologickej havárie bude štát presadzovať svoj právny poriadok a vyvodzovať príslušné administratívno-právne alebo trestnoprávne normy a príslušnú zodpovednosť.

Druhým dôvodom je úprava práva na širom mori. Ako sme už poznamenali, šíre more je územie, ktoré nepodlieha jurisdikcií žiadneho štátu. Dané vymedzenie však neznamená, že na širom mori neplatí žiadne právo. Takýto výklad je nesprávny, pretože by pripúšťal stav, v prípade ktorého ak je spáchaná vražda na lodi, ktorá sa nachádza na širom mori, tak takýto čin by bol *de facto* beztrestný, pretože by neexistoval právny poriadok, tým pádom ani právna norma, ktorá by postihovala takéto konanie fyzickej osoby. Tento stav by bol samozrejme neželaný. Aj z tohto dôvodu je veľmi dôležité vymedziť určité právne otázky, ktoré vznikajú v prípade šíreho mora. Na tento účel nám slúži aj čl. 4 dohovoru UNCLOS I, ktorý uvádza nasledovné: *„Každý štát, či pobrežný alebo vnútrozemský, má právo, aby sa lode plavili pod jeho vlajkou na otvorenom mori.“*⁸ Článok 4 predstavuje výsostné právo každého štátu, teda dohovor nelimituje toto právo iba na pobrežné štáty. Avšak čl. 5 sa javí ako dôležitejší. Vzhľadom na to, že tento článok už obsahuje konkrétnu povinnosť a štáty zaväzuje, aby upravili vo svojich vnútorných právnych poriadkoch podmienky týkajúce sa práv a povinností, za ktorých sa môžu lode plaviť pod vlajkou štátu a teda všetky predpoklady, ktoré sa viažu na toto právo. Uvedené ustanovenie explicitne vymedzuje, že štát vykonáva nielen kontrolu nad takouto loďou, ale čo je dôležitejšie, podriaďuje ju aj pod svoju jurisdikciu.⁹

¹ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 115.

² Article 1, Convention on the High Seas 1958.

³ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 116.

⁴ Article 2, Convention on the High Seas 1958.

⁵ Tamže, Article 1.

⁶ Lysina, P. Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2. vydanie. Bratislava : C.H. Beck, 2016, s. 2.

⁷ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 112.

⁸ Article 4, Convention on the High Seas 1958.

⁹ Tamže, Article 5.

2.2. UNCLOS III

Dohovor UNCLOS I je súčasťou troch veľkých kodifikačných konferencií, ktoré sa konali z dôvodu kodifikovania morského práva. Ďalším podstatným dokumentom je až dohovor UNCLOS III, ktorý je výsledkom tretej konferencie, samozrejme medzi týmito dvoma konferenciami sa konala ešte konferencia UNCLOS II, avšak ako aj autori uvádzajú, táto konferencia bola bez úspechov a nepriniesla so sebou žiadne podstatnejšie zmeny.¹⁰

UNCLOS III bola o to úspešnejšia. Tento dohovor priniesol ucelenú úpravu podstatných otázok a inštitútov týkajúcich morí ako legislatívna úprava režimu pobrežného mora, priľahlého pásma, výlučnej ekonomickej zóny, pokojného prechodu pobrežným morom, povinnosti štátu vlajky, ale aj ochranu ekosystému a morského biómu. V nasledujúcich odsekoch predstavíme vybrané inštitúty tohto dohovoru.

Prvým inštitútom je právny režim pobrežného mora. Dohovor uvádza presný spôsob, ktorým sa vymedzí šírka pobrežného mora, ale vzhľadom na cieľ článku nebudeme sa mu podrobnejšie venovať. Je potrebné spomenúť aspoň základnú šírku, ktorú sa spomína v čl. 3 dohovoru, a to že základná šírka pobrežného mora je 12 námorných míľ,¹¹ ktorá sa počíta od čiar najväčšieho odlivu pozdĺž pobrežia, za podmienok, ktoré uvádza dohovor je aj to, aby táto čiara bola zakreslená v námorných mapách veľkej mierky, ktoré sú úradne uznané pobrežným štátom.¹² Ako niektorí autori správne poukazujú, je potrebné si uvedomiť formuláciu textu čl. 2, ktorý uvádza, že: „Každý štát má právo si určiť šírku svojho pobrežného mora...“, teda na základe tejto formulácie môžeme zistiť, že dohovor hovorí o práve a nie o povinnosti. Na základe uvedeného môžeme zistiť, že je to na slobodnom uvážení každého štátu, či si vymedzí pobrežné more alebo nie.¹³

Je potrebné povedať, aký právny režim pobrežného mora priznáva dohovor UNCLOS III. Článok 2 tohto dohovoru jasne uvádza nasledovné: „Zvrchovanosť pobrežného štátu sa rozširuje za jeho pevninské územie a vnútorné vody a v prípade súostrovneho štátu na príľahlé morské pásmo nazývané pobrežným morom.“¹⁴ Tento článok explicitne vymedzuje, že legislatívna úprava využívania pobrežného mora, či už na rybárske, vedecké, vojenské alebo iné účely, je výlučne v právomoci pobrežného štátu. Toto nám evokuje, že režim je veľmi podobný režimu vnútrozemských vôd. Ako aj právna doktrína upozorňuje, že pri úprave pobrežného mora platia pre pobrežný štát určité obmedzenia, ktoré nie sú prítomné pri právnej úprave vnútrozemských vôd.¹⁵ Medzi takéto dôležité obmedzenia môžeme zaradiť výhradu práva pokojného prechodu. Je vymedzené v čl. 17, ktorý znie: „Lode všetkých štátov, či už pobrežných alebo vnútrozemských, majú v súlade s týmto dohovorom právo pokojného prechodu pobrežným morom.“¹⁶ V súlade s týmto ustanovením, ak cudzie lode využívajú územie pobrežného mora za podmienok, ktoré ustanovuje dohovor, a to spôsobom, že tento prechod „neohrozuje mier, verejný poriadok alebo bezpečnosť pobrežného štátu, takýto prechod prebieha v súlade s ustanoveniami tohto dohovoru a inými pravidlami medzinárodného práva“, tak pobrežný štát nemôže obmedziť prechod cudzej lode, ktorá sa plaví pod inou vlajkou, než vlajka pobrežného štátu.¹⁷ Podmienky a spôsoby, ktoré sa nepovažujú za pokojný prechod nájdeme taxatívne vymedzené v čl. 19 ods. 2 dohovoru.¹⁸

Ďalším dôležitým inštitútom je inštitút výlučnej ekonomickej zóny. Tento inštitút je rovnako upravený v časti V dohovoru, pričom sa uvádza, že: „Výlučná ekonomická zóna je oblasť, ktorá sa nachádza za pobrežným morom, prilieha k nemu a ktorá podlieha zvláštnemu právnemu režimu stanovenému v tejto časti, podľa ktorého sa práva a jurisdikcia pobrežného štátu, práva a sloboda iných štátov riadia podľa príslušných ustanovení tohto dohovoru.“¹⁹

Rovnako ako pri území pobrežného mora, tak aj o území výlučnej ekonomickej zóny platí, že štát ju môže vyhlásiť a teda si uplatňovať tomu príslúchajúce práva, a teda že je to právom a nie povinnosťou štátu takto vymedziť územie. Preto v prípade, ak by pobrežný štát nevyhlásil územie, ktoré sa nachádza za pobrežným morom, za výlučnú ekonomickú zónu, tak danému územiu by už príslúchal režim širého mora. Rovnako ako pobrežné more, tak výlučná ekonomická zóna je počítaná na šírku, pričom sa počíta od základnej línie a to do vzdialenosti 200 námorných míľ.²⁰ V právnej doktríne sa rovnako poukazuje na riešenie kolízie v prípade, ak je vyhlásené pobrežné more a rovnako aj výlučná ekonomická zóna. Uvádza sa, že v takomto prípade na oblasť, ktorá spadá do šírky pobrežného mora aplikujú ustanovenia upravujúce práva a povinnosti viažuce sa na túto oblasť. Pričom na oblasť za pobrežným morom sa už aplikujú práva a povinnosti viažuce sa na výlučnú ekonomickú zónu a v prípade, ak nie je vyhlásené pobrežné more, tak na celú šírku sa aplikuje režim výlučnej ekonomickej zóny.²¹ Takýto výklad môže evokovať, že výlučná ekonomická zóna je nezávislým inštitútom, ktorý sa neviaže na inštitút pobrežného

¹⁰ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 116.

¹¹ 12 námorných míľ zodpovedá cca. 22,224km.

¹² Article 3 and Article 5, Convention on the High Seas 1958.

¹³ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 118.

¹⁴ Článok 2 Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982.

¹⁵ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 118.

¹⁶ Článok 17 Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982.

¹⁷ Napríklad rybolov, vykonávanie výskumných a bádateľských činností. Článok 19 Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982.

¹⁸ Tamže, Článok 19.

¹⁹ Tamže, Článok 55.

²⁰ Tamže, Článok 57.

²¹ Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 126.

mora a pobrežný štát môže vyhlásiť výlučnú ekonomickú zónu aj v prípade, že nevyhlásil pobrežné more. S výlučnou ekonomickou zónou spája dohovor aj ďalšie práva akými sú napríklad zvrchované práva týkajúce sa prieskumných činností, využívania prírodných zdrojov,²² ale aj veľmi dôležité práva týkajúce sa vytvorenia jurisdikcie nad umelými ostrovmi, ktoré si takto pobrežný štát zriadi. Dohovor priamo umožňuje v čl. 56 ods. 1 písm. b) bodu i), aby pobrežný štát, ktorý vyhlási výlučnú ekonomickú zónu si na tomto území zriadil umelé ostrovy.

V tejto časti sme poukázali na základné inštitúty, ktorými sa operuje v morskom práve a ktoré sú obsiahnuté v dohovoroch prijatých ešte v 20. storočí za cieľom unifikácie morského práva. V nasledujúcej časti článku poukážeme na nález PCA vzhľadom na to, že tento nález je výsledkom jedného z najväčších sporov z oblasti morského práva.

3 NÁLEZ STÁLEHO ROZHODCOVSKÉHO SÚDU PCA CASE N° 2013-19

Prijatím dohovoru UNCLOS III sa ustanovila okrem iného aj pôsobnosť určitých orgánov, ktoré sú príslušné na riešenie sporov vychádzajúcich z tohto dohovoru. Ustanovenia prílohy VII dohovoru UNCLOS III sa týkajú procesnej úpravy sporov začatých na základe dohovoru. Na ich základe sa začalo aj konanie pod sp. zn. PCA Case N° 2013-19 s názvom *Filipínska republika v. Čínska ľudová republika*.

Ako to môžeme už z názvu vyčítať, ide o spor medzi Filipínami a PRC. Spor sa týka územia medzi PRC, Filipínami a Vietnamom známym ako Juhočínske more.²³ Spor iniciovali Filipíny, ktoré namietali porušenie dohovoru UNCLOS III vzhľadom na to, že si PRC privlastňovala územie, na ktoré nemá právny nárok.

3.1. „Nine-dash line“

Celý spor vychádza z takzvanej mapy „nine-dash line“ (ďalej len ako „Mapa“)²⁴, ktorou si PRC nárokovalo veľkú časť Juhočínskeho mora na základe historických práv, pričom vychádzali presne zo spomínanej Mapy. Z Mapy môžeme zistiť, že ide o 9 prerušovaných čiar, ktoré sa tiahnu blízko pobreží Čínskej republiky, Filipín, Malajzie, Bruneji a Vietnamu. Z historického pohľadu môžeme spomenúť, že táto Mapa bola predstavená vládou Čínskej republiky už v roku 1947, pričom vychádza z mapy s názvom „Map of Chinese Islands in the South China Sea“ (v preklade „Mapa čínskych ostrovov v Juhočínskom mori“), ktorú vydal Inšpekčný výbor pozemných a vodných máp Čínskej republiky v roku 1935. Na tejto mape bolo pôvodne 11 prerušovaných čiar. Avšak v roku 1949, po ústupe Čínskej republiky na ostrov Taiwan a obsadení pevninskej Číny komunistickou vládou PRC, táto vláda vydala novú mapu, kde bolo vyznačených už iba 9 prerušovaných čiar.

3.2. Nález

V zmysle tejto mapy, aj po ratifikácii dohovoru UNCLOS III a prihlásení výlučnej ekonomickej zóny, PRC naďalej nerešpektovala dohovor a vykonávala aktivity aj mimo územia výlučnej ekonomickej zóny. Ako bolo vyššie spomenuté, jedným z práv prislúchajúcim k výlučnej ekonomickej zóne je aj výstavba a výkon jurisdikcie nad umelými ostrovmi. PRC porušila tieto ustanovenia v čase, keď začali s výstavbou umelých ostrovov na Spratlyho ostrovoch, ktorých určitá časť leží na území širého mora a časť vo výlučnej ekonomickej zóne Filipín.²⁵ Aj v zmysle týchto skutočností Filipíny iniciovali rozhodcovské konanie pred PCA, keď 22. januára 2013 podali návrh na začatie konania.²⁶ Ako sa aj v náleze uvádza, PRC sa ho už od začiatku konania nezúčastňovala a odmietli akúkoľvek korešpondenciu od PCA. Avšak s takýmto konaním dohovor UNCLOS III počíta, pretože vo svojej Prílohe VII článku 9 uvádza, že:

„Ak sa jedna zo strán v spore nedostaví pred arbitrážny tribunál alebo vôbec svoj spor neobhajuje, môže druhá strana požiadať tribunál, aby pokračoval v konaní a vyniesol svoj výrok. Neprítomnosť strany alebo neobhajovanie jej sporu nie je prekážkou v konaní. Pred vynesením svojho výroku sa musí arbitrážny tribunál presvedčiť nielen o tom, že je príslušný pre prerokovávanie sporu, ale tiež či prednesená požiadavka je skutkovo aj právne zdôvodnená.“²⁷

Neprítomnosť strany nepredstavuje prekážku rozhodnutia vo veci, keďže dohovor priamo umožňuje strane konania, aby sa nezúčastnila konania. Avšak na druhej strane síce to v dohovore uvedené nie je, ale v Prílohy VII článku 9 by sme mohli uviesť, že je tam implicitne vymedzená nemožnosť rozhodnutia iba na základe dôkazov predložených jednou stranou, a teda, že je tam implicitne zákaz vydania kontumačného rozsudku. Ako sa uvádza aj v literatúre, že: *„V zmysle prílohy VII k Dohovoru Tribunál prijal opatrenia, aby to neovplyvnilo účinnosť konania. Tribunál tiež získal pozíciu a postoj Číny z jej oficiálnych vyhlásení a komunikácie.“²⁸* Na základe uvedenej skutočnosti môžeme deklarovat, že PCA zabezpečil dostatočné dôkazy na to, aby mohol nezaujato rozhodnúť v spore.

V tomto spore PCA skúmal, či PRC má v zmysle Mapy nárok a historické právo na územie Juhočínskeho mora aj za hranicami jej výlučnej ekonomickej zóny. Ako sa v náleze uvádza, PCA nekonštatoval a nerozhodoval o suverenite nad príslušným územím a jeho úlohou nebola ani delimitácia. Týmto sa PCA obmedzil iba na zistenie

²² Článok 59 Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982.

²³ Pre grafické znázornenie uvádzame grafickú prílohu mapy, ktorá sa nachádza v prílohe č.1.

²⁴ Pre grafické znázornenie uvádzame grafickú prílohu mapy, ktorá sa nachádza v prílohe č.2.

²⁵Who's Claiming What? [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://amti.csis.org/maritime-claims-map/>.

²⁶ PCA Case N° 2013-19 [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://www.pcacases.com/pcadocs/PH-CN%20-%2020160712%20-%20Award.pdf>.

²⁷ Príloha VII Článok 9 Dohovoru Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982.

²⁸ Buchta, T., Sýkorová, M. Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom. Skripta. 2. (doplnené) vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2020, s. 135.

už spomenutého, či vedľa dohovoru UNCLOS III môže existovať ďalší prameň práva, ktorý by upravoval otázky spadajúce pod dohovor.

Ďalej sa musel PCA vysporiadať aj s otázkou historického práva, ktorého sa PRC dovoľovalo. Ako sa to aj v náleze deklarovalo, PRC nikdy nevysvetlila, respektíve nezrejmla pôvod tohto historického práva. PRC argumentovala viackrát v minulosti tým, že ostrovy nachádzajúce sa v Juhočínskom mori (známe aj ako Spratlyho ostrovy) boli po stáročia integrálnou súčasťou Číny.²⁹ Avšak ako aj PCA poznamenal, toto tvrdenie sa PRC nikdy nepodarilo dôveryhodne dokázať. PRC sa nepodarilo nikdy dôveryhodne preukázať historické práva, na základe ktorých uplatňovala svoje výsostné právo nad daným územím a rovnako nepreukázala ani právny základ Mapy.

Ako sa uvádza v bode 192. nálezu PCA, Filipíny v tejto veci viacerými spôsobmi ako prvé uviedli, že medzinárodné právo nikdy nedovolilo také rozsiahle nároky, aké si uplatnila PRC pomocou Mapy, a aj keby takéto právo z Mapy naozaj bolo právnym základom využívania územia, tak v tomto prípade došlo zániku tohto práva a to prijatím dohovoru UNCLOS. Poukázali na to, že pred prijatím dohovoru sa celý režim využívania územia morí riadil dvoma princípmi, a to princípom šireho mora a princípom kontroly nad obmedzenou časťou vodného pásma priliehajúceho pobrežnému štátu.

Tieto argumenty nakoniec potvrdil aj PCA. V bode 235 a čiastočne aj v bode 246 nálezu poukázali na čl. 311 dohovoru, ktorý vymedzuje vzťah dohovoru k iným prameňom a normám medzinárodného práva a rovnako aj k historickým právam, ktoré nie sú obsiahnuté v písomnej forme. Článok 311 v ods. 2 normuje, že dohovor rešpektuje práva a povinnosti, ktoré môžu vyplývať z iných dohôd – praxe medzi štátmi, avšak iba v rozsahu akom neodporujú dohovoru. A v tomto prípade územné nároky zo strany PRC presahovali aj za hranice kontinentálneho šelfu.

Kľúčovým pre vyriešenie otázky využívania Juhočínskeho mora v spojení s nárokom PRC na základe Mapy je bod 268 Nálezu.³⁰ V tomto bode sa uvádza fakt, že režimom, ktorým sa toto vodné pásmo riadilo pred kodifikáciou morského práva, bola právna obyčaj medzinárodného práva, a to právo šireho mora. Teda vychádzalo sa zo slobôd, ktoré sa vzťahovali na režim šireho mora a rovnako aj zákaz prisvojenia si takéhoto územia. Teda právo, ktorého sa domáhala PRC, vychádzalo zo slobôd šireho mora. Na základe tejto skutočnosti nemohlo vzniknúť historické právo PRC ani v prípade, že okolité krajiny nevyjadrili nesúhlas s takýmto využívaním územia, pričom PRC využívala iba slobody, ktoré boli umožnené režimom šireho mora. Za zmienku stojí aj bod 270. Nálezu, kde PCA uviedol, že na to, aby vzniklo historické právo, štát dovoľávajúci sa historického práva by musel preukázať, že historickú prax alebo činnosti vykonával odlišným spôsobom od tých práv, ktoré boli aprobované režimom šireho mora, a ktoré iné štáty konkludentne akceptovali.³¹ Teda môžeme vidieť, že na akceptáciu historického práva musia byť splnené dve podmienky, a to kumulatívne. Musí sa jednať o konanie odlišné od konania, ktoré bolo aprobované slobodami šireho mora a s takýmto konaním museli štáty súhlasiť aspoň konkludentne.

4 ZÁVER

V tomto článku sme predstavili niektoré vybrané inštitúty spojené s dohovormi, ktoré boli prijaté na pôde OSN, za účelom úpravy morského práva, ktoré do doby kodifikácie sa primárne riadila obyčajovým právom. Tieto dohovory, ale primárne dohovor UNCLOS III, zaviedol veľmi dôležité inštitúty, ako napríklad aj výlučnú ekonomickú zónu, ktorú patrične aj vymedzil. Zaviedol mechanizmus, ktorými sa majú riadiť spory vyplývajúce z tohto dohovoru.

Nepochybne medzi najznámejšie zmienené spory patrí aj spor o Juhočínske more. Pričom samotný spor je kľúčovou skutočnosťou pre cieľ článku, ktorý sme vymedzili, a to vzťah historického práva k právam vyplývajúcich z obyčajového práva. V tomto spore PCA skúmal možnosti uplatnenia historických práv ako určitého druhu právneho prameňa v spojení s existujúcim dohovorm UNCLOS III. V tomto spore sa dospelo k záveru, že takéhoto historického práva sa PRC nemohla dovoľávať, pretože takéto právo vzniklo iba zo slobôd, ktoré poskytoval režim šireho mora. Na základe uvedeného záveru, PRC si nemôže nárokovať väčšie územie Juhočínskeho mora, než ako to vyplýva z dohovoru UNCLOS III.

Je už len otázka, či vláda pevninskej Číny bude rešpektovať tento nález. Vzhľadom na časový úsek, ktorý prebehol od vydania nálezu s poukazom na aktuálne pretrvávajúce mocenské konflikty môžeme s istotou povedať, že sa naďalej jedná o veľmi sporné územie. Vláda pevninskej Číny naďalej uplatňuje územné nároky na Juhočínske more a okraľujú s výstavbou umelých ostrov, ktoré primárne slúžia na vojenské účely. Naďalej sa stupňuje napätie medzi pevninskou Čínou a napr. Spojenými štátmi americkými vzhľadom na to, že celý región aj mimo Juhočínskeho mora je pre Spojené štáty strategicky dôležitým regiónom, keďže tu majú kľúčových spojencov ako napr. Filipíny a Japonsko. Aj vzhľadom už na uvedené SECNAV Kenneth Braithwaite³² oznámil v posledných dňoch úmysel obnovenia Prvej flotily, ktorá bude znovu pridelaná na udržanie stability a americkej prítomnosti v Juhočínskom mori, a to v postavení expedičnej flotily.³³

²⁹ Why is the South China Sea contentious? [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349>.

³⁰ PCA Case N° 2013-19 [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://www.pcacases.com/pcadocs/PH-CN%20-%2020160712%20-%20Award.pdf>.

³¹ Buchta, T., Sýkorová, M. Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom. Skriptá. 2. (doplnené) vydanie. Bratislava : C.H. Beck, 2020, s. 137.

³² Tajomník Vojenského námorníctva Spojených štátov (v skratke SECNAV of US NAVY) Kenneth Braithwaite Sea [online] [navštívené dňa 04.12.2020]. Dostupné na: <https://www.navy.mil/Leadership/Secretary-of-the-Navy/Secretary-of-the-Navy/>.

³³ US plans to restore Navy's 1st Fleet in rebuff to China in South China Sea [online] [navštívené dňa 04.12.2020]. Dostupné na: <https://www.defenceaviationpost.com/2020/12/us-plans-to-restore-navys-1st-fleet-in-rebuff-to-china-in-south-china-sea/>.

Použitá literatúra:

Buchta, T., Sýkorová, M. Najdôležitejšie rozsudky v medzinárodnom práve verejnom. Skriptá. 2. (doplnené) vydanie. Bratislava : C.H. Beck, 2020, 280 s.

Lysina, P. Ďuriš, M., Haťapka, M. a kol. Medzinárodné právo súkromné. 2 vydanie. Bratislava : C.H. Beck, 2016, 544 s.

Vršanský P., Valuch J. a kol., Medzinárodné právo verejné osobitná časť. Bratislava : Wolters Kluwer, 2016, s. 532.

Ďalšie zdroje:

Convention on the High Seas 1958

Dohovor Organizácie spojených národov o morskom práve z 10. Decembra 1982

PCA Case N° 2013-19 [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://www.pcacases.com/pcadocs/PH-CN%20-%202020160712%20-%20Award.pdf>

United States Department of State Bureau of Oceans and International Environmental and Scientific Affairs Limits in the Seas [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://2009-2017.state.gov/documents/organization/234936.pdf>

US plans to restore Navy's 1st Fleet in rebuff to China in South China Sea [online] [navštívené dňa 04.12.2020]. Dostupné na: <https://www.defenceaviationpost.com/2020/12/us-plans-to-restore-navys-1st-fleet-in-rebuff-to-china-in-south-china-sea/>

Who's Claiming What? [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://amti.csis.org/maritime-claims-map/>

Why is the South China Sea contentious? [online] [navštívené dňa 27.10.2020]. Dostupné na: <https://www.bbc.com/news/world-asia-pacific-13748349>

Príloha č. 1 – Grafická mapa geografickej polohy Juhočínskeho mora z University of Texas Perry-Castañeda Library Map Collection

Príloha č. 2 – „Nine-dash line“ územné nároky pevninskej Číny z článku „Why China Never Draws A Boundary Line Around Its Claim To The South China Sea“ - Ralph Jennings, Forbes

Paracel islands – nároky PRC (červená farba), Vietnam (modrá farba), Taiwan (cyanová modrá farba).

Scarborough shoal – nároky PRC (červená farba), Vietnam (modrá farba), Filipíny (ružová farba), Taiwan (cyanová modrá farba).

Spratly islands – nároky PRC (červená farba), Vietnam (modrá farba), Malajzia (zelená farba), Filipíny (ružová farba), Taiwan (cyanová modrá farba).

Kontaktné údaje:

Ernest Mészáros

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta

Šafárikovo nám. č. 6,

811 01 Bratislava

Slovensko